

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Özgül ALTAY

ERGANİ VE ÇEVRESİNDEKİ HALK İNANIŞLARI

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Özgül ALTAY

ERGANİ VE ÇEVRESİNDEKİ HALK İNANIŞLARI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Muhammet YEŞİLYURT

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2022

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Özgül ALTAY'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Halil İbrahim ŞENAVCU (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Muhammet YEŞİLYURT (İmza)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Fatih AY (İmza)

Tez Başlığı: Ergani ve Çevresindeki Halk İnanışları

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 19.04.2022

Mezuniyet Tarihi : 02/06/2022

(İmza)

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ergani ve Çevresindeki Halk İnanışları” isimli bu çalışmanın akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

İmza

Özgül ALTAY

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU BEYAN BELGESİ

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Özgül ALTAY
Öğrenci Numarası	20175263024
Anabilim Dalı	Felsefe ve Din Bilimleri
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Danışman Öğretim Üyesi Bilgileri	
Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Muhammet YEŞİLYURT
Tez Başlığı	Ergani ve Çevresindeki Halk İnanışları
Turnitin Bilgileri	
Ödev Numarası	1809060387
Rapor Tarihi	12.04.2022
Benzerlik Oranı	Alıntılar hariç: % 11 Alıntılar dahil: % 9
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE, Yukarıda bilgileri bulunan öğrenciye ait tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 143 sayfalık kısmına ilişkin olarak Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esaslarında belirlenen filtrelemeler uygulanarak yukarıdaki detayları verilen ve ekte sunulan rapor alınmıştır. Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir: (X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylarım. () Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise: Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporunun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esaslarında öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.	
Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlere uygun olarak tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim. Danışman Öğretim Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Muhammet YEŞİLYURT İmza	

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR LİSTESİ	iv
ÖZET	v
SUMMARY	vi
ÖNSÖZ	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ERGANİ’NİN COĞRAFİ YAPISI VE TARİHİ

1.1. Ergani’nin coğrafi Yapısı.....	6
1.1.1. İklimi ve Bitki Örtüsü.....	7
1.1.2. Nüfusu	7
1.1.3. Halkın Dili ve Dini	8
1.1.4. Ekonomik Yapı.....	9
1.1.4.1. Tarım ve Hayvancılık	9
1.1.4.2. Sanayi ve Ticaret	10
1.1.4.3. Eğitim ve Öğretim	11
1.2. Ergani’nin Tarihi Yapısı	11
1.2.1. “Ergani” İsminin Kaynağı	12
1.2.2. İslam Öncesi Dönem	13
1.2.2.1. Hurriler ve Mitanniler.....	14
1.2.2.2. Asurlar Dönemi	15
1.2.2.3. Urartular ve İskitler	16
1.2.2.4. Makedonyalılar ve Selevkoslar	17
1.2.2.5. Romalılar ve Bizanslılar	17
1.2.3. İslam Sonrası Dönem	18
1.2.3.1. Raşit Halifeler.....	18
1.2.3.2. Emeviler	18
1.2.3.3. Abbasiler.....	19
1.2.3.4. Selçuklular.....	19
1.2.3.5. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi.....	22
1.2.3.6. Mondros Mütarekesi ve Kurtuluş Savaşı Yılları	23
1.2.3.7. Cumhuriyet Dönemi ve TBMM	24

İKİNCİ BÖLÜM

ERGANİ İLÇESİNDE DOĞUM EVLENME VE ÖLÜMLE İLGİLİ HALK İNANISLARI

2.1. Doğumla İlgili Halk İnanışları	25
2.1.1. Doğum Öncesindeki Halk İnanışları	26
2.1.1.1. Kısırlılığı Giderme Yöntemleri.....	27
2.1.1.2. Hamilelikten Korunma Yöntemleri	32
2.1.1.3. Hamilelik Dönemindeki Uygulamalar	34
2.1.1.3.1. Bebeğin Sağlıklı Doğması ve Yaşaması İçin Yapılanlar	35
2.1.1.3.2. Aşerme	38
2.1.1.3.3. Bebeğin Cinsiyeti.....	38
2.1.1.3.4. Doğuma Hazırlık.....	39
2.1.2. Doğum Anında Halk İnanışları	40
2.1.3. Doğum Sonrası Halk İnanışları	42
2.1.3.1. Kadınla ilgili Halk İnanışları	42
2.1.3.1.1. Lohusalık Dönemi (Kırkı Kadın).....	43
2.1.3.1.2. Alkarısı.....	46
2.1.3.1.3. Nefise Nalı	46
2.1.3.2. Çocukla İlgili Halk İnanışları	47
2.1.3.2.1. Bebeğin Göbek Bağı ve İsmi	47
2.1.3.2.2. Kırk Çıkarma	50
2.1.3.2.3. Hedik (Danık/Danug) Dökme.....	51
2.1.3.2.4. Köstek Koparma	52
2.1.3.2.5. Sünnet ve Kirvelik	52
2.1.3.2.6. Çocukla İlgili Diğer İnanışlar	55
2.2. Evlenme ile İlgili Halk İnanışları.....	56
2.2.1. Düğün Öncesi	57
2.2.1.1. Kız bulma (Görücülük) ve İsteme	58
2.2.1.2. Söz Kesme	60
2.2.1.3. Başlık Parası	61
2.2.1.4. Kız Kaçırma, Evine Oturma, Eşarp Kaçırma	62
2.2.1.5. Berdel	65
2.2.1.6. Nişan/ Şirani (Şerbet içme).....	66
2.2.1.7. Çeyiz Serme.....	68
2.2.2. Düğün Anındaki Halk İnanışları	69
2.2.2.1. Bayrak Dikme.....	70
2.2.2.2. Kına Gecesi	70
2.2.2.3. Düğün Günü	71
2.2.2.4. Gelin Çıkarma ve İndirme	73
2.2.3. Düğün Sonrası Halk İnanışları	75
2.3. Ölümle İlgili Halk İnanışları	76
2.3.1. Ölüm Öncesi ve Ölüm	77
2.3.2. Ölünün Yıkanması ve Keflenmesi.....	78
2.3.3. Defin ve Sonrası Halk İnanışları	80
2.3.4. Iskat ve Devir	82

2.3.5. Ölünün Kırkıncı Günü ve Kara Bayram.....	84
2.3.6. Mezarlık Ziyaretleri.....	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUTSAL ZAMAN VE MEKÂN İLE İLGİLİ HALK İNANIŞLARI

3.1. Kutsal Zaman.....	87
3.1.1. Cuma Günü.....	88
3.1.2. Üç Aylar	89
3.1.3. Ramazan ve Kurban Bayramları	91
3.2. Kutsal Mekânlar.....	94
3.2.1. Zülküf Peygamber Makamı	95
3.2.2. Meryem Ana Manastırı	100
3.2.3. Enüş Peygamber Türbesi.....	103
3.2.4. Kotekan Ziyareti.....	105
3.2.5. Şeyh Şükrü Türbesi	107
3.2.6. Dedüğü Baba Ziyareti.....	107
3.2.7. Vahit Baba Ziyareti	108
SONUÇ	110
KAYNAKÇA.....	113
EK-1 KAYNAK KİŞİLER.....	119
EK-2 FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	121
ÖZGEÇMİŞ	129

KISALTMALAR LİSTESİ

a.s.	Aleyhiselam
Ed.	Editör
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
H.	Hicri
Hz.	Hazreti
K.K.	Kaynak Kişi
Km	Kilometre
Km ²	Kilometrekare
m.	Metre
M.	Miladi
M.Ö.	Milattan Önce
s.a.v.	Sallallahu aleyhi ve sellem
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğerleri

ÖZET

İnsan var olduğu günden beri inanma ve bir şeyleri kutsal kabul etmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle ilkel ya da modern bütün toplumların bir dine inandığı ve bu din çerçevesinde çeşitli inanışlar geliştirdiği görülmektedir. Halkın benimsediği söz konusu inanışlar birikim olarak geçmişten alınıp yeni inanışlar da dâhil edilerek zenginleşmiş bir şekilde geleceğe aktarılmaktadır. Bazı inanışlar da zamanla terkedilebilmektedir. Halk inanışları kültürde, sanatta, gelenek, görenekler vb. unsurlarda karşımıza çıkabilmektedir. Günlük hayatta örnekleri görülen bu inanışlar özellikle hayatın en önemli geçiş dönemleri olarak kabul edilen doğum, evlenme ve ölüm evrelerinde daha yoğun bir şekilde uygulanmaktadır.

Bu çalışmada halk inanışları ile ilgili kavramlar hakkında genel bir bilgi verildi. Konunun daha anlaşılır hale gelebilmesi için Ergani'nin coğrafi ve tarihi yapısı hakkında özet niteliğinde bilgi sunuldu. Ardından insan hayatının en önemli geçiş dönemlerini oluşturan doğum, evlenme ve ölüm evreleri ile ilgili ilçedeki uygulama ve halk inanışları ele alındı. Son olarak da Ergani ve çevresindeki kutsal zaman ve mekânlarla ilgili uygulamalar ve halk inanışlarına yer verildi. Konular ele alınırken yer yer diğer dinlerin mevzuaya bakışına da işaret edildi.

Neticede kadim bir şehir olan Ergani'nin çeşitli medeniyetlere ve din mensuplarına ev sahipliği yaptığı için halk inanışları açısından zengin bir birikime sahip olduğu, günümüzde ve geçmişte benimsenen dinlerin halk inanışları üzerinde etkilerinin azımsanmayacak derecede büyük olduğu sonucuna ulaşıldı.

Çalışma boyunca Dinler Tarihi biliminin araştırma metotlarından biri olan deskriptif metot takip edildi. Bunun yanında, yöredeki halk inanışları araştırılırken gözlem ve kaynak kişilerle görüşme tekniklerine de çokça başvuruldu. Kaynak olarak konu ile ilgili yayımlanmış kitap, dergi, makale vb. dokümanlardan yararlanıldı. Ayrıca internet kaynaklarından da istifade edildi.

Anahtar Kelimeler: Halk İnanışı, Ergani, Doğum, Evlenme, Ölüm, Kutsal Zaman, Kutsal Mekân.

SUMMARY

FOLK BELIEFS IN ERGANI AND THE SURROUNDINGS

Since the day of his existence, man has a need to believe and to accept something as sacred. For this reason, it is seen that all primitive or modern societies believe in a religion and develop various beliefs within the framework of this religion. The aforementioned beliefs adopted by the public are taken from the past as accumulation and transferred to the future in an enriched way by including new beliefs. Some beliefs can also be abandoned over time. Folk beliefs, culture, art, customs, traditions, etc. elements can occur. These beliefs, examples of which are seen in daily life, are applied more intensely especially in the birth, marriage and death stages, which are considered the most important transition periods of life.

In this study, a general information was given about the concepts related to folk beliefs. In order to make the subject more understandable, brief information about the geographical and historical structure of Ergani was presented. Then, the practices and folk beliefs in the district regarding the stages of birth, marriage and death, which constitute the most important transitional periods of human life, were discussed. Finally, practices and folk beliefs related to the sacred times and places in and around Ergani were given. While the subjects were being discussed, the viewpoint of other religions on the subject was also pointed out from time to time.

As a result, it was concluded that Ergani, which is an ancient city, has a rich accumulation in terms of folk beliefs because it is home to various civilizations and members of religion, and the effects of religions adopted today and in the past on folk beliefs are substantial.

Throughout the study, the descriptive method, which is one of the research methods of the History of Religions, was followed. In addition, while researching the folk beliefs in the region, the techniques of observation and interviewing the source people were used a lot. As a source, published books, journals, articles, etc. documents were used. Internet resources were also used.

Keywords: Folk Belief, Ergani, Birth, Marriage, Death, Sacred Time, Sacred Space.

ÖNSÖZ

Halk İnanışları tabiri, toplumun kültüründen, gelenek göreneklerinden, benimsenen dinden ve günlük hayattan beslenerek değişime uğrayabilen, aynı anda bunları da etkileyen ve onların da değişime uğramalarına neden olan bir kavrama karşılık gelir. İnsan fıtratında yer alan inanma ihtiyacı ve insanın var olduğu ilk günden itibaren din fenomeninin de mevcut olduğu düşünüldüğünde halk inanışlarını etkileyen en önemli faktörün din olduğunu söylemek mümkündür.

Bir toplumu tanımak, o toplumun kültürünü, örf-âdetlerini ve halk inanışlarını bilmekle mümkün olabilmektedir. Bu kavramlar bir birikimi ifade ederler. Geçmişte o topraklarda yaşayan medeniyetlerin örf-âdetlerinin, kültürünün ve dini inanışlarının birikimi halk inanışlarını oluşturur.

Bu çalışmada Ergani ve çevresinde oluşmuş halk inanışlarını tespit edilerek geçmişte bu coğrafyada yaşayan medeniyetlerin inanışlara etkilerinin ortaya konulması ve gelecek nesillere aktarılması hedeflenmiştir. Bu nedenle çalışmamızın girişinde tezin konusu, amacı ve önemine değinildikten sonra Halk İnanışları ile ilişkili kavramlar açıklanmıştır.

Birinci bölümde Ergani ve çevresindeki halk inanışlarını daha anlaşılır kılmak ve okuyucunun zihninde bir fotoğraf oluşmasını sağlamak amacıyla Ergani'nin coğrafi ve tarihi yapısı hakkında bilgi verilmiştir. Tarih boyunca Ergani'de hüküm süren medeniyetler, bunların mensup oldukları dinler ve bir arada yaşayan farklı din mensuplarının birbirlerini nasıl etkilediği halk inanışları açısından önem arz etmektedir.

İkinci bölümde hayatın önemli geçiş evreleri olarak kabul edilen doğum, evlenme ve ölümle ilgili Ergani'deki halk inanışları ve uygulamaları anlatılmıştır. Konular ele alınırken diğer dinlerin, özellikle Ergani'de geçmişte mensuplarının bulunduğu ilahi dinlerin ilgili uygulamalara bakışına da değinilmiştir.

Üçüncü bölümde ise halk inanışlarının daha çok bir kutsal etrafında olduğu ve bu kutsalın da tezahür ettiği zaman ve mekânların olduğu düşüncesinden hareketle kutsal, kutsal zaman ve kutsal mekân kavramları hakkında genel bir bilgi verilerek Ergani ve çevresinde kutsal kabul edilen zamanlar, mekânlar ve ilgili halk inanışları açıklanmaya çalışılmıştır.

Sonuç kısmında ise çalışmanın nihayetinde elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Çalışma alanımızı Ergani ilçe merkezi ve çevre köyleri; konunun ana çerçevesini ise bilim insanlarınca hayatın en önemli geçiş evreleri olarak kabul edilen doğum, evlenme ve ölüm hadiseleri, kutsal zaman ve mekân kavramları ile ilgili halk inanışları oluşturmaktadır.

Çalışma, Dinler Tarihi biliminde çokça kullanılan metotlardan biri olan nitelendirici (deskriptif) metot ve bilimsel araştırma tekniklerinden mülakat yöntemi takip edilerek hazırlanmıştır.

Tez konusunun belirlenmesinde ve hazırlanıp bitirilmesinde bilgi birikimiyle desteklerini benden esirgemeyen ve bütün olumsuzluklara rağmen büyük bir sabır gösteren kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Muhammet YEŞİLYURT'a, akademik birikimi ve manevi desteğiyle her daim yanımda olan değerli arkadaşım Doç. Dr. Nazife GÜRHAN'a, süreç boyunca desteğini benden esirgemeyen eşim Mehmet ALTAY'a, çocuklarım Meryem, Yusuf ve Melek Sahra'ya, ayrıca başta annemle babam olmak üzere birikimlerini benimle paylaşmaktan çekinmeyen bütün kaynak kişilere teşekkür ederim.

Özgül ALTAY
Antalya 2021

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Araştırmanın konusunu günümüzde Ergani ve çevresindeki halk inanışları oluşturmaktadır. Çalışma, dinin halk inanışları üzerindeki etkisinin azımsanmayacak derecede büyük olduğu varsayımından hareket edilmekte ve çalışmalar neticesinde bu sonuca ulaşılabileceği öngörülmektedir.

Din, ilk insanla birlikte var olan, insanın sosyal ve manevi hayatında etkili olurken ona yön veren en önemli aktör olma özelliğini de taşır. Tarihin en önemli ve eski yerleşim yerlerinden biri olan Ergani’de değişik zamanlarda farklı dinlerin benimsendiğini ve bazen de aynı zamanda birden fazla dinin mensuplarının bir arada yaşadığını ve birbirlerinden etkilendiğini görmekteyiz. Çalışmamızda Ergani ve çevresinde doğum, evlenme, ölüm, kutsal zaman ve kutsal mekânlarla ilgili inanışları ortaya koymayı ve bunu yaparken mevcut dinin ya da dinlerin etkisini göstermeyi hedefledik.

Ayrıca bu çalışmanın Ergani’nin zengin halk inanışlarının bilinmesi ve bu inanışların kaybolmadan gelecek nesillere aktarılmasına vesile olacağı ümit edilmektedir.

2. Araştırmanın Metodu ve Kapsamı

Ergani ve Çevresindeki Halk İnanışları isimli çalışmamızda Dinler Tarihi biliminin araştırma metotlarından olan deskriptif metottan yararlanılmıştır. Konu ele alınırken önce literatür taraması yapılmış, bu alanda yayımlanmış kitap, tez, makale gibi yazılı dokümanlardan yararlanılmıştır. Ayrıca internet kaynaklarından ve kaynak kişilerden yararlanılmıştır.

Veri toplama tekniklerinden gözlem ve mülakat yöntemine başvurulmuştur. Araştırmanın özellikle ikinci ve üçüncü bölümleri alan araştırması gerektirdiğinden Ergani ve çevresinde kaynak kişiler tespit edilirken yaş faktörünün yanında kişilerin halk inanışları hususunda bilgili ve tecrübeli olmaları tercih edilmiştir. Ayrıca tezi hazırlayan kişi Ergani’de doğup büyüdüğü için birçok halk inanışını bizzat gözlemlemiş kaynak kişi olarak değerlendirilebilir.

Günümüzde varlığını devam ettiren “COVID 19” virüsünün neden olduğu salgının çalışmayı olumsuz etkileyip uzun süre sekteye uğrattığını belirtmek gerekir. Söz konusu salgın nedeniyle kaynak kişilerin zarar görmemesi için “maske, mesafe, hijyen” kuralına dikkat edilerek görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bazı katılımcılarla da sadece telefon görüşmesi yapılmıştır.

Tezin kapsamını Ergani ilçe merkezi ve çevre köyleri oluşturmaktadır. Ergani halkının büyük çoğunluğu kışın Ergani ilçe merkezinde yazın ise köylerde oturmaktadırlar. Bu nedenle belirlenen kaynak kişiler çevre köylerin halk inanışlarına da vakıf olan kişilerden seçilmiştir.

3. Kavramsal Çerçeve

3.1. İnanç

İnanç kavramı sözlükte şu anlamlara gelmektedir: 1. Bir düşünceye gönülden bağlı bulunma, 2. Birine duyulan güven, inanma duygusu, 3. İnanılan şey, görüş, öğreti, 4. Tanrı'ya bir dine inanma, akide, iman, itikat (<https://sozluk.gov.tr/>).

Hançerlioğlu (2000: 216) inancı “sanıya güvenme ve bağlanma ...” diye tanımlamaktadır. Boratav’a (1984: 7) göre inanç, bir düşüncenin, olgunun, nesnenin ya da varlığın kişi ve toplumca gerçek olduğunun kabul edilmesidir. Fromm’a (2014: 28-29) göre inanç, zayıf bir inanma biçimi değildir. Bir olasılığın farkına varma ve henüz kanıtlanmamış bir şeyin doğru olduğuna inanmaktır. İnançta bir kesinlik ve emin olma durumunun söz konusu olduğu doğrudur ama kesin tahmin anlamında doğru değildir.

Akarsu (1975: 97) ise felsefi açıdan inanç kavramını şöyle anlatmaktadır: 1. Bir şeye güvenme, o şeyi doğru sayma tutumu. 2. Yeterince gerekçesi olmayan ve kesinlik ifade etmeyen şeyi doğru kabul etme. 3. Başkalarının tanıklığıyla kurulmuş kanıtları şüphesiz onaylama. 4. Bir şeyi öznel olarak yeterli ama nesnel olarak yetersiz olan gerekçeler nedeniyle doğru kabul etme. 5. Bütün yaptıklarımızın temelinde yer alan yaşamdan gelen zorunlulukla dış dünyanın (nesnelerin, başka benlerin ve Tanrı'nın) var olduğunu kabul etme; bilimsel, ahlaksal, estetik ve fizikötesi açıklamalarda önermelerin doğruluğunu onaylama. 6. Kişisel düşünceye dayanmayan, ortaklaşa düşüncenin yansıması olan onaylama ve inanış. 7. Yabancı bir yetkenin etkisiyle bir şeyi doğru sayma; bu anlamda inanç; inanılan, dinsel alanda doğru sayılan şeydir.

Bütün bu tanımları değerlendirdiğimizde her bir bilim insanının kendi bilim dalıyla ilgili bir yaklaşımla inancı tanımladığını görmekteyiz. Bu durum inanç kavramının neredeyse bütün sosyal bilimlerle ilişkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca inancın insan fitratında var olan bir ihtiyaç, din ve Tanrı'yla yakından ilişkili bir kavram olduğu görülmektedir.

3.2. İnanış

İnanış kavramı sözlükte inanma işi ve inanılan şey diye ifade edilmektedir (<https://sozluk.gov.tr/>). Geleneğe dayalı olarak oluşup gelişen inanma, pratikler ve benzer şeyler de inanış olarak değerlendirilir (Eroğlu ve Kılıç, 2010: 754).

Her toplumun günümüze kadar ulaşan ve onların hem sosyal hem de dini hayatlarında etkisini devam ettiren inanışları mevcuttur. Çeşitli alanlarda karşımıza çıkan bu inanışlar toplumun örf-âdetleri ve gelenek-görenekleriyle iç içe geçmiş durumdadır. Bazen hangisinin inanış hangisinin örf olduğunu ayırt etmek zorlaşmaktadır. Bu durumda her inanışın altında bir örf-âdet, her örf- âdetin altında bir inanışın yattığını söylemek mümkündür (http://isamveri.org/pdfdrg/D191162/2010/2010_POLATK.pdf).

İnsanlar din değiştirdiklerinde eski dinlerine ait bazı unsurları/inançları inanış olarak devam ettirebilmektedirler. Örneğin Göktürklerde Gök Tanrı sistemi içerisinde yer alan iyelerden (melek) alkarısı, Türkler İslamiyeti kabul ettikten sonra geleneğe dayalı olarak devam eden ve günümüzde de güçlü bir inanış şeklinde karşımıza çıkan bir unsurdur (Eroğlu ve Kılıç, 2010: 754).

İnanç kavramı bir dinle ilgili olmak zorundayken inanış kavramında böyle bir zorunluluk bulunmamaktadır. Toplumlar hayatlarında karşılaştıkları olayları anlamlandırmaya çalışarak halk inanışlarını oluşturmuşlardır (Alkır, 2020: 22).

İnanç ve inanış kavramları zaman zaman birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak inançlarda dini bir kesinlik söz konusuysa inanışlarda geleneksellik daha ağır basmakta ve inanışların bölgeden bölgeye farklılıklar arz ettiğini görebilmekteyiz. Bu çalışmada yöredeki inançlar değil inanışlar tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.3. Halk İnanışı

Halk inanışı, halk ve inanış kavramlarının bir araya gelmesiyle oluşan bir tamlamadır. Bu nedenle halk inanışlarının iyi anlaşılabilmesi için anlamlarıyla da yakın ilişkili olduğu halk ve inanış kavramlarının neyi ifade ettiği bilinmelidir.

Halk, aynı ülkede yaşayan aynı kültür özelliklerine sahip olan aynı uyruktaki insan topluluğunu ya da belli bir bölgede yaşayan yurttaşların tamamını ifade eder. (<https://sozluk.gov.tr/>)

İnanış ise geniş anlamıyla bir şeye güvenme, itimat etme, gönülden bağlanma ve o şeyin doğruluğunu kabul etme demektir (Eroğlu, 2020: 241).

Halk inanışı, tabiatüstü, insanüstü bir gücün, varlığın ya da varlıkların mevcudiyetine, bunlarla ilgili görev ve kaçınmaların olduğuna, bunlara riayet edildiğinde yarar sağlanabileceğine, ihmal edildiğinde ise zarar görüleceğine inanmadır. Bu durumda böyle bir gücün gerçekten var olup olmaması önemsizdir. Önemli olan kişinin bu inanışlara olan bağlılığı, bu durumun insana ve topluma verdiği mutluluktur. Halk inanışları bir bölgedeki halkın geçmişten kültürel bir miras olarak aldığı inanış ve uygulamalardır. Bu inanışlar genellikle şifahi olarak aktarılır, görme ve duyma yoluyla yaygınlaşırlar (Eroğlu, 2017: 21).

Halk inanışları hayatın her alanında yer alabilmektedir. Bahsi geçen inanışlar geçmişten intikal eden derin bir kültür ve tecrübenin izlerini taşırlar. Kökleri geçmişe dayalı söz konusu halk inanışları toplumda iyi ve kötüyü ayırmada kıstas olma, sosyal kontrol mekanizması sağlama, toplumu düzene sokma, çeşitli olay ve durumlara karşı tedbir alma gibi özellikleri taşımaktadırlar (Gökçimen, 2010: 149).

Halk inanışları, örf-âdetler ve gelenek-göreneklerle birlikte, toplumun hayatına yön vermede, eğitim ve terbiyesinde büyük rol oynamaktadır. Bu yönüyle halk inanışları, gelecek nesiller için manevi bir zenginlik olma özelliğini taşımaktadır. Bundan dolayı halk inanışlarının tespit edilmesi ve gelecek nesillere aktarılması büyük önem arz etmektedir (http://isamveri.org/pdfdrq/D191162/2010/2010_POLATK.pdf).

Halk inanışlarının, kaynağını gelenek göreneklerden aldığını belirten bilim insanları olduğu gibi dinden aldığını ifade eden bilim insanları da bulunmaktadır. İnanışların, kaynağını dinden aldığını ileri süren halk bilimcilerine göre halk inanışları sadece geçmişteki dinlerin kalıntısı değil, yaşayan dinlerin ve bu dinleri halkın algılama düzeyinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bahsedilen görüşü benimseyenler, halk inanışlarını; hikmet sahibi ulu bir kişinin belirli şartlarda uygulayıp olumlu sonuçlar aldığı davranışlarından, halkın şartları değiştiği halde aynı uygulamalardan aynı sonuçları yanılarak beklemeleri diye ifade etmektedirler (Kalafat, 1999: 15). “Halk inanışları kaynağını geleneklerden ya da dinden almaktadır” şeklinde bir iddiada bulunmamakla beraber kaynağını dinden alan inanışların unutulmaya, değişim ve dönüşümlere karşı daha dirençli olduğunu söyleyebiliriz.

Tatlılıoğlu (2000: 153) inanış yerine inanç kavramını kullanarak konuyla ilgili şu bilgileri aktarır: “Halk inançlarının belirleyici özelliklerinin başında millilik vasfı gelmektedir. Halk inanışları bir yönüyle ahlak kuralları, diğer yönüyle de muaşeret kuralları ile benzerlik gösterir. Halk inançları tarihin derinliklerinden süzülerek gelmiş, belli birtakım tecrübelerle şekillenmiş, bir birikim sonucu ortaya çıktığı için değişmezlik özelliği taşır. Halk inançları genelde meçhuliyet üzerine bina edilmiştir. İnanç ögesini oluşturan asıl etken unutulmuş, ama onun bıraktığı izler dini inanç olarak toplumun bünyesinde korunmuştur.”

Halk inanışları, bir bölgede yaşayan bütün insanlara ait inanış ve uygulamaların tamamını ifade eder. Bu nedenle kapsamı çok geniştir. Bazı halk inanışları bid’at, hurafe ve batıl inanış olabildiği gibi bazıları da dinin yaşayış biçimini ve kültürün bir unsurunu oluşturmaktadır. Halk inanışları bilim olarak Antropoloji, Etnoloji, Psikoloji ve Sosyoloji bilimlerinden yararlansa da inanışlar Dinler tarihi ve Halk biliminin ortak konusudur. Halk inanışları, araştırma ve derleme boyutuyla Halk Biliminin konusu olsa da bu inanışların en

güçlü yönünü oluşturan din ve dinler boyutuyla Dinler Tarihi biliminin alanına girmektedir (Eroğlu, 2020: 241).

Halk inanışları, içeriği çok geniş olan bir kavramdır. Bu içeriklerin bazıları çalışmamızın kapsamını da oluşturmaktadır. Söz konusu içerikler şunlardır: öncesi ve sonrasıyla doğum, halk hekimliği, lohusalık dönemi ve çocukla ilgili inanışlar. Evlenme ve ölümle ilgili inanışlar. Kutsal zaman, Kutsal mekân (ziyaret yerleri) ve mezarlarla ilgili inanışlar.

BİRİNCİ BÖLÜM

ERGANİ’NİN COĞRAFI YAPISI VE TARİHİ

1.1. Ergani’nin coğrafi Yapısı

Ergani, El-Cezire ya da Mezopotamya diye adlandırılan Dicle ile Fırat arasında bulunan verimli toprakların kuzeyinde, Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kuzeybatısında yer alan Diyarbakır’ın önemli ilçelerinden biridir. İlçe, Dicle nehrinin sağ kıyısından 10 km uzaklıkta 1526 m. yükseklikte yarı sönmüş Zülküf (Makam) Dağı’nın derin bir sel yatağına bakan güneydoğu yamacı üzerine kurulmuştur. Denizden yüksekliği 955 metredir. Diyarbakır–Elazığ karayolunun 56. kilometresinde yer alan Ergani 1489 km² yüzölçümüne sahiptir. İlçe, 3. derece deprem bölgesidir (<http://www.ergani.gov.tr/ilcemiz-ergani>). Ergani, 39⁰-50⁰ Doğu boylamları ile 37⁰-32⁰ Kuzey enlemleri arasında yer almaktadır (Kılıç ve Gül, 2014: 375).

Ergani ilçesi idari olarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde bulunur, ama coğrafi olarak Doğu Anadolu Bölgesi’nde yer almaktadır. Kuzeyinde Elazığ iline bağlı Maden İlçesi, doğusunda Diyarbakır ili ve Diyarbakır’a bağlı Dicle ilçesi, güneyinde Urfa’ya bağlı Siverek ilçesi, batısında Diyarbakır’a bağlı Çermik ve Çüngüş ilçeleriyle sınır komşusudur (Üzülmez, 2005: 13).

Ergani, kuzeyi dağlarla kaplı olan bir ilçedir. Bu dağlar, Zülküf¹ dağı, Sakız dağı ve Şölen (Kıleş) Köyü’nün 7 km kuzeyinde bulunan Kılıç Baba tepesidir. Bunların dışında kırılma ve kıvrılmalar neticesinde oluşan birçok tepe mevcuttur (Hekimoğlu ve Atılğan, 1967: 9). Ergani’nin güneyinde; Balahur, Divane, Kızılca, Hilar, Mil, Bervan, Zilan dağları ve Gevran ovasının bitiminde Karacadağ yer almaktadır (Üzülmez, 2005: 13).

Ergani ilçesi doğu kesimi boyunca uzanan iki büyük ovaya sahiptir: Aşot (Hoşat/Huşot/Hoşot) ve Gevran (Aklar) ovaları (Güneli, 1966: 4). Ergani’nin kuzeyindeki dağlar ve Aşot ovası su kaynakları bakımından oldukça zengindirler. İlçe Maden Çayı (Dicle Nehri), Boğaz Çayı, Hersin Deresi, Şeyhgür Çayı ve Şeyhan Çayı olmak üzere önemli beş akarsuya sahiptir (Üzülmez, 2005: 21).

¹ Zülküf, Kur’an-ı Kerim’de zikri geçen Zülkifl Peygamberdir. Ergani ve çevresinde Zülküf Peygamber denildiği için çalışmanın tamamında “Zülkifl” yerine “Zülküf” ifadesi kullanılacaktır.

1.1.1. İklimi ve Bitki Örtüsü

Ergani idari bakımdan Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer almakla beraber fiziki özellikleri itibariyle Doğu Anadolu Bölgesi ve Güney Doğu Anadolu bölgesi arasında geçiş özellikleri taşımaktadır. Bu nedenle ilçeye genel olarak karasal iklim hâkimdir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar uzun ve kar yağışlı geçmektedir (Kılıç ve Gül, 2014: 375). İlçeye karasal iklim özellikleri hâkim olsa da Akdeniz iklimi özelliklerini de taşımaktadır. Bir yandan sıcak ve kurak geçen bir yaz mevsimi yaşanır bir yandan da kışlar soğuk olmasına rağmen Doğu Anadolu'daki kadar sert geçmez. İlçe, karasal iklim özelliklerine sahipken tropikal iklim etmenlerine de açıktır. Bu nedenle Sub-Tropikal iklim özelliği göstermektedir denilebilir (<https://erganiforum.tr.gg/ergani-iklimi-ve-bitki-.oe.rt.ue.s.ue..htm>).

Bitki örtüsü maki karakterindeki ot topluluğudur. Ergani'nin kuzeyi daha dağlık ve yükselti daha fazla olduğu için meşe ormanlarıyla kaplıdır. Kuzeydeki köyler kaynak suları bakımından zengindirler. Dağlık olmaları nedeniyle de tarım alanları sınırlıdır. Bu nedenle daha çok meyve ve sebze yetiştirilmektedir (Yaşar, 2014: 488).

Eski dönemlerde Ergani'nin ormanlarla kaplı olduğu bazı kaynaklarda geçmektedir. Ancak günümüzde sadece ilçenin kuzeyinde yer alan dağlarda meşe ağaçları bulunmaktadır. İlçedeki ormanların uzun yıllar bilinçsizce tahrip edildiği, ağaçların yüzyıllarca keleklerle Musul'a, Bağdat'a taşındığı ileri sürülmektedir. Ergani Bakır Madeni'nin odunla işletildiği devirlerde, civarda bulunan zengin ormanlık alanlar yok edilmiştir. Maden'deki bakır fabrikasının bacasından çıkan kükürtlü gazların asit yağmurları şeklinde bu ağaçların üstüne yağması sonucunda kalan ormanlar da tahrip edilmiştir (<https://erganiforum.tr.gg/ergani-iklimi-ve-bitki-.oe.rt.ue.s.ue..htm>, Üzülmüş, 2005: 14-15).

1.1.2. Nüfusu

İdari bakımdan 102 mahalleden oluşan Ergani, Diyarbakır'ın en büyük ilçesi konumundadır. Bu mahallelerin 12 tanesi merkez mahalle 90 tanesi de köylerden oluşmaktadır (<http://www.ergani.gov.tr/ilcemiz-ergani>).

Ergani 2019 yılı nüfus istatistiklerine göre 67256'sı erkek, 65207'si kadın olmak üzere toplam 132463 kişilik bir nüfusa sahiptir (<http://www.diyarbakir.bel.tr/diyarbakir/genel-bilgiler/ilce-nufus.html>).

Haydarpaşa-Kurtalan demiryolu ve Diyarbakır Elazığ karayolunun Ergani'nin merkezinden geçmesi, Çermik, Dicle ve Maden ilçelerine ulaşımın ancak Ergani üzerinden sağlanması, ilçede çevre ilçelere göre çok eski tarihlerden beri tam teşekküllü devlet hastanesinin bulunması, Ergani Lisesi, Anadolu Öğretmen Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi,

Ticaret Meslek Lisesi, İmam Hatip Lisesi, Kız Meslek Lisesi, Sağlık Meslek Lisesi, Ergani Meslek Yüksek Okulu vb. okulların bulunması hem ilçenin önemini arttırmakta hem de ilçe nüfusunun her zaman hareketli, yoğun ve değişken olmasına neden olmaktadır.

1.1.3. Halkın Dili ve Dini

Ergani insanlığın ilk yerleşik hayata geçtiği topraklar üzerinde kurulduğu için tarihin ilk çağlarından beri birçok göç ve savaşın yaşandığı bir tarih sahnesi olmuştur. İnsanlığın yerleşik hayata geçtiği dönemden itibaren farklı ırklara ve farklı dinlere mensup birçok topluluğun asıl yurdu haline gelmiştir. Bu nedenle Ergani halkı ayrı ayrı ırkların karışımıyla meydana gelmiş bir halktır (Güneli, 1966: 5).

M.Ö. 1220 yılında Büyük Hitit İmparatorluğu yıkılınca ülke irili ufaklı birçok beyliklere ayrılır. Ergani de bu beyliklerin arasında yer almaktadır. Ergani halkının Hititlerden “Haldi” soyuna mensup olduğu ve Haldilerin de “Kamuk” kolunun burada hâkimiyet kurduğu kaynaklarda geçmektedir (Güneli, 1966: 20).

“Vital Cunnet, 1892’de yazdığı La Turqute d’Aste Géographte Administrative kitabında Ergani Sancağının etnik ve dinsel yapısıyla ilgili şu bilgileri vermektedir: Sadece Müslüman olarak anılan 35.382, Kürt ve Türkmenler 66.666, Çerkezler 3.354, Suriyeli Araplar 2.030, Yezidi 2.500, Çingene 500, Gregoryen Ermeni 17.300, Katolik ermeni 325, Protestan Ermeni 525, Rum Ortodoks 1.750, Suriyeli Katolik 180, Suriyeli Yakubi 3.600, Yahudi 405” (Üzülmez, 2005: 17).

Ergani’nin yerlilerinden olan ve hâlâ Ergani’de yaşayan büyüklerden edindiğimiz bilgilere göre eskiden Ergani merkezde nüfusun çoğunluğunu Türkler, Ermeniler ve yok denecek kadar da Kürtler ve Zazalar oluşturmaktaydı. Yine kaynak kişilerden edindiğimiz bilgilere göre Ermeniler, Ergani Kalesinin batısında yaşamışlar ve burada altın üretmişler. Müslümanları da yanlarında çoban ve işçi olarak çalıştırmışlardır. Müslümanlar ve Ermenilerin ortaklık yaptıkları da olmuş ancak birbirlerine kız alıp vermemişlerdir (K.K.11, K.K.28).

Günümüzde Ergani halkını Türkler, Kürtler ve Zazalar oluşturmaktadır. İlçe merkezinde Ergani’nin yerlileri arasında yer alan Türkmenlerin büyük kentlere göç etmesi ve köyden kente göç nedeniyle ilçede Kürt nüfusu çoğunluktadır.

İlçe merkezinde ve köylerde halkın tamamı Müslümandır. Büyük çoğunluk Hanefi mezhebine mensup olmakla birlikte Şafii mezhebine mensup olanlar da mevcuttur. Hristiyanlar ve Yahudiler gibi gayri müslim nüfusa kırsal kesimde bile rastlanmamaktadır.

Bölgede dede ve neneleri aslen Ermeni olup sonradan Müslüman olan birçok kişi bulunmaktadır.

İlçede Kürtçe, Türkçe ve Zazaca olmak üzere üç dil konuşulmaktadır. Eskiden İlçe merkezi ile Kafkasya'dan göç edip Aşağı Balahur köyüne yerleşmiş olan halk Türkçe, ova köylerinde Kürtçe, dağ Köylerinde ise genellikle Zazaca konuşulmaktaydı (Güneli, 1966: 5).

Ortayazı köyü, işgal edilen topraklarında inançlarını yaşayamadıkları için Artvin Şavşat'tan göç edip Ergani'ye yerleşen Ahıska Türklerinin kurduğu bir köydür. Köy halkının bundan 40 yıl öncesine kadar da dışarıya kız vermedikleri bildirilmektedir. İlerleyen zamanlarda bu durumun önüne geçememiş olsalar da kendi kültürlerini korumada verdikleri mücadelede başarılı olduklarını görmekteyiz. Nitekim gelenek göreneklerini devam ettiren söz konusu köy halkı, özellikle yemek konusunda diğer yöreden farklılık göstermektedirler. Örneğin muhacir çorbası, hıncal ve tatar böreği gibi yiyecekleri hâlâ yapmakta ve zevkle tüketmektedirler (K.K.42, K.K.23, K.K.31). Bu durum yemek kültürünün aslında ne kadar kalıcı ve önemli olduğunu göstermektedir.

1.1.4. Ekonomik Yapı

1.1.4.1. Tarım ve Hayvancılık

Ergani'de iklimin ve yer şekillerinin etkisiyle beşeri ve ekonomik özellikler açısından birbirinden farklılık gösteren alanlar mevcuttur. Bu nedenle vadi boylarında meyvecilik, yamaçlarda ise bağcılık gelişmiştir. Buralar seyrek bir nüfusa sahiptir. Ergani'nin güneyinde yer alan Karacadağ Bazalt Platosu, mera alanlarının genişlediği ve buna bağlı olarak hayvancılık faaliyetlerinin arttığı ancak nüfusun azaldığı bir yöredir (Doru, 2014: 20-21).

Tarım Ergani'nin en önemli geçim kaynağıdır. Yetiştirilen tarım ürünleri; buğday, arpa, mercimek, nohut, ayçiçeği, çeltik ve pamuktur. Son yıllarda sondajlarla susuz arazilerin su sorunu giderilip sulu tarıma geçilmiştir. Üzüm ve meyve bahçeleri de önemli gelir kaynaklarıdır. Devlet desteklemeleri ile beraber yeniden badem üretimi canlanmıştır (Kılıç ve Gül, 2014:380).

Ergani bağcılık için çok verimli topraklara sahiptir. İklimi, torakların engebeli olması nedeniyle modern tarıma geçilememesi, yamaçların uzun süre güneş alması bağcılığa olan ilgiyi arttırmıştır. Bu elverişli koşullar nedeniyle ilçede birçok üzüm çeşidi yetiştirilmektedir (Kılıç ve Gül, 2014:388).

Eskiden Ergani'de bağcılık ve şarapçılık önemli bir gelir kaynağıydı. Çünkü Ergani tarihte şarabıyla çok ünlüdür. Osmanlılar döneminde şarabın kullanılması, alınması ve satılmasının yasak olduğu zamanlarda bile Ergani'de üretilen şaraplar Diyarbakır'a getirilirdi.

Diyarbakır voyvodasının vergi karşılığında şarapların alım satımına izin verdiği ve sadrazamın emriyle bu durumun daha sonra yasaklandığı Osmanlı belgelerinde yer almaktadır (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2013: 241).

Şerafettin Güneli (1966:8) “Bütün yönleriyle Ergani” adlı eserinde Ergani’nin şarap için hasadı yapılan üzüm bağlarının çok olduğunu, bu bağlardan da çok lezzetli şaraplar üretildiğini, üretilen bu lezzetli şarapların 7000 okkasının Rus Çarının Kremlin Sarayı’nın yıllık Şarap ihtiyacını karşılamak üzere Moskova’ya gönderildiğini yazar.

İlçenin yeryüzü şekilleri ve iklimi hayvancılık için oldukça elverişlidir. Düzlük alanlarda büyükbaş ve koyun yetiştirilir. Engebeli alanlarda ise küçükbaş ve kıl keçisi yetiştirilir. Hayvancılık faaliyetleri kışın artmakta yazın azalmaktadır. Bunun nedeni yer yer besi hayvancılığının yapıyor olmasıdır. Yazın yapılan mera hayvancılığı kışın ahır hayvancılığına dönüşmektedir. Hayvan yetiştiriciliği geleneksel yöntemlerle yapılmakta ve bu durum da verimin düşük olmasına neden olmaktadır (Kılıç ve Gül, 2014: 394).

1.1.4.2. Sanayi ve Ticaret

Ergani’den geçen Diyarbakır-Elazığ kara yolu ve Diyarbakır-Malatya demiryolu bölgede sanayinin gelişmesinde büyük rol oynar. Ergani’de küçük bir sanayi sitesinin kurulması ve gelişmesine büyük katkıları olmuştur. Ergani Küçük Sanayi Sitesinin yapımına 1986 yılında başlandı. 1990 yılında bitirildi ancak 1992 yılında faaliyete geçti. Bu sanayi sitesinde başta oto tamircileri, doğramacı ve marangozluk olmak üzere 120 işyeri bulunmaktadır. Küçük bir sanayi sitesi olmasına rağmen 400 çalışanıyla ilçede tarım dışı istihdama katkıda bulunmaktadır (Özer, 2014: 404).

İlçedeki diğer önemli yatırımlar ise Ergani Çimento Fabrikası ile Un ve Yem Fabrikasıdır. Un ve Yem fabrikası 1972 yılında ilk kurulduğunda sadece un üretmekteydi. Daha sonra yem üretimine de başlayan fabrika Ergani Gıda Sanayi Anonim Şirketine aittir. Bölgenin yem ve un ihtiyacını büyük ölçüde karşılayan fabrika 40’a yakın işçi istihdam etmektedir (Özer, 2014: 404).

İlçedeki önemli sanayi yatırımlarından biri de Ergani Çimento Fabrikasıdır. Ergani Çimento Fabrikası, GAP projesi kapsamında ülke ekonomisine katkı sağlamak amacı ile Diyarbakır ilinin Ergani ilçesinde kurulmuştur. 1976 yılında temeli atılan fabrika, 1984 yılının Temmuz ayında işletmeye açılarak üretime başlamış ve ilk çimento satışını gerçekleştirmiştir (<http://www.limakcimento.com/Tesisler/Ergani-Cimento-Fabrikasi/Hakkinda>).

1.1.4.3. Eğitim ve Öğretim

19. yüzyılda Ergani ilçesinde 1 ibtidai, 4 sıbyan ve 3 hristiyan mektebi bulunmaktaydı (Doru, 2014: 51). Cumhuriyetin ilk yıllarında Ergani’de sadece bir ilkokul vardı. Bu okul, 1926-1927 öğretim yılında 18 kız, 65 erkek öğrenci, 3 öğretmen ve bir müdürü olan bir okuldu. Sözü edilen okul, 5 yıl faaliyetlerine yatılı olarak devam etti. O zaman Ergani’nin Orta yazı (Muhacir) Köyü dışında hiçbir köyünde okul bulunmamaktaydı. İlçede 1949 yılında ilk defa bir ortaokul açıldı. Diyarbakır’ın ilçeleri arasında da ilk olarak Ergani’de 1966 yılında bir Lise açılır ve birçok öğrenci okutulur. Ancak Ergani’de eğitim-öğretim alanındaki en büyük gelişmeler 1943 yılında Köy Enstitüsünün kurulmasıyla yaşandı. Enstitü, Hoşot Köyü civarında 2000 dönümlük bir arazi üzerine kurulur. Bu arazide tarım ve hayvancılık faaliyetleri gerçekleştirilir. Bağ, bahçeler yetiştirilerek elde edilen döner sermaye ile okulun ihtiyaçları giderilir ve çevreye de büyük örnek teşkil eder. Enstitü, derslikleri, atölyeleri, yemekhanesi, yatakhane, sinema-konferans salonu, fırını, ahır ve lojmanlarıyla büyük bir merkezdi. Özellikle köyden gelen çocuklar bu okulda parasız yatılı olarak okumaktaydı. Daha sonraki dönemlerde bu Enstitü Öğretmen Okuluna dönüştürüldü. Bu nedenle uzun yıllar Ergani’de birçok öğretmen yetişti. Bölgede öğretmen yetiştiren ilk ve tek eğitim kurumu olması hasebiyle Güneydoğu Anadolu bölgesinin üniversitesi niteliğindedir. Günümüzde, Ergani Fen Lisesi olarak faaliyetini sürdürmektedir. 1997 Öğretim yılında bu okulun eski binaları onarılarak bünyesinde 1500 öğrenci kapasiteli Ergani Yatılı Bölge Okulu açıldı (<http://www.ergani.gov.tr/ilcemiz-ergani>).

Geçmişte olduğu gibi günümüzde de Ergani halkı eğitim ve öğretime büyük önem vermektedir. İlçede 1 Rehberlik Araştırma Merkezi, 1 Bilim Sanat Merkezi, 21 lise, 6 anaokulu, 11’i merkezde 82’si köylerde olmak üzere toplam 93 ilkokul ve 35 tane de ortaokul bulunmaktadır (<http://ergani.meb.gov.tr/>)

Dicle Üniversitesi Ergani Meslek Yüksekokulu 1997 Ekim ayında 50 öğrenciyle eğitim-öğretime başlamıştır. Bilgisayar Programcılığı ve Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programlarında eğitim ve öğretim yapılmaya başlanmıştır. Daha sonra İşletme Yönetimi ve Çocuk Gelişimi programları da açılmıştır (<http://www.dicle.edu.tr/tr/akademik/meslek-yuksekokullari/ergani-meslek-yuksekokulu/tarihce-3029>).

1.2. Ergani’nin Tarihi Yapısı

Mezopotamya, Dicle ile Fırat arasında kalan bölgenin adıdır. Avrupalılar bahsi geçen bölgeye Mezopotamya derler ancak Araplar aynı toprakları El-Cezire diye isimlendirirler. Mezkûr bölge Keban dağlarından başlar ve Basra körfezine kadar uzanır. Uygun bir iklime

sahip olması ve Dicle ile Fırat nehirleri tarafından sulanan bu verimli topraklar çeşitli kavimlere ev sahipliği yapmış ve birçok kavmin de yerleşmek istediği cazip topraklar olma özelliğini her zaman korumuştur.

Ergani, Kuzey Mezopotamya’da yer alan, hem Güneydoğu Anadolu Hem de Doğu Anadolu’nun coğrafi ve kültürel zenginliğine sahip bir şehirdir. Ergani içinde bulunduğu Diyarbakır Bölgesiyle birlikte eski çağlardan beri Bağdat, Basra, Şam ve Mısır’dan Anadolu’ya giden ticaret yollarının kesişme noktasında bulunması nedeniyle siyasi açıdan çok hareketli bir bölge olmuştur. Bölge aynı zamanda kendi dönemlerinin en büyük güçleri olan batıda Roma, güneybatıda Mısır ve doğuda Pers İmparatorluklarının arasında bir mücadele sahası olmuştur. Ergani, verimli toprakları olan, demir, bakır ve kurşun gibi yeraltı madenleri açısından zengin bir ilçedir. Bu madenlerin işlenmesi ve ticaretine dair bilgilerin Asur ve Babil dönemlerine kadar gitmiş olması şehrin konumunun önemini göstermektedir (Songür, 2014: 237).

1.2.1. “Ergani” İsminin Kaynağı

Tarihte Ergani ve Eğil’in içinde bulunduğu kuzey bölgesi “Sophene” diye adlandırılır. Urartular bu bölgeye Şupani veya Şupa derler. Bölge Tunceli’nin güneyinden başlar ve Eğil ile Ergani’yi de kapsar. Bu bölgenin daha önceki adı İşşuva’dır. Çüngüş, Ergani ve Maden ilçelerinin kuzeyi ve kuzeybatısı Palu ve Malatya’ya kadar olan bölgeye ise Alzi adı verilmiştir. Hititler bu bölgeyi Alşe diye adlandırırlar. Burada Arkanya ve Yanari isimli iki dağ ve Urhan ve Damdamuza isimli iki yerleşim yeri mevcuttur. Bu şehirlerden Urhan, Yanari Dağının tepesine kuruludur. Urhan şehrinin adı daha sonra Arsınia, Argana, Arkania, Argana ve Arğini diye değişimler yaşar. Kaynaklardaki bilgilere dayanarak bu yerleşim yerinin Ergani, üzerinde kurulduğu Yanari Dağının da Zülküf Dağı olduğu anlaşılmaktadır.

Ergani insanlık tarihine eş değer bir tarihe sahip olduğundan birçok medeniyete ev sahipliği yapmış, söz konusu medeniyetleri hem etkilemiş hem de onlardan etkilenmiştir. Tıpkı Ergani’nin kendisi gibi ismi de etkilenmiş ve değişime uğramıştır. Çünkü her topluluk kendi istediği ismi Ergani’ye vermiştir.

Araştırmacı yazar Bilal Aksoy, Ergani isminin Osmanlıyı anlatan batılı kaynaklarda “Arghana” ve “Arghini” şeklinde yer aldığını ifade eder. Ardından da Ergani adının Arghini olarak ifade edilmesinin kökenini Urartulara bağlar. Aksoy’a göre Urartularda yer adları “hini/hinili” gibi son ekleriyle biter ve bunların karşılığı da “yer, mahal, belde” anlamına gelir. Urartular döneminden beri kullanılan bu ekler halkın diline de yansımıştır. Kürtçede ev anlamında kullanılan “hani” Farsçaya “hane” olarak geçmiş ve bu şekilde Osmanlıcaya da

geçmiştir. Günlük hayatta kullandığımız hastane, kütüphane ve kıraathane/kahvehane gibi kelimelerin sonlarında hep “hini” son eki saklıdır. Ayrıca “arg” kelimesinin özelde gümüş, genel anlamda metaller ve madenler karşılığında kullanıldığını bu nedenle tarihte Ergani için Maden yeri/Maden evi anlamında Arghini isminin kullanıldığını belirttikten sonra bir zamanlar Bakır Madeni olarak söylenen Maden ilçesinin eski dönemlerde Ergani sancağı içerisinde yer alması nedeniyle Arghini/Arghana isminin sözü edilen bakır madenine izafeten Ergani’ye verildiğini ifade eder (Üzülmez, 2005: 131).

Birçok kaynakta Ergani için, Arğın, Arğini, Akranya, Arkania, Arseni, Arghana, Arghini, Arsanla, Aşot (Aşat), Arkanin, Erkenin, Ekanina, Arkanayn, Erkanikana, Erğini, Erğani, Urhan, Yanan, Yanari ve Zülkarneyn isimleri yer almaktadır. Evliya Çelebi Seyahatname adlı eserinde, “Al-i Abbas’tan Sultan Vahidullahzade Erğini Sultanı’dır. Ahalisi galat olarak Ağrını derler” diye yazmaktadır (Üzülmez, 2005: 131).

Bazı kaynaklarda da bahar aylarında makam dağında halkın Makam Çiçeği dediği bir çiçeğin açtığı yazılıdır ki, çiçek sadece bu dağa özgüdür. Makam çiçeği, çok narin ve erguvani renktedir. Sözü edilen kaynaklarda Makam çiçeğinin rengine istinaden ilçeye Ergani ismi verildiği belirtilir (Akbayır, 2016: 37).

19. yy’ın sonlarına doğru Ergani’nin yanına yeni bir kasabanın kurulmasına ve adına Osmaniye denilmesine karar verilmiştir (Ekici, 2006: 40). Osmaniye kasabası kurulunca zamanla eski Ergani ile birlikte bütün Ergani Osmaniye diye benimsenir. Ergani Cumhuriyet dönemine kadar Osmaniye diye anılır. Osmaniye ismi, şimdi il olan ancak eskiden Adana’nın ilçesi olan Osmaniye (Cebelibereket) ile karıştırıldığı için cumhuriyet sonrasında terkedilerek Ergani ismi kullanıldı (Doru, 2014: 10). Ancak Ergani’de ve çevre köylerdeki yaşlılar hâlâ Ergani ismine alışmadıklarından Erğini ve Osmaniye ismini kullanmaktadırlar.

Günümüzde halk, Ergani için Türkçe konuşurken Ergani, Kürtçe ve Zazaca konuşurken Erkeni ve Erğeni isimlerini kullanmaktadır.

1.2.2. İslam Öncesi Dönem

Ergani’nin kuruluş tarihi tam olarak bilinmemektedir. Yunus Peygamber tarafından kurulduğu rivayet edilse de bu bilgi herhangi bir kaynağa dayanmamaktadır. Ancak Ergani’ye 8 km. uzaklıkta bulunan Hilar köyündeki Bajargeran/Bezingan tepesinde Prof. Dr. Halet Çambel başkanlığında Türk ve yabancı bilim insanlarından oluşan bir ekiple gerçekleştirilen kazılarda M.Ö. 7000 yıllık kalıntılara (bir köy harabesine) rastlanmıştır. Bu durum Ergani’nin tarihin ilk ve en eski yerleşim yerlerinden biri olabileceğini göstermektedir (Güneli, 1966: 17).

Gevran ovası ve etrafındaki dağların birçoğunda şehir harabeleri mevcuttur. Bu şehir harabeleri sırasıyla Tilhuzur, Tilkadi, Tilhum, Zengetil, Kertil, Akçakale, Cingişi, Elmedi, Igimi, Giryan, Sultantepe, Kalhane höyükleri Gomayık, Bervan Aynato, Killeş, Hilar, Kikan Kıyeksan ve Hendeka harabeleridirler. İlçenin batısında deprem sonucunda yıkılmış olan Amidi kalesi ile Germik şehir harabeleri mevcuttur. Bu Germik harabeleri Mar Yuşa'nın vakainamesinde adı geçen şehir ve sıcak su kaynağı olma ihtimali mevcuttur. Bunların dışında Enüş² Peygamberin kabrinin bulunduğu Kızılca (Otluca) köyünün güneyinde yer alan Giresor ve kuzeyindeki Balahur (Kızılyamaç) köyünde de şehir harabeleri mevcuttur. Adı geçen şehir harabelerinde tarihin her dönemine ait kalıntılara rastlamak mümkündür. Bölgede anlatılan efsanelere göre bu şehirler Hz. Eyüp tarafından kurulmuştur. Ayrıca Hz. İdris'in burada yaşadığı, demiri erittiği, ilk yazıyı yazdığı, ilk defa elbise diktiği, anlatılan efsaneler arasında yer almaktadır. Efsaneler yazılı kaynaklar kadar kesin olmasa bile tarihe kaynak olabilmektedir (Güneli, 1966: 18). Nitekim eski dönemlere ait her şeyin yazıya geçirilmesi söz konusu olmadığı için bu bilgilerin bir kısmının sözlü olarak aktarıldığı bilinmektedir.

Hilar köyündeki Çayönü'nde yapılan araştırmalar burada yerleşimin MÖ.7250-6750 yıllarında başladığını gösterir. Burası insanın yerleşik hayata geçiş sürecini en iyi yansıtan ve günümüzden 10.000 ile 5000 yıl öncesi arasında kalan dönemi yansıtan bir arkeoloji merkezidir (Doru, 2014: 10).

Ergani, idare merkezi konumundadır. Bu nedenle korunmak amacıyla bugün eteklerinde bulunduğu Zülküfil Dağının tepesinde kurulmuştur. Asıl şehir tepede kaleyle korunmuş yeredir. Ancak nüfusun artmasıyla zamanla kale dışında da yerleşmeler gerçekleşmiştir. Savaşlarda kalenin dışındaki yerler iyi korunamadığından tarih boyunca çok defa tahrip edilmiştir (Güneli, 1966: 17).

1.2.2.1. Hurriler ve Mitanniler

M.Ö. 3000'li yıllarda Dicle ve Fırat nehirleri arasındaki bölgeye Subartu ve buraya yerleşmiş savaşçı kavimlere da Subaru denildiğini Sümer-Akadlardan kalma belgelerden anlamaktayız. Bu kavmin dilinde "Subaru" kelimesi "İrmaklar Arası" anlamına gelmekteydi (Beysanoğlu, 1987: 50).

Ergani'nin içerisinde yer aldığı Yukarı Dicle'nin ilk medeni halkı, Subaruları da egemenlikleri altına alan ve daha sonra Subaruların da devamı sayılan Hurrilerdir. Hurriler Mezopotamya bölgesine yayılmışlar ve bu bölgede yaşamışlardır. Hurri devleti M.Ö. 2000'li

² Enüş, Kur'an-ı Kerim'de adı geçen Peygamberlerden biri değildir. Ancak yöre halkı O'nun peygamberliğinden asla şüphe duymamaktadır. Çalışmanın III. Bölümünde ayrı bir başlık halinde ele alınmaktadır.

yıllarda ikiye ayrılır. İlk zamanlar Hurri krallığı daha güçlüydü. Ancak zamanla Mitanniler daha da güçlenerek Hurrileri egemenlikleri altına aldılar (Songür, 2014: 237-238).

Hititlerin başındaki kral olan I. Şuppiluliuma Suriye seferine çıkmadan önce Hurri kralı Artatama ile bir saldırmazlık antlaşması yapar. Böylece iki kuvvetin birleşmesini önledikten sonra Mitanni'ye saldırır. Şuppiluliuma önce İşuva'yı (Harput Yöresi'ni), ardından da Alşe (Ergani) ve Şuta'yı alır. Hurri-Mitanni Devleti Hititlere bağlı, Asur'a karşı tampon bir ülke haline gelir ve sonra da çöker (Üzülmez, 2005: 50-51).

Hurriler ve Mitannilerin dini inanışları birbirine benzemektedir. Çok tanrılı bir inanca sahiptirler. Bu medeniyetler hâkimiyetleri altına aldıkları toprakları siyasi açıdan etkiledikleri gibi kültürel açıdan da etkilemişlerdir. Bu etkileri özellikle din faktöründe açık bir şekilde görülmektedir. Hititlerin baş tanrıları olan Hava Tanrısı ve Güneş Tanrıçası, Hurri kimliği kazanarak Teşup ve Hepat adlarını almışlardır (Demirok, 2014: 10).

Mitannilerin de ilahlarının başında Hepat/ Hepa adını taşıyan gök ve Teşup isimli hava ilahı gelir. Teşup aynı zamanda yıldırım, bora ve dağ tanrısı sayılır. Teşup'e hayırlı yağmurlar, feyiz ve bereket tanrısı gözüyle bakılıyordu. Hepat ise tenasül (üreme) ve bolluk ilahesi idi. Aynı zamanda Hepat ile Teşup eş olarak kabul ediliyordu. Mitanniler kendi tanrı ve tanrıçalarının yanında komşu ülkelerde yaşayan insanların tanrı ve tanrıçalarına tapınaklarında yer veriyorlardı.

Ergani'de özellikle Hilar (Sesverenpınar Köyü) bölgesinde yapılan kazı çalışmaları, eski şehirlerin ayın ve güneşin konumuna göre kurulduğunu göstermektedir. Halkın güneş ve aya dair inanışları bu bölgede daha önce ay ve güneşe tapıldığıının işareti olabilir ya da bu dinler halkın inanış ve uygulamalarını etkilemiş olabilir. Çalışmamızı gerçekleştirirken katılımcılarımızdan Müslüm Üzülmez, "Biz küçükken aya ya da güneşe karşı bevlettiğimizde ninem bize güneş ve ay sizi çarpar diye engel olurdu." ifadelerini kullanmıştır. Bu ifadeler Ergani topraklarında daha önce Aya ve Güneşe tapanların yaşadığını ve eski dini inanışların farklı din mensupları üzerindeki etkilerini göstermesi açısından önemlidir.

1.2.2.2. Asurlar Dönemi

M.Ö. 1220 yılında Büyük Eti İmparatorluğu yıkılınca imparatorluğun yerine birçok beylik kurulur. Kurulan bu beyliklerden birinin de Ergani olduğu kaynaklarda geçmektedir. Yine Asurlular döneminde Ergani'nin Asurlulara bağlı ama özerk bir şehir olduğu ifade edilmektedir (Hekimoğlu, Atılğan, 1967: 27).

Kral I. Salmanassar (M.Ö. 1244-1208) zamanında Diyarbakır ve çevresi Asur egemenliğine girdi. Bu egemenlik 70 yıl kadar sürdü. Asur krallarından I. Tikulti Ninurta

(M.Ö. 1244-1208) Asur'un giderek zayıflayan etkisini durdurmak için kolları sıvayıp ilk iş olarak Subaru ülkesindeki Hurrili boylardan oluşan birliği yenilgiye uğrattı. Ergani madenine, Fırat ve Murat yolu ile Orta ve Doğu Anadolu'ya giden ticaret ve kervan yoluna egemen oldu. Ergani madenini de ele geçirerek ülkesine ekonomik alanda katkıda bulundu (Üzülmez, 2005: 51).

Asurlular, çok tanrılı bir dini inanışa sahiptirler. En büyük tanrıları diğer ilahların da hâkimi olarak kabul edilen ve kavimlerine ismini veren "Asur" dur. Asur hükümdarlarının saadetini sağlayan, memleketlerinin genişlemesini sağlayan, bütün istek ve arzularını yerine getiren bu ilahdır. Şamaş (Şems: güneşin adı buradan geliyor), Edad, Asur'dan sonra gelen ilahlardır (Beysanoğlu, 1987: 68).

1.2.2.3. Urartular ve İskitler

Asur kralı Salmanasar'ın ölümünden sonra ülke zayıflamaya başladı. Bu durumdan faydalanan Urartu Kralı Ispuini ülkesinin sınırlarını genişletir. Oğlu Manuas da Zagros dağlarından Ergani ve Palu'ya kadar olan sahayı ele geçirir. Ergani ve çevresi M.Ö. 775 yılında Urartu hâkimiyetine girmiş olur (Songür, 2014: 239).

Diyarbakır ve çevresi 140 yıl Urartuların hâkimiyeti altında kalır. M.Ö. 653 yılında Ergani ve çevresinde İskit egemenliği başlar ve 28 yıl sürer (Üzülmez, 2005: 54).

İskitler çok tanrılı bir inanca sahipti. En büyük tanrıçaları Tabiti-Hestia'dır. İskitlerin dini yönü çok kuvvetli değildi bu nedenle tapınakları bulunmamaktadır. Enari dedikleri büyücü rahipleri vardır. Bu rahipler kadın gibi giyinip konuşurlardı. Dini yönleri çok güçlü olmasa da ölüyü gömerken ölümden sonra bir yaşamın olduğuna inandıklarına dair ipuçlarına rastlamaktayız. İskitler ölülerini gömerken en güzel elbiselerini giydirir ve bütün mücevherlerini takarlardı. Ölüyle birlikte eşlerinden birini, bineğini ve hizmetlilerinden birini, özellikle aşçı ve seyisini de öldürüp gömerlerdi. Altay dağlarından Doğu Avrupa'ya kadar birçok yerde İskitlere ait birçok mezar bulunmaktadır (Eker vd.Yeni rehber ansiklopedisi cilt 10, 1993: 144s).

İskitlerden sonra bölge Medler ardından da Persler'in hâkimiyeti altına girer. Medler çok tanrılı bir inanışa sahipti. Tanrıları için çeşitli tapınaklar yapmışlardır. Tapınaklar en kutsal yerler olarak bilinirlerdi. Kral ailesinden sonra en güçlü olanlar din adamlarıdır (Üzülmez, 2005: 55).

1.2.2.4. Makedonyalılar ve Selevkoslar

Makedonya kralı Filip M.Ö. 336 yılında öldürülünce yerine oğlu İskender (Büyük İskender) geçti. Daha önce babasının Asya seferi için hazırlıklarını yaptığı ordunun başına geçerek Persleri yenilgiye uğrattı. Mezopotamya'yı ele geçirdi. Böylece Ergani Makedonyalıların idaresine girmiş oldu (Üzülmez, 2005: 55-56).

Büyük İskender'in ölümünden sonra imparatorluk bazı komutanlar arasında paylaşılır. Bu paylaşımında İran ve Mezopotamya bölgesi Selevkos'a verilir. Dolayısıyla Ergani'de Selevkoslar dönemi başlar. Ancak M.Ö. 280 yılında Selevkos öldürülünce yerine geçen oğlu Antiokhos devleti idare edemediğinden bölgede Part Devleti Kurulur (Şahin, 2014: 240).

Partlar Selevkosları yenerek Diyarbakır ve Yukarı Mezopotamya'yı alırlar. Diyarbakır ve Ergani 53 yıl Partların egemenliği altında kalır. Bölge daha sonra Ermeni Kralı Büyük Tigran'ın saldırısına uğrar. Bu saldırıda Partlar yenilirler ve Büyük Tigran'ın hazırladığı anlaşmayı imzalayarak birçok bölgeyi kaybederler. Verilen bölgeler arasında Diyarbakır ve Ergani de vardır (Üzülmez, 2005: 56-57).

Partlar, ilk zamanlar Eski İranlıların dinini benimsemişlerdi; ancak daha sonra yavaş yavaş eski dinlerine dönüp ateşe, güneşe, aya ve atalarının ruhlarına tapmaya başladılar. Persler ise Mecusiliği (ateşperest) benimsemekteydiler (Beysanoğlu, 1987: 105).

1.2.2.5. Romalılar ve Bizanslılar

Diyarbakır ve Yukarı Mezopotamya (Ergani) bölgesi üç yüzyıla yakın bir süre boyunca Partlar ve Romalılar arasında sürekli el değiştirir. Bu durum da bölgenin çok yıpranmasına ve geri kalmasına neden olur. M.S. 226'da Partların kesin yenilgisiyle Diyarbakır ve Ergani Romalıların egemenliği altına girer (Üzülmez, 2005: 57).

Roma İmparatoru I. Teodosyus 395 yılında ölünce imparatorluk iki oğlu arasında paylaşılır. Roma İmparatorluğunun batısı, merkezi Revana olarak belirlenip küçük oğul Honorius'a; doğusu, merkezi Bizans olarak belirlenip büyük oğul Arkadios'a verilir. Bu taksimatla 395 yılında Bizans İmparatorluğu kurulmuş olur. Bizans İmparatorluğu aslında Hristiyanlaşmış Roma İmparatorluğundan ibarettir (Songür, 2014: 242).

Bizans İmparatorluğu batıda sınırlarını genişletme politikası güderken doğuda Ak Hunlar, Arganakeyn (Ergani) ve Amid üzerine akınlar yapmaya başlar. Ergani bir süre Ak Hunların egemenliği altına girer. Daha sonra İranlılar ve Bizanslıların arasında sürekli el değiştirir (Üzülmez 2005: 59-61).

Yapılan sürekli savaşlar ve iktidar kavgaları Bizans ve Sasani devletlerini fazlasıyla yıpratır. Zamanın süper iki gücü sayılan bu iki devlet birbiriyle uğraşırken bölgede İslam

orduları görülür ve bölgeyi kısa sürede ele geçirip bölgenin dini, siyasi ve kültürel yapısında köklü değişimlerin yaşanmasına neden olur. Bu değişimden Ergani de payına düşenleri alır.

1.2.3. İslam Sonrası Dönem

1.2.3.1. Raşit Halifeler

H. Ömer döneminde Bizans imparatorluğunun başında Heraklius bulunmaktaydı. H. 15. (M. 636) yılında Bizanslılarla İslam orduları arasında Yermuk savaşı gerçekleşir. Bu savaşın sonunda Heraklius yenilir ve İslam orduları Suriye'yi ele geçirir. Artık sıra Kuzey Mezopotamya'nın fethine gelir (Beysanoğlu, 1987: 154).

Ez-Zühri'nin rivayetine göre El-Cezire bölgesinin tamamı H. Ömer döneminde İslam topraklarına dâhil edilmiştir. Yani Diyarbakır ve Ergani'nin de içerisinde yer aldığı Güneydoğu Anadolu'nun tamamı H. Ömer döneminde fethedilmiştir (Sırma, 2014: 142).

H. Ömer bu görevi İyaz b. Ganem'e verir. İyaz bin Ganem, içerisinde bin kişiye yakın sahabenin bulunduğu 8000 kişilik bir orduyla Diyarbakır'a doğru harekete geçer. Bu dönemde Amid yani Diyarbakır Meryem-i Dara adında bir kadının yönetimindeydi. Diyarbakır'ı beş ay süreyle kuşatan İslam ordusu surların gizli bir geçidinden girerek kenti ele geçirir. (Beysanoğlu, 1987: 154).

H. 18, M. 639 yılında Amid İslam orduları tarafından fethedilir. Halkın silahları toplanır. Ancak halka iyi davranılır. Hiç kimseye dinini değiştirmesi için zor kullanılmaz. Halkın çoğu kendi rızalarıyla Müslüman olur. Amid'in ortasında bulunan Mar-Toma (Saint Thoma) kilisesinin önce bir kısmı daha sonra tamamı camiye çevrilerek Müslümanların ibadetine ayrılır. Bu kilise bugünkü Ulu Cami'dir (Beysanoğlu, 1987: 159).

İyaz bin Ganem Diyarbakır'ı aldıktan sonra bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla çevredeki bazı kaleleri de alır. Palu, Hani, Hetah, Meyafarkin, Süveyda, Cebeli Cur ve Zülkarneyn (Ergani) alınan kalelerden bazılarıdır. Bu askeri harekâtlarla İyaz bin Ganem Bizanslılara unutamayacakları bir ders vermiş olur (Haspolat, 2014: 472).

1.2.3.2. Emeviler

Emeviler devleti, Hulefa-i Raşidin döneminden sonra Suriye'nin merkezi olan Dımaşk şehrinde Muaviye b. Ebu Süfyan tarafından kurulur. Emevi Devleti İslâm'ın ilk hânedan devleti olma özelliğini taşır (Yiğit, 1995: 87).

Muaviye döneminde El-Cezire bölgesinde yer alan Urfa, Amid, Ergani, Meyafarkin, Mardin, Erzen ve Siirt Emevi hâkimiyetine girer. Muaviye, Diyarbakır bölgesi dâhil olmak üzere El-Cezire bölgesine Habib b. Müslim'i tayin eder. Habib b. Müslim'in vefatından sonra

birçok vali görev yapar. Son olarak Halife Abdülmelik zamanında kardeşi Mehmet vali olarak atanır. Bu vali 16 yıl görev yaptıktan sonra Emevi saltanatı son bulur (Songür, 2014:243).

Ergani ve Hilar bu dönemde Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında birçok defa el değiştirmiştir. Ergani’de yaşayan Hristiyan nüfusun çokluğu ve bunların kaleye hâkimiyeti bölgenin defalarca Hristiyan Bizanslıların eline geçmesine sebep olmuştur. Diyarbakır, Hani, Gevran, Kotipiri, Hilar ve Hıdrani boyunca uzanan ipek yolu veya top yolu denilen önemli geçit yerlerinin Ergani toprakları içerisinde olması Ergani’nin önemini arttırmaktadır. Ergani bütün El-Cezire bölgesi ile beraber Kerbela hadisesinden sonra Emevilerin hâkimiyetine girmiştir (Güneli, 1966: 22-23).

1.2.3.3. Abbasiler

Emevilerden sonra iktidar Abbasilere geçti. İlk Abbasi halifesi Ebu’l-Abbas’tır. El-Cezire ve Diyarbakır halkı ilk dönemler bu halifeliği tanımaz. Halk İshak bin Müslim el-Ukayli’nin etrafında birleşerek isyan eder. Halife isyanı bastırmak üzere kardeşi Mansur’u görevlendirir. İsyan bastırılır ve Mansur, Cezire ve Diyarbakır bölgesi valiliğine atanır. Bu dönemde Ergani de Abbasilere tabi olur (Songür, 2014: 243).

Abbasilerden sonra Ergani, Şeyhoğulları, ardından da Hamdanilerin yönetimine girer (Tuncer, 2013: 116-117).

Hamdanilerden sonra Ergani için Mervaniler dönemi başlar ki, bu dönemde Ergani, Bizanslılar ile sınır komşusu olması nedeniyle çok büyük bir öneme sahipti. Bu dönemde Ergani’nin surları onarılmış, Pircıman denilen yerden şehre su getirilmiş, Mesudiye Camii ve Medresesi yapılmıştır (Günümüzde bu cami ve medresenin kalıntıları bile mevcut değildir). Nasruddevle ve Nizamuddevle Ergani’de Hristiyan nüfusun çoğunlukta olduğunu düşündüklerinden buraya bir miktar Müslüman Kürt getirip şehre yerleştirirler, yine bu dönemde Nasrüddevle’nin izniyle Selçuklu Sultanının gönderdiği bir miktar Türk de şehre yerleştirilir. Burada Bizanslılara karşı Selçuklular ve Mervaniler ortak savaşır (Songür, 2014: 245).

1.2.3.4. Selçuklular

Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey 1058’de Arran’a ve Azerbaycan’a gelip Selçuklulara karşı bağımsızlığını ilan eden beylikleri yeniden ülkesine bağladıktan sonra Anadolu’daki akınları devam ettirmek üzere kardeşi Çağrı Bey’in oğlu Yakuti’yi görevlendirir. Bu akınlar sonucunda Argını (Ergani) ve Ergani’nin kuzeyinde yer alan Bağın ve Tilkhum istila edilir. Bizanslılar buraları geri alabilmek için mücadele etmişlerse de başarılı olamışlardır (Üzülmez, 2005: 69).

Sultan Melikşah'ın 1092'de ölmesiyle birlikte büyük bir otorite boşluğu oluşur. Bu dönemde Suriye'de önemli kuvvetleri komuta eden Tutuş otorite boşluğundan yararlanarak hâkimiyetini ilan edip her tarafa kendisine itaat edilmesi için haber gönderir. Böylece 1093 yılında Halep, Mezopotamya ve Ergani ile beraber bütün Diyarbakır bölgesi Suriye Selçuklularının hâkimiyetine girer (Üzülmez, 2005: 73).

Selçuklu şehzadeleri arasındaki taht kavgalarından biri de Sultan Tutuş'un, kardeşinin oğlu Berkıyruk ile yaptığı savaştır. Sultan Tutuş bu savaşta yenilir ve Diyarbakır bölgesi Beyliklere bölünür (Demirok, 2014: 20).

Diyarbakır bölgesi beyliklere bölününce Ergani İnaloğulları'nın daha sonra da Nisanoğulları'nın hâkimiyetine girer. İnaloğulları döneminde, 1122 yılında Ergani ve Zülkarneyn kaleleri civarında bakır madeni keşfedilir ve o gün itibarıyla işletilmeye başlanır. Bu işletme nedeniyle Ergani'de bir ekonomik canlanma yaşanır ve bu canlılık yakın tarihe kadar devam eder. Bu madenin işletilmesiyle beraber bugünkü Maden ilçesi de kurulmuş olur (Üzülmez, 2005: 73).

Nisanoğulları, Saduddevle İl-Aldı'nın ölümü üzerine yerine geçen oğlu Cemaluddin Şemsülmülk Mahmut'un zaafından da yararlanarak yönetimi fiilen ele alırlar. 1144 yılında Musul Atabeyi Zengi Diyarbakır'a gelir. Diyarbakır'a bağlı olan Arkanayn (Ergani), Halar (Hilar), Talhum ve Carmuk (Çermik) kalelerini zapteder (Beysanoğlu, 1987: 261-262).

Atabey Zengi ile gerçekleşen bu savaş Ergani kalesi etrafında çok çetin geçer. Öyle bir savaş gerçekleşir ki tarihinde birçok savaşa maruz kalan Ergani halkı bu savaşı hâlâ konuşur. Halkın ifadesine göre savaş o kadar zorlu ve kuşatma o kadar uzun sürer ki, kale halkı aç olmadığını Zengi'ye göstermek için eşek sütünden yoğurt yapar, saksılarda soğan yetiştirip kaleden aşağıya atarlar. Bunu gören Atabey Zengi halkın zor durumda olmadığını ve kalenin teslim edilmeyeceğini düşünerek şartlarını yumuşatarak kaleyi barış yoluyla alır (Hekimoğlu, Atılgan, 1967: 29). Ergani'de bu olayın Bizanslılarla yapılan savaşlardan birinde gerçekleştiğini söyleyenler mevcuttur.

Atabey Zengi 1145 yılında Ca'ber'i kurtarmak için girdiği savaşta öldürülünce işgal ettiği yerler eski sahipleri tarafından geri alınır. Timurtaş; Hani, Silvan, Cebel Cur, Şabahtan, Re'sulayn ve Harput'u, Kara Arslan; Ergani ve Çermik, Tell-hazam, Siirt, Tanza ve Tur Abidin'i alırlar (Beysanoğlu, 1987: 262).

Diyarbakır ve çevresindeki 15 beylik Konya Selçuklularının hâkimiyetine girer. Bütün bunlar gerçekleşirken Ergani ve Silvan'ı idare eden El Melik'ül-Muzaffer Gazi savaşta ölür ve Zülküf Nebi türbesi civarına gömülür (Hekimoğlu, Atılgan, 1967: 29).

Ak Koyunlular, Oğuz Türklerinin üç ok kolunun Bayındır boyundandırlar. XII. Yüzyılın sonlarına doğru Moğolların istilasını nedeniyle Horasan'dan kaçarak Azerbaycan'a yerleşirler. Ancak daha sonra Diyarbakır bölgesine gelerek burayı yurt edinirler. Akkoyunlular Devletin kurucusu Kara Yüllük Osman Bey'dir. Kara Yüllük Osman Bey Irak ve Suriye seferlerinde Timur'un öncü kuvvetleri arasında savaşa katılır. Timur, Suriye'den El-Cezireye oradan da Irak'a dönerken yaptığı hizmetlere karşılık Diyarbakır ve çevresini ikta olarak Kara Yüllük Osman Bey'e verir (Güldoğan, 2010: 368).

Ak Koyunlu hükümdarı Kara Yüllük Osman Bey bölgenin idaresini eline alır almaz devlet kurmaz. Timur'un ölümünden sonra bölgeye tek başına hâkim olunca Diyarbakır'ı başkent yaparak bölgede Ak Koyunlu Devletini kurar (Üzülmez, 2005: 76). Bölgenin tarihi ile ilgili kaynaklarda Timur'un Anadolu'yu istilasından sonra Ergani'nin de bir dönem Ak Koyunlu devletine başkentlik yaptığı geçer (Güzel, 2013:161).

Timur bölgeyi terk ettiğinde Kara Yüllük Osman Bey'i bölgede teslim olmayan Mardin kalesini almakla görevlendirir. Ancak 1401 yılında Mardin hâkimi Kara Yusuf, Türkler ve Kürtlerden oluşan bir orduyla Diyarbakır üzerine yürür. Kara Yüllük, surların dışında mağlup edilince surların içine çekilir. Kara Yusuf Surlara girmekten vazgeçip Mardin'e döner (Güneli, 1966: 25).

Mardin hâkimi Kara Koyunlu Kara Yusuf 1411 yılında ikinci kez Diyarbakır önlerine gelir şehri alamayınca etrafını yağmalar. Çermik üzerine yürür. Çermik Kalesini alır. Ardından Ergani kalesini kuşatır ve etrafını yağmalar. Ergani'ye yardıma gelen Kara Yüllük Osman Bey ile aralarında defalarca şiddetli çarpışmalar gerçekleşir. Sonunda Kara Yusuf, Kara Yüllük'ü mağlup eder ve şehri yağmalar. Kara Yüllük kaleye çekilmek zorunda kalır (Üzülmez, 2005: 77)

1433 yılında Mısır Sultanı Baybars kalabalık bir orduyla harekete geçer. Diyarbakır'ı kuşatıp topa tutar. Kara Yüllük oğlu Murat Bey'i yerinde bırakarak Ergani'ye çekilir. Bu savaşta Murat Bey ölür. Mısırlılar Diyarbakır'ı alırlar ancak çok zayıf verdiklerinden Kara Yüllük'le savaşmayıp barış teklifinde bulunurlar. Bu barış antlaşması ile Kara Yüllük, Sultan Baybars'ın hâkimiyetini tanımış olur ve anlaşma gereğince Sultan Baybars geri çekilir. Böylece Ergani Kara Yüllük'ün idare merkezi olur. Daha sonra Kara Yüllük'ün öldürülmesiyle oğulları ve yeğenleri arasında taht kavgaları başlar. Kara Yüllük'ün Ergani'deki oğlu Ali Bey Diyarbakır'a hâkim olur. Ancak Mardin hâkimi olan kardeşi Hamza Bey Diyarbakır'ı üç ay boyunca kuşatır ve Ali Bey'in oğulları Cihangir Bey ve Hasan Bey'i Diyarbakır'dan sürer. Cihangir Bey Ergani'ye yerleşir ve daha sonra Diyarbakır'ın hâkimiyetini tekrar ele geçirir. Cihangir Bey döneminde Diyarbakır ve Ergani defalarca Kara

Koyunluların saldırısına maruz kalır. Daha sonra Uzun Hasan kardeşi Cihangir Bey'in yerine geçer. Uzun Hasan Devletin idare merkezi olarak Diyarbakır'ı uygun bulur ve idare merkezini Ergani'den Diyarbakır'a nakleder (Güneli, 1966: 25-26).

Devletin merkezini Diyarbakır'a taşıyan Uzun Hasan bu defa da 1469 yılında devletin merkezini Tebriz'e taşımayı uygun bulur. Diyarbakır'ı da Tebriz'den gönderdiği valiler aracılığıyla yönetir. Uzun Hasan ve oğlu Yakup döneminde Diyarbakır'da bilim, kültür ve sanat alanında büyük gelişmeler kaydedilmiştir. Bilim insanları ve sanatçılar korunmuş ve gelişmelerine uygun ortamlar hazırlanmıştır (Güldoğan, 2010: 368).

Diyarbakır ve Ergani'nin bilim, sanat, tarih, kültür ve medeniyet açısından en parlak dönemini yaşadığı Ak Koyunlu Devleti, Uzun Hasan'ın 1473 yılında Fatih Sultan Mehmet'le yaptığı Otlukbeli savaşında yenilmesiyle çöküş dönemini yaşamaya başlar. 1507 yılında Ak Koyunlu devleti tamamen yıkılır (Güldoğan, 2010: 369).

1423 yılında Ergani'nin Killeş Köyünde doğan Uzun Hasan, bilim ve sanata olan ilgisi, merhameti ve halka olan şefkatiyle tanınmasının yanında eşitlik ve adalet ilkelerine çok önem vermesi nedeniyle "Sultanu'l-adil" (adalet sahibi sultan) lakabıyla meşhurdur. Çünkü halkın adalet ve eşitlik ilkeleriyle yönetilebilmesi için kendi döneminde kanunnameler hazırlatmıştır. Uzun Hasan Kanunnameleri, Yavuz Sultan Selim döneminde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kullanılmaya devam edilir. Aynı kanunnameler İran'da da uzun süre kullanılmıştır (Güldoğan, 2010: 374).

1.2.3.5. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

Uzun Hasan'dan sonra torunlarından Şah İsmail 1501 yılında Tebriz'de hem Safeviye tarikatının lideri hem de Safevi devletinin şahı olarak tahta çıkmıştı. Şah İsmail Ak Koyunlu devletinin varisi olarak Ak Koyunlu devletinin payitahtı olan Diyarbakır'ı eyalet merkezi yapar. Ergani de dâhil olmak üzere bölgeye Şah İsmail hakim olur. Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasında 23 Ağustos 1514 yılında Çaldıran savaşı gerçekleşir. Bu savaşı Yavuz Sultan Selim kazanır. Bu zafer aslında Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin kaderini Osmanlı İmparatorluğu'nun lehine çevirir. Yavuz Sultan Selim, Tebriz'den döndükten sonra 1515 tarihinde Diyarbakır ve çevresini alır (Kılıç, 2010: 378).

10 Eylül 1515'te Osmanlı hâkimiyetine giren Diyarbakır eyaletinin başına Bıyıklı Mehmet Paşa getirilir (Kılıç, 2010: 378). Diyarbakır Osmanlı hâkimiyetine girdiğinde Ergani ve Çermik beylikleri Şah İsmail'in eniştesi Kara Han'a bağlı kalırlar. Bu beylikler İdris-i Bitlisi ve Hüsrev Paşa emrindeki ordu tarafından savaşarak zaptedilir (Hekimoğlu ve Atılğan, 1967:31). Ergani Kara Han'a bağlı kalmakta idettiği için Osmanlı İmparatorluğu

döneminde yöneticileri doğrudan devlet tarafından tayin edilirdi (Güneli,1966: 26). Diyarbakır Eyaletinin önemli sancaklarından biri olan Ergani Sancağının başına da Erganili Yiğit Ahmet atanır (Üzülmez, 2005: 97).

Her ne kadar Ergani'nin Kara Han'a bağlı kalmakta direttığı ve savaşıla alındığı ifade edilse de bunun aksini anlatan kaynaklar da mevcuttur. Evliya Çelebi, Seyahatnamesinde H. 921 yılında Bitlisli Kürt Molla İdris'in aracılığıyla Ergani'nin Bıyıklı Mehmet Paşa'ya savaşız teslim olduğunu hatta kale anahtarlarının halk tarafından Paşa'ya teslim edildiğini yazar (Güneli, 1966: 27).

1.2.3.6. Mondros Mütarekesi ve Kurtuluş Savaşı Yılları

Birinci Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi yıllarında Ergani Diyarbakır vilayetine bağlı idi. Diyarbakır bölgesi 30 Ekim 1918 yılında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması gereğince “Vilayet-i Sitte” kapsamına alınır ve ağır bir işgal tehdidi altında kalır (Üzülmez, 2005: 122).

5 Temmuz 1919 yılında Diyarbakır'ın yerlilerinden olan Faik Ali Bey (Ozansoy) Diyarbakır vali vekilliğine atanır. İstanbul hükümeti Faik Ali Bey'in Mustafa Kemal'le ilişki kurmasını istemediğinden Ali Faik Bey 7 Ağustos 1919 tarihinde gerçekleşen Erzurum Kongresine delege gönderilmesine engel olur. Ancak Erzurum Kongresinde 4 Eylül 1919 tarihinde Sivas Kongresinin toplanması kararı alınır ve bu kongreye katılamadığı halde daha sonraki dönemlerde Ergani milletvekilliği yapacak olan İhsan Hamdi Bey Sivas Kongresinde Atatürk'ün önerisiyle Heyet-i Temsiliye üyesi seçilir (Üzülmez, 2005: 122).

Heyet-i Temsiliye üyesi İhsan Hamdi Bey bu durumu şöyle anlatır: “...Sivas'a vardığımda kongre bitmişti. Heyet-i Temsiliye yüklü bir çalışma içinde idi. Mustafa Kemal Paşa beni çok iyi karşıladı ve Heyet-i Temsiliye çalışmalarına kattı... Mustafa Kemal Paşa beni Diyarbakır ve havalisinin temsilcisi olarak Heyet-i Temsiliye'ye almıştı. İstanbul'a da böyle takdim etti... Sivas'ta birkaç gün kaldıktan sonra Diyarbakır'a döndüm. Yolda Ergani Bağımsız Mutasarrıflığı'na uğradım ve Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubesini kurdum...” (Üzülmez, 2005: 122).

1.2.3.7. Cumhuriyet Dönemi ve TBMM

23 Nisan 1920’de TBMM kurulur. Kurulan bu mecliste ilk günden itibaren bölgeyi temsil eden Ergani milletvekilleri de yer almıştır. 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet ilan edilir. Cumhuriyet ilan edildikten sonra Lozan antlaşması görüşmeleri başlar. Ancak Lozan Konferansından olumlu sonuçlar elde edilmez. Lozan görüşmeleri için görevlendirilen Bekir Sami Bey TBMM’nin bilgisi dışında bazı anlaşmalar imzalar ki bunlardan Fransızlarla yaptığı antlaşma Ergani’yi yakından ilgilendirmektedir. Bu antlaşmaya göre Ergani’deki madenlerin imtiyazı Fransızlara verilmektedir. Konuyla ilgili Nutuk’ta Mustafa Kemal Atatürk’ün şu ifadeleri yer almaktadır: “Efendiler, Bekir Sami Bey’le Fransız Başbakanı Mösyö Briyan (Briand) arasında da 11 Mart 1921 tarihli bir sözleşme imzalanmıştır. Bu sözleşmeye göre Fransa ile Ulusal Hükümet arasında düşmanlığa son verilecek. Fransızlar, silahlı çeteleri, biz de savaşçılarımızı silahsızlandıracağız... Zabıta kuvvetlerimize Fransız subayları alınacak... Fransızlarca oluşturulan zabıta kuvvetleri korunacak... Fransa’nın boşalttığı yerlerle Elazığ, Diyarbakır ve Sivas illerinin ekonomik gelişmesi için yapılacak girişimlerde öncelik hakkı ve Ergani maden işletme izni Fransızlara verilecek... vb.

Hükümetimizin bu sözleşmeyi kabul etmemesinin sebeplerini saymaya gerek yoktur sanırım.” (Atatürk, 2017: 399). Böylece Bekir Sami Bey’in kimseye danışmadan Fransızlarla yaptığı antlaşma TBMM tarafından reddedilir.

İKİNCİ BÖLÜM

ERGANİ İLÇESİNDE DOĞUM EVLENME VE ÖLÜMLE İLGİLİ HALK İNANISLARI

İnsan hayatında önemli değişikliklere yol açan zaman dilimleri vardır. Söz konusu zaman dilimleri insanın geleceği hakkında daha çok düşünmesine, hayatını düzenlemesine ve geleceğe dair planlar yapmasına neden olur. Çünkü bahsi geçen evrelerde gelecekle ilgili kaygılar ve ümitler daha da belirginleşir. Kişinin kendisi ve çevresi ile ilgili yeni beklentiler oluşur. Ayrıca yeni bir hayata başlayan bireylerde tedirginlik meydana gelir ve bu tedirginlik de kişinin kendini savunmasız hissetmesine neden olur. Hayatın akış yönünü değiştirebilecek güce sahip olan mezkûr evreler geçiş dönemi olarak nitelendirilir (Eroğlu, 2017: 258).

Geçiş dönemleri doğum, evlenme ve ölümdür. İnsan hayatının tamamını etkileyebilme gücüne sahip söz konusu üç evre gerçekleşirken toplumlarda her bir dönemle ilgili birçok örf adet, gelenek görenek, dinsel ve büyüsel işlem uygulanmaktadır. Zikredilen uygulamalar bir yandan içinde bulunduğu toplumun kültürünü inşa ederken bir yandan da adı geçen geçiş dönemlerini, içinde bulunduğu toplumun kültür kalıplarına ve beklentilerine uygun bir şekilde yönetir. Geçiş dönemlerindeki uygulamaların tamamının asıl amacı kişinin yeni durumunu kutlamak ve kutsamaktır. Bir diğer önemli amacı ise kişiyi bahsedilen geçiş dönemlerinde yoğunlaştığına inanılan zararlı etkilerden korumaktır. Zira insanın mezkûr dönemlerde daha zayıf ve zararlı etkilere daha açık olduğuna inanılmaktadır (Örnek, 1977:131).

Bu bölümde Ergani ve çevresinde doğum, evlenme ve ölüm hadiseleri, bunlar yaşanırken insanların uygulamaya özen gösterdikleri, hayatlarında yer edinmiş ve uygulanmadığında bazı olumsuzlukların yaşanacağına inandıkları halk inanışları incelenmiştir. Doğum ile ilgili inanışlar doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası olmak üzere üç başlık altında ele alınmış; evlenme ile ilgili inanışlar, düğün öncesi, düğün ve düğün sonrası şeklinde, son olarak ölüm ile ilgili inanışlar da ölüm anı ve sonrasında yaşananlar denilerek incelenmiştir.

2.1. Doğumla İlgili Halk İnanışları

Doğum, insan hayatının akışını belki de en çok etkileyen geçiş evresidir. Çünkü doğumla birlikte yeni bir hayat var olmaktadır. Doğum, ebeveynleri ve akrabaları sevindiren, heyecanlandıran bir olaydır. Doğan çocuk, anne ve babanın hayata bakış açısını değiştirir,

onların aile bilinci içerisinde birbirine daha çok bağlanmasına, birbirlerine ve doğan çocuklarına karşı sorumluluklarının farkına varmalarına neden olmaktadır. Ayrıca genellikle doğan bebekle birlikte anne babanın, baba da annenin akrabaları tarafından daha çok kabul görür. Bu nedenle akrabalık bağları da pekişmiş olur. Dolayısıyla doğum, ailenin ve toplumun temellerinin daha sağlam bir yapıya kavuşmasını sağlar.

Doğum, bütün toplumlarda ve zamanlarda sevinç kaynağıdır. Ancak modern öncesi ve günümüzdeki bazı gelişmemiş toplumlarda yeni doğan bebek aile bireylerinin sayısını arttırdığı için daha büyük bir mutluluğa sebebiyet verir. Çünkü temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olan bu toplumlarda modern toplumlardaki sanayileşme mevcut olmadığından tarımsal faaliyetlerde makinalardan ziyade insan gücüne ihtiyaç duyulmaktadır. Tarım ve hayvancılıkta insan gücüne duyulan bu ihtiyaç nedeniyle ailede çocuk sayısının fazla olmasına büyük önem verilir. Çünkü çocuk sayısının artması daha güçlü olmak ve daha fazla iş gücüne sahip olmak demektir. Doğan bebek erkek ise daha büyük bir sevinç yaşanmaktadır. Zira erkek kadından fiziksel olarak daha güçlüdür.

Doğumla ilgili inanışlar, evlenme ve ölümle ilgili pratiklerden daha fazladır. Çünkü doğum, öncesi ve sonrası ile diğer geçiş dönemlerine göre daha geniş bir zaman dilimini kapsamaktadır. Doğum ile ilgili inanışlar daha önce de ifade edildiği gibi doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası olmak üzere üç ayrı başlık halinde ele alınırken doğum sonrasında anne ve bebekle ilgili pratikler ayrı ayrı incelenmiştir.

2.1.1. Doğum Öncesindeki Halk İnanışları

Doğum öncesi düşünle başlar, kadının hamile kalması ve doğumun gerçekleşmesine kadar devam eder. Çocuk sahibi olmak çiftlerin nesillerini devam ettirmesi ve çiftlere aile bilincini kazandırması açısından büyük bir öneme sahiptir. Ayrıca yeni doğan bebek mensubu olduğu ailenin güç, prestij ve itibarını artırdığı gibi anne babasının da hem kendi ailelerinde hem de yaşadıkları toplumda saygınlıklarının artmasına vesile olur (Albayrak ve Çapçioğlu, 2006: 111). Çocuk sahibi olamamak ise zamanla çiftlerin toplum içerisinde kendilerini ezik ve eksik hissetmelerine yol açmaktadır. Bu nedenle ilk zamanlar sadece kadının saygınlığı zedeleniyormuş gibi görünse de daha sonraki dönemlerde erkeğin de saygınlığının ciddi anlamda zedelendiği görülür.

Çocuk sahibi olmak bir kadın için büyük öneme sahiptir. Çünkü kadın, çocuk sahibi olamazsa ve sorun kadından kaynaklanıyorsa ya boşanacak ya da kocası ikinci evliliğini gerçekleştirecektir. Ergani'de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin diğer bölümlerindeki kadar yaygın olmasa da çocuk sahibi olamayan erkekler çeşitli çarelere başvurduktan sonra ikinci

evliliklerini gerçekleştirmektedirler. Hatta bazen erkekler sosyal baskı nedeniyle sorunun kadından mı yoksa kendilerinden mi kaynaklandığını düşünmeden ve hiçbir çareye başvurmadan sadece saygınlıklarını kazanabilmek için tekrar evlenebilmektedirler.

Hem Ergani yöresinde hem de bölgenin genelinde sadece çocuk sahibi olamamak değil erkek çocuk sahibi olamamak da kocanın birden çok evlilik yapmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle kadın, erkek çocuk sahibi oluncaya kadar doğurur. Ayrıca kadın toplumda var olabilmek ya da nüfuz sahibi olabilmek için de bir erkeğe ihtiyaç duyar. Çünkü kadın ancak bir oğlu olunca aile içerisinde kendini güvende ve daha güçlü hisseder. Bunun sonucu olarak da kadın kendine değer kazandıran oğluna ayrı bir önem verir. Kaynana olduğunda ise artık gücünün zirvesine ulaşmıştır. Lakin kaynana olduğunda aynı durum kendi gelini için söz konusu olur. Bu döngü de maalesef ataerkil zihniyetin devam etmesine vesile olmaktadır (Altay, 2017: 44-45).

Ataerkil zihniyetin hâkim olduğu toplumlarda gelin ve damadın ailelerinde düğünden hemen sonra oluşan çocuk beklentisi birçok çiftin sosyal baskıdan kurtulmak için hemen çocuk sahibi olmayı istemesine neden olmaktadır. Eğer çiftler çocuk sahibi olmak istedikleri halde olamıyorlarsa aile büyüklerinin de yardımıyla çeşitli çarelere başvururlar. Çocuk sahibi olabilmek için başvuru alan çareler üç kategoride değerlendirilebilir. Bunların ilki dini ve büyüsel nitelikli olanlar, ikincisi halk hekimliği, üçüncüsü ise tıbbi çarelerdir (Eroğlu, 2017: 260). Dolayısıyla bu bölümde doğum öncesi inanışlara değinirken tıbbi yöntemlerden ziyade halk hekimliği, dini ve büyüsel nitelikli olanlar ele alınmaktadır.

2.1.1.1. Kısırlığı Giderme Yöntemleri

Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Ergani'de de düğünle beraber sosyal çevrede bir çocuk beklentisi oluşur. Bu beklenti düğünde çeşitli şekillerde ifade edilir. Örneğin eskiden gelin arabası süslenirken arabanın önüne (şimdi çiçek buketlerinin yerleştirildiği yere) oyuncak bebek konulurdu. Günümüzde gelin, damat evine geldiğinde kucağına tercihen bir erkek çocuk oturtulur. Düğünden birkaç ay sonra akrabalar gelinin hamile olup olmadığını öğrenmek için “Gelinin bir şeyi var mı?”, “Ne zaman bebek seveceğiz?” gibi sorular sormaya başlarlar. Aldıkları cevap olumsuz ise “Acaba bir problem mi var?”, “Neden çocuk istemiyorlar?”, ”Sorun hangisinde?” gibi sorular sorulmaya devam eder.

Günümüzde Ergani ilçe merkezinde evliliğin üzerinden 1-2 yıl (bu süre köylerde üç veya dört ay kadar kısadır) gibi bir süre geçtikten sonra gelinin yaşı çok küçük değilse ve çift istediği halde gelin hamile kalamıyorsa bir problem olduğu kabul edilir. Bu durumda ilçe

merkezinde gelin ve damat birlikte önce bir kadın doğum uzmanına giderler. Bir problem varsa doktor kontrolünde tedavi olunur. Doktor bir sorun görmediğini söylerse ya hemen ya da kısa bir süre bekledikten sonra yöredeki en iyi halk hekimlerine başvurulur. Bu hekimler tarafından gelin tedavi edilir.

Toplumumuzda kısırlığın müsebbibi genellikle kadın görülür. Bu nedenle çocuk sahibi olabilmek için gerçekleştirilen uygulama ve inanışlar kadın eksenlidir. Erkeklerle ilgili inanç ve uygulamalar yok denecek kadar az bulunmaktadır. Bazı yörelerde erkeğin doktora gitmesi bile ayıp ve günah diye addedilmektedir (Yalçın ve Koçak, 2013: 23). Ergani’de de çiftler çocuk sahibi olamadıklarında problemin kadından kaynaklandığı kabul edilir ve sadece kadın tedavi edilir. Problemin erkekten de kaynaklanabileceğini asla dile getirmek istemezler. Çünkü bu büyük bir eksiklik olarak kabul edilir. Bu yüzden bazen erkek, karısı hamile kalmayınca kendini ispat etmek için ikinci evliliğini yapar. İkinci evliliğinden de çocuk sahibi olamazsa hemen tedavi görür ve bu tedavi çok gizli tutulur. Çünkü erkekler için çocuk sahibi olamamak bir eksiklik ve yetersizlik olarak görülmektedir. Bundan dolayı çoğu zaman erkekler çocuk sahibi olamadıklarında bunun kendilerinden kaynaklandığını kabul etmezler. Söz konusu gerçeğe yüzleşmemek için doktora gitmeyi kabul etmezler. Bazen kadınlar kendilerinde hiçbir sorun olmadığını bildikleri halde kocalarına doktora görünmesi gerektiğini söyleme cesaretini bile gösterememektedirler. Bu durum her zaman kadının bir eksikliği olarak görülmektedir. Bazı erkeklerin, çocuk sahibi olamamanın kendisinden kaynaklandığını bildiği halde bunu eşlerine söylemedikleri de olmuştur (K.K.12).

Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi Ergani’de de çocuk sahibi olamamak çifti psikolojik olarak fazlasıyla etkiler. Toplumda da bu çiftler için çok olumsuz ifadeler kullanılır. Örneğin “kör ocak” anlamında “Ocağ kor” (soyu kesik) ifadesi kullanılır. Zikredilen ifade, bize müşriklerin, erkek çocukları ölünce Hz. Muhammed’i “ebter” lakabıyla anmaya başladıkları dönemi hatırlatmaktadır. Araplar erkek çocuğu olmayan kimseleri “sonu yok, soyu kesik” gibi sıfatlarla anarlardı (Karaman ve diğerleri, 2007: 701). Benzer bir şekilde yörede soyun erkek çocuk tarafından sürdürüldüğüne inanılmaktadır. Kız çocuğu evlenip başkasının soyunu devam ettirir. Bu durum cahiliye inanışının günümüz toplumlarında da hala güçlü bir şekilde varlığını devam ettirdiğinin bir işareti olarak görülebilir.

Ergani’de soyun erkek çocuğuyla devam ettiğine inanılsa da bazı ailelerin Ehlibeyt’ten olduğu kabul edilmekte ve o ailelere ayrı bir değer verilmektedir. Hz. Muhammed’in soyunun Hz. Fatıma’dan devam ettiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda toplumun bu konuda bir çelişki içerisinde olduğunu görmek mümkündür.

Kullanılan olumsuz ifadeler çifti oldukça derin yaralar. Bu nedenle kadın, bir çocuğa sahip olmak için bütün çarelere başvurur. İlçe merkezinde çok az görülse de özellikle köylerde gelin, kayınvalide veya damadın diğer yakınları tarafından önce halk hekimlerine götürülür. Mahalle ebesi de denilen halk hekimleri gerekli görürlerse gelini tıp doktorlarına gönderirler. Gerekli görmezlerse kendileri tedavi ederler. Bazen bütün bitkisel kürler ve geleneksel tedavi yöntemleri uygulandıktan sonra kadın hala hamile kalamıyorsa yine köydeki halk hekiminin yönlendirmesiyle bir tıp doktoruna gidilir (K.K.37, K.K.32).

Halk hekimliğinde koca-karı ilaçları kullanılarak geleneksel tedavi yöntemiyle kırıklar, burkulma, çiban ve kanser gibi birçok hastalık tedavi edildiği gibi kısırlık tedavisi de yapılmaktadır. Kullanılan araç ve ilaçlar aynı olmayıp bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Bu araç ve ilaçlar oldukça geniş bir kapsama sahiptir (Kılıç, 2017: 314).

Kısırlık tedavileriyle ilgili yaptığımız görüşmeler neticesinde katılımcıların verdikleri bilgilere göre Ergani merkezde ve köylerde halk hekimleri tarafından şu tedavi yöntemleri uygulanmaktadır:

Halk hekimleri tarafından kadının hamile kalmasını engelleyici fiziksel bir rahatsızlığının olup olmadığı anlaşılmaya çalışılır. Bu bağlamda rahimde eğrilik, terslik, yağlanma, iltihaplanma veya damarlarda (tüplerde) tıkanıklık durumları incelenerek mevcut durum tespit edildikten sonra uygun bir tedavi yöntemiyle sürece başlanır.

Kadının rahminde eğrilik veya ters dönme var ise karnının üstüne küp konulur ve bununla karnına baskı uygulanarak masaj yapılır gibi küp hareket ettirilir. Bu yöntemle rahim düzeltilir (K.K.17). Bu eğrilik bazen kasık çektilerle de düzeltilir. Ayrıca rahimde sarkma varsa yani rahim olması gereken yerden daha aşağıda ise yine kasık çektilerle düzeltilir (K.K.44).

Rahim damarlarında bir tıkanıklık ya da rahimde iltihaplanma veya yağlanma mevcut ise şifalı olduğuna inanılan bazı bitkilerden yararlanılarak tedavi gerçekleştirilir. Maydanoz, ebegümeci ve kuru incir ayrı ayrı ya da her biri sütle kaynatılır. Bazen yalnız süt kaynatılır. Kadın hazırlanan buharın üstüne oturtularak bir müddet bekletilir. Zikredilen tedavi yöntemi ile kadının rahme giden damarlarının açıldığına, rahimdeki yağların eridiğine ve iltihabın temizlendiğine inanılır. Bazen bahsedilen bitkisel tedavilerden sonra rahim bölgesine kupa veya hacamat yapılır. Kuru soğan, kabuklarıyla birlikte kaynatılarak belli bir süre sabahları açken kadına içirilir. Ebegümecinin kökü soyulur, çıkan su rahim bölgesine sürülerek buradaki hastalık tedavi edilir (K.K.4, K.K.17). Bazı halk hekimleri damarlardaki tıkanıklığı kullanılmamış bir jilette açarlar (K.K.12).

Bazı durumlarda halk hekimleri tedavi edilen kadının yanında uzun süre kalırlar. Çünkü bahis konusu olan tedavi yöntemlerinin belli bir süre devam etmesi ya da belli aralıklarla tekrar edilmesi gerekmektedir. Kadının bitkisel kürlerle tedavisi tamamlandıktan sonra kadın belli bir süre bölgedeki kaplıcalara da gönderilmektedir. Ergani'deki kadınlar hem çok şifalı bir su olduğu için hem de yakın olması nedeniyle genellikle Çermik Kaplıcalarına gitmektedirler (K.K.7, K.K.40).

Kısırlık tedavileri arasında “kırk çıkarma” inancı da mevcuttur. Çocuğu olmayan kadınların üzerinde nazar veya cinlerin etkisi olduğuna ya da farkında olmadan birinin ya da bir şeyin kırkı kendisine geçmiştir diye düşünülerek bahsedilen olumsuz güçlerin tesirinden kurtulması için kırk çıkarılır. Kırk çıkarılırken suyun içine kırk kaşık su, birkaç tane taş, temiz bir kemik parçası ve demirden yapılmış bir alet (genellikle makas) konulur. Kırk çıkaracak kişi elini kırk defa suya batırıp çıkarır. Kadının başının üstünde bir kalbur tutulur ve su kalbura dökülür. Kırk çıkarılırken kadında bulunan nazar, büyü, cinlerin etkisi, hastalık, sıkıntı, olumsuz ne varsa suyla birlikte çıkıp dağlara taşlara gitsin diye dua edilir. Mevzu bahis uygulamayla kadının zikredilen hastalıklardan kurtulup çocuk sahibi olabileceğine inanılır (K.K.10).

Katılımcılarımızdan biri halk hekimlerinin kısırlık tedavisine başlamadan önce sorunun erkekten mi yoksa kadından mı kaynaklandığının tespit edilmesi gerektiğini belirttikten sonra bir halk hekimi olan kaynanasının tedaviye başlamadan önce bu durumu tespit edip sorun kimden kaynaklanıyorsa onu tedavi ettiğini ifade etmiştir. Bunun için önce erkeğin spermlerinin sağlıklı olup olmadığına bakılır. Spermilerin sağlıklı olup olmadığı şu şekilde tespit edilmektedir. Evde bir bardak suyun içine spermier koyulur. Suyun altında kalan spermier canlı ve sağlıklı, suyun yüzüne çıkan spermier ise ölü spermierdir. Suyun yüzüne çıkan spermier daha az ise erkeğin tedavi görmesi gerekmektedir. Erkeğin tedavisi bedenine yapılan bir müdahale ile değil daha çok beslenmeyle ilgili olup kendisine bal, ceviz, fındık veya çeşitli güçlendirici macunlar yedirilerek gerçekleştirilir.

Anadolu'da kısır kadınların bazıları türbe ve yatırlara giderek buralarda kurban kesip dua ederler. Böylece çocuk sahibi olacaklarına inanırlar. Bu uygulamaların temelinde mekânın ve mekânda yatan zatın kutsiyetinden yararlanma düşüncesi vardır. Ziyaretçilerin türbedeki eşyalara dokunması ve onları vücutlarına sürmesinin altında yatan neden de kutsalın sirayet edici özelliğinden yararlanma düşüncesidir (Eroğlu, 2017: 260).

Ergani'de de çocuk sahibi olamayanlar çocuk sahibi olabilmek için yörede ve çevre illerde bulunan ziyaretlere gidip dua ederler. Oruç, kurban, sadaka gibi çeşitli adaklar adarlar. Gittikleri ziyaretin şartları ve adabı ne ise onu yerine getirmeye çalışırlar. Ziyarete gidip adak

adayanlar çocuk sahibi olduktan sonra tekrar gelip kurbanlarını keserler. Gerçekleştirilen ziyaret şükür ziyaretidir ki gerçekleştirilmediğinde ve şartlar yerine getirilmediğinde olumsuzlukların yaşanacağına inanılır (K.K.37, K.K.40).

İlçede çocuk sahibi olabilmek için Zülküf Peygamber Makamı ve Enüş Peygamber Türbesi en çok ziyaret edilen yerlerdir. Ancak Zülküf Peygamber ve Enüş Peygamber ikisi de ziyaret edilecekse önce Enüş Peygamber Türbesi daha sonra da Zülküf Peygamber Makamı ziyaret edilmelidir. Çünkü Enüş Peygamber'in Zülküf Peygamber'den daha büyük olduğuna inanılır. Bu nedenle adaba uygun olan önce büyük olanın ziyaret edilmesidir. Her iki Peygamber'in aynı gün hiç eve uğramadan birinden diğerine gidilerek ziyaret edilmesinin daha makbul olduğuna inanılır (K.K.41, K.K.13, K.K.5).

Çeşitli ziyaretlerden teberik (ekmek ya da mezardan alınan bir miktar toprak) getirilerek suya konulur. Bu su, şifa niyetine içilir. Ayrıca hacca gidenler kutsal topraklardan deve dili getirerek çocuğu olmayan kadınlara verir. Onlar da bunu yiyerek tedavi olduklarına inanır.

Çocuğu olmayan kadınların bir çocuk sahibi olabilmek için başvurdukları yöntemlerden biri de hocalara ya da şeyhlere gitmektir. Ergani'de de çocuğu olmayan, özellikle erkek çocuğa hamile kalınca bebeğini düşüren kadınlar ilçedeki şeyhlere giderler ve "Boylama" denilen muskayı yaptırırlar. Boylama yaptıran kadınların artık düşük yapmayacaklarına inanılır (K.K.4, K.K.12).

Tarih boyunca insanlar soylarının devam etmesine büyük önem vermişlerdir. Doğan bebek aileye ve ebeveynlerine maddi ve manevi güç kazandırdığı için doğurganlık önem kazanmış ve kısırlık insanlar tarafından hoş karşılanmamıştır. Geniş aileye sahip olmayı istemede ve soyun devamının bu kadar önem arz etmesinde insanların benimsedikleri dinlerin de rolü büyüktür. İlahi dinlerden Yahudiliğin kutsal kitabında, "Evlenin, oğullarınız kızlarınız olsun; oğullarınızı, kızlarınızı evlendirin. Onların da oğulları, kızları olsun. Orada çoğalın, azalmayın." (Yeremya, 29/6) denilerek çoğalma teşvik edilmiştir. Hristiyanlık teolojisine göre bekâr kalmak özellikle seçkinler sınıfı için üstün bir meziyet olarak görülmektedir. Ancak ekonominin tarıma dayalı olduğu dönemlerde feodal Avrupa'da "Doğurgan olun, çoğalın ve yeryüzünü doldurun." (Yaratılış, 1/28) emri gereği evlenmenin ve çoğalmanın desteklendiğini görmekteyiz. Ayrıca Orta Çağ'da bazı kilise süslemelerinde doğurganlığı teşvik edici motiflere rastlamak mümkündür (Danış, 2010: 41). İslam inancında ise neslin korunmasına büyük önem verilmiş; neslin sağlıklı bir şekilde korunması ve soyun devamı için evlilik teşvik edilmiştir. İslâm'ın Peygamberi Hz. Muhammed de "Nikâh benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimle amel etmezse benden değildir. Evleniniz! Zira ben,

diğer ümmetlere karşı siz(in çokluğunuz) ile iftihar edeceğim. Kimin gücü yetiyorsa hemen evlensin. Kimin gücü yetmiyorsa oruç tutsun. Çünkü oruç onun için şehveti kırııcıdır.” gibi birçok hadisinde evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı tavsiye etmiştir (İbni Mace, 2009: 53).

Ergani’de günümüzde sadece Müslüman halk yaşamaktadır. Ancak yakın tarihte bu üç ilahi dinin mensuplarının bir arada yaşamış olduğu bir ilçedir. Yörede doğurganlık ve soyun devamının büyük önem arz ettiği geniş aile yapısının hâkim olmasında ve ilgili inanışlarda adı geçen dinlerin etkisinin büyük olduğu görülmektedir.

2.1.1.2. Hamilelikten Korunma Yöntemleri

Hamilelikten korunma, bebeği aldırma veya düşürme hususu ilkel dönemlerden beri insanların ilgilendikleri konular arasında yer almaktadır. Sokrates’ten beri tıp doktorlarının yeminlerinde “Kadına yavrusunun düşmesine sebep olacak ilacın içirilmeyeceğine” dair ifadeler yer almaktaydı. Yine Sümer, Âşûr ve Hamurabi kanunlarında kürtaj yapanların cezalandırıldığını görmekteyiz (Tüfekçi, 2013: 128).

Bu hususta toplumun benimsediği dinin ya da dinlerin konuya yaklaşımı da belirleyici etkiye sahiptir. Hinduizm’de çocuk düşürmek yasaklanmıştır. Atharvaveda’ya göre çocuk düşürmekten daha büyük bir günah yoktur. Bu günahı işleyen kişi bulunduğu kastın dışına atılır. Budizm ve Zerdüştlükte de çocuk düşürmek yasaktır. Yahudilikte evlilik ve çoğalma emredilmiş, kadının çocuğunu düşürmesi ise yasaklanmıştır. Yahudi tarihçi Josephus’a göre Yahudi şeriatı bütün çocukların doğmasını emreder ve kadının, çocuğunu düşürmesini ya da tohumunu imha etmesini yasaklar. Ayrıca kadının hayati tehlikesi söz konusu olduğunda gebeliğin ilk dönemlerinde çocuğun düşürülmesine izin verilmekte ancak cenin belli bir şekli almış ise kürtaja izin vermemektedir. Bazı din bilginleri ise bu durumda kürtaja izin vermektedir (Harman, 1993: 363).

Hristiyanlıkta çocuk düşürmeyle ilgili Yeni Ahit’te herhangi bir hüküm bulunmamakla birlikte çocuk düşürmek büyük bir günah olarak kabul edilmektedir. Kilise geleneğinde ise insan hayatının her aşamada korunması gerektiğini ve buna büyük önem verildiğini hatta evlat katlinin yaygın olduğu Grek-Roma kültürüne karşı çıkıldığını görmekteyiz. Tarih boyunca kilise babaları çeşitli vesilelerle çocuk düşürmeyi yasaklayan ve insan hayatının önemine değinen açıklamalarda bulunmuşlardır. II. Vatikan Konsili’nde “Hayat, hamile kalıktan itibaren âzami itina ile korunmalıdır. Çocuk düşürme ve evlat katli çok ağır suçlardır.” kararıyla çocuk düşürmek yasaklanmıştır (Harman, 1993:363-364). Kıpti, Katolik ve Ortodokslarda hamile kadının hayati tehlikesinin olduğu durumlarda bebeğin alınmasına izin verilmiş, ancak böyle bir tehlike yok ise bebeğin alınması günah kabul

edilmiştir. Protestanlarda ise basit sebeplerle bile gebeliğin sonlandırılmasında bir sakınca görülmemektedir (Tüfekçi, 2013: 129-130).

İslam'da insan hayatı saygın ve dokunulmaz olması hasebiyle korunması gereken beş temel ilke arasında yer alır. Yaşama hakkı, döllenmenin başladığı andan itibaren Allah tarafından verilmiş olur ve anne baba da dâhil olmak üzere hiç kimsenin bu hakka müdahale etmesine izin verilmez. Sağlığa zararlı olmamak kaydıyla çeşitli yöntemlerle kadının hamile kalmasını önlemekte herhangi bir sakınca görülmemektedir. Ancak hamilelik gerçekleşikten sonra annenin hayati tehlikesinin olması gibi haklı ve kesin gerekçe bulunmadığı sürece herhangi bir nedenle gebeliğe son verilmesi caiz görülmemektedir (Din İşleri Yüksek Kurulu, 2019: 518-519).

Görüldüğü üzere insanlar çocuk sahibi olmayı istedikleri gibi zaman zaman istemedikleri de olmuştur. Bu nedenle hamile kalmamak ya da hamileliği sonlandırmak için çeşitli çareler aramış ve birçok yönetime başvurmuşlardır.

Ergani gelişmekte olan bir ilçe olsa da nüfusun büyük bir bölümü geçimini tarım ve hayvancılıkla sürdürmektedir. Özellikle köylerde insanlar tamamen toprağa bağlı bir yaşam sürdürmektedir. Makineleşmenin olmadığı eski zamanlarda köylüler kendi ürettiklerini kendileri tüketmekteydiler. Bu nedenle paraya da çok ihtiyaç duymuyorlardı. Söz konusu dönemde çok çocuklu olmak bir sıkıntı teşkil etmiyor hatta insan gücüne ihtiyaç duyulduğundan makbul görülüyordu. İnsanların okuma yazma oranı çok düşüktü ve çocuklarını okutmak gibi bir düşünceleri de yoktu. Bu nedenle doğum kontrol yöntemleri pek bilinmiyordu. Zamanla makineleşmenin gelişmesiyle insan gücüne olan ihtiyaç azaldı. Buna binaen insanların daha çok boş vakti oldu. Okuma yazma oranı arttı. Bunlarla beraber paraya olan ihtiyaç da arttı. İnsanlar artık az çocuklu olmanın yollarını aramaya başladılar.

Eskiden yöredeki kadınlar çok hayati bir tehlike olmadığı sürece doktora gitmezlerdi. Bu nedenle doğum kontrolü hakkında yeterince bilgi sahibi değillerdi. Kürtaj olmanın da çok büyük bir günah olduğuna inandıkları için çok çocuk sahibi oluyorlardı. Hamile kaldığını fark eden ancak artık doğurmak istemeyen kadınlar düşük yapmak için bazı çareler arıyorlardı. Söz konusu çarelerin bazıları şunlardır:

Mahalle ya da köylerdeki hekimlere gidilerek kasık çektilir. Yüksek yerlerden atılarak, ağır kaldırılarak veya halı çırpılarak çocuğun düşmesine neden olunurdu. Bunların dışında evde bulunan herhangi bir ilaç alınırdı (K.K.17).

Ergani'de eskiden kırk güne kadar bebeğin canlanmadığına ve düşürülmesinin günah olmadığına inanılırdı. Bu nedenle kırk güne kadar ağır kaldırarak, kasık çektilirerek veya iğne kullanarak bebeğin düşmesi için uğraşıldı. Erkekler ise azil yapmakla korunurlar. İlçe

merkezinde oturan katılımcılarımızdan biri şu ifadeleri kullandı: “hamile olduğumu öğrendiğimde bebek gitsin diye hemen eczaneden bir iğne aldım ve mahalle ebesine yaptırdım. Bebek gitmedi. İkinci iğneyi alıp yaptırdım yine gitmedi. Üçüncü iğneyi alıp ebeye gittiğimde ebe bana ‘bu iğneyi yaparsak ve yine bebek düşmezse engelli olur.’ dedi. Bunun üzerine iğneyi yapmadan eve döndüm.” (K.K.40). Bu örnek doğum kontrol yöntemlerini gerçekten bilmedikleri, böyle bir imkânâ sahip olamadıkları için kadınların ya da ailelerin içine düştükleri çaresizliği göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Günümüzde ise köyler de dâhil olmak üzere özellikle ilçe merkezinde maddi imkânlar iyileştiği ve eğitim düzeyi yükseldiği için insanlar daha bilinçli davranmaktadırlar. Çiftler tıp doktorlarının gözetiminde onların tavsiye ettiği doğum kontrol yöntemlerini uygulamaktadırlar.

2.1.1.3. Hamilelik Dönemindeki Uygulamalar

Kadın, regl dönemi gecikince hamile olup olmadığını anlamaya çalışır. Günümüzde Ergani ilçe merkezinde eczaneden test alınıp evde bakılır ve kadın hamile ise bir tıp doktoruna gidilir. Ancak eskiden önce halk hekimlerine gidilirdi.

Köylerde ise kadın önce bu durumu kendi annesine, kız kardeşlerine ya da eşinin ailesindeki kadınlara (kayınvalide, görümce veya elti) bildirir. Köyde bu işi anlayan yaşlı ebeye gidilir. Ebe el yordamıyla bazen sabun kullanarak kadını muayene eder ve hamile olup olmadığını söyler. Ardından gerekiyorsa bir kadın doğum uzmanına gidilir, gerekmiyorsa doğuma kadar belli aralıklarla ebeye muayene olunur. Bu kontroller sırasında rahimde eğrilik oluştursa düzeltilir (K.K.10, K.K.44).

Hamile kadın, daha önce gebe kalamayan bir kadın ise sadaka verilir. Bir ziyarete gittikten ve adak adandıktan sonra hamile kalınmışsa o ziyarete tekrar gidilir, sadaka verilir ve kurban kesilir. Adak mutlaka yerine getirilir. Böylece kişi görevini yerine getirmiş ve aksi durumlarda yaşanabilecek olumsuzluklardan korunmuş olmanın iç huzurunu yaşar.

Anadolu’nun geleneksel kültürüne göre hamile kalmak sevindirici bir durum olsa da aynı zamanda ayıptır. Bu nedenle kadın hamile olduğunu anladığında bu durumu önce eşiyle paylaşır. Ailenin diğer erkekleri ve aile büyükleri durumdan haberdar edilmez. Sonra evin büyük kadınlarından biri hamile kadın yokken ev halkına aileye yeni bir üyenin katılacağını söyler (Teke, 2005: 50-51). Bu kültür Anadolu’nun birçok yöresinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin Rize ili ve çevresinde de kadınlar hamileliklerini 5-6 aylık olup karınları şişene kadar gizlerler (Kabataş, 2006: 14).

Ergani’de eskiden kadınlar hayâ duygusunun etkisiyle kendi aileleri, özellikle babaları ve erkek kardeşleri duymasınlar diye hamileliklerini gizlerlerdi. Kadının karnı şişmeye başlayınca çevresi tarafından hamile olduğu anlaşıldı. Ancak bugün kadınlar hamile olduklarını öğrendikleri ilk günden itibaren herkese duyurmaktadırlar (K.K.30).

Ergani’de hamileliğin hemen herkese duyurulmasını aile büyükleri hoş karşılamamaktadır. Çünkü hamileliğin ilk aylarında düşük yapma ihtimali yüksektir. Çevreye duyurulduğunda tekrar açıklama yapmak gerekecektir. Bu nedenle zor durumda kalmamak için ilk aylarda hamilelik gizli tutulur. Ayrıca hemen çevreye duyurulan hamileliklerde olumsuzlukların yaşanacağına ve bunun zamanla insanlardaki hayâ duygusunun ölmesine neden olduğuna inanılmaktadır.

2.1.1.3.1. Bebeğin Sağlıklı Doğması ve Yaşamaları İçin Yapılanlar

Her anne babanın en çok istediği şey sağlıklı bir evlat sahibi olabilmektir. Bu nedenle hamileliğin iyi geçmesi ve bebeğin sağlıklı doğması ve yaşayabilmesi için hamilelik dönemi boyunca uygulanan bazı inanışlar vardır ki bunlar şu şekilde sıralanabilir:

Anne adayı hamileliği boyunca ani hareketler yapmamaya, ağır kaldırmamaya, yükseklerle uzanarak bir şeyler almamaya dikkat eder. Zararlı yiyecek ve içeceklerden uzak durur ve sağlıklı beslenmeye çalışır. Hamilelik boyunca alkol, sigara, ilaç ve gazlı içecekler kullanılmaz (K.K.4, K.K.17).

Kadın hamileliği boyunca bebeğinin ve kendisinin sağlığında herhangi bir olumsuz durum yaşanmaması için saçlarını kesmez ve boyamaz. Sıcak su dökmek, dökmek zorunda kalırsa besmele çekerek dökmelidir. Ayrıca hamile kadın cebinde yiyecek bir şeyler bulundurmalıdır. Taşıdığı bu yiyecekleri köpeklere ve kedilere vermelidir ki kendisini ve bebeğini cinlerden ve perilerden koruyabilsin (K.K.4, K.K.40).

Bu inanışın benzerini Yakutların yaşamlarında da görmekteyiz. Yakutlarda yaratıcı, bereket ve refahı sağlayan dişi ruhlar sınıfına “Ayısıt” denilir. Bunlardan bazıları insan yavrularını ve kadınları, bazıları da hayvan yavrularını ve dişi hayvanları korurlar. Ayısıtlar doğada dağınık halde bulunan hayat unsurlarını birleştirerek insana can veren “kut” denilen nesneyi oluştururlar. Daha sonra bu nesneyi anne rahmindeki bebeğe üfleyerek bebeğin canlanmasını sağlarlar. Hamile kadınların Ayısıtların himayesinde olduğuna inanılır. Çocuğu olmayan kadınlar da bebekleri olsun diye Ayısıt’a dua ederler. Doğumu yaklaşan kadınlar evlerini ve çevrelerini temiz tutarlar. Komşu çocuklarına ve hayvan yavrularına iyi davranır ve onları doyurmaya çalışırlar. Ayısıt geldiğinde herkesin güler yüzlü, şen ve tok olması gerektiğine inanılır (İnan, 1976: 26-27).

Hamile kadın cenazeye bakmaz ve mümkünse taziye gitmez. Çocuğun uzun ömürlü olması ve kadının etkilenip üzülmemesi için böyle olumsuz ortamlardan uzak durulur. Çünkü hamilelik durumunda kişi olduğundan daha hassastır ve normalden daha ileri düzeyde tepkiler verebilir. Huzurlu bir bebek için huzurlu bir hamilelik geçirmek gerektiğine inanılır (K.K.4, K.K.10). Hamile kadın bebeği ilk hareket ettiğinde neye bakarsa bebek onun gibi olur. Güzele baksa güzel, çirkine baksa çirkin olur. Kimin yanında ilk hareketleri hissedilirse bebeğin o kişinin özelliklerini taşıyacağına inanılır (K.K.4, K.K.40).

Hamile kadına bebeğin güzel olması için bol bol ayva, zeki olması için de ceviz yedirilir. (K.K.4, K.K.17).

Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi Ergani'de de kadının hamileyken bazı yiyeceklere dokunurken veya onları yerken çok dikkatli olması gerektiğine inanılır. Özellikle dalak ve kara erik yiyen ya da onlara dokunan hamile kadın ellerini yıkamadan vücudunun herhangi bir yerine dokunmamalıdır. Aksi halde vücudunun neresine dokunursa bebeğin vücudunun aynı yerinde bir iz ya da ben oluşacağına inanılır. Kaynak kişilerimizden bazıları hamileyken bunu denediklerini ve gerçekten bebeklerinin vücudunda iz çıktığını ifade ettiler. Ayrıca hamileyken badem yenirse bebeğin vücudunda badem şeklinde iz kalacağına inanıldığını söylediler (K.K.4, K.K.37). Benzer bir şekilde Eroğlu, Samsun ve çevresinde hamile kadın aşırme dönemlerinde ciğer, çilek, zeytin, salça veya nar yedikten sonra ellerini yıkamadan vücudunun herhangi bir yerine dokunursa çocuğun da vücudunda leke çıkacağına inanıldığını vurgulamaktadır (2017: 264).

Hamile kadın sürekli düşük yapıyorsa, çocuk ölü doğuyorsa veya doğduktan sonra ölüyorsa bu durumda kadın bir şeyhe ya da hocaya götürülür. Muska yapılır. Kadın hamileliği boyunca bahsi geçen muskayı boynunda taşır. Bebek doğunca muska bebeğin boynuna ya da kundağına takılır. Bazen de bebek için tekrar hocaya gidilir ve yeni bir muska yapılır. Bu durumda anne kırkı çıkıncaya kadar muskayı taşımaya devam eder (K.K.30).

Çocuk sahibi olabilmek ya da çocukların sağlıklı bir şekilde yaşayabilmesi için çeşitli ziyaretlere gidilir. Söz konusu ziyaretlerin her birinin farklı farklı adaları vardır. Kaynak kişilerimizden Zülfiye Ercil çocuklarının doğduktan sonra yaşamadığını ve tam 9 çocuğunu kaybettiğini ifade ederek şunları anlattı: “Çocuklarımın yaşaması için Devlet Kuşu (Delindere) köyünde bulunan ziyarete gittim. Bu ziyarete hamileliğin kırk günü geçtikten sonra gidilir. Anne karnında bebeğin hareketleri hissedilince ikinci defa gidilir. Bebek doğduktan sonra anne ve bebek kırkları çıkınca beraber üçüncü kez giderler. Bu ziyaretlerin birinde horoz kestik. Ayrıca büyüklerimiz bize bebeğin doğduğu yerde bir oğlak kesmemizi ve oğlağın işkembe ve bağırsaklarını derisine doldurup köyümüzün mezarlığına gömmemizi

söylediler. Bizde bunu aynen uyguladık. Bu ziyarete gidenler kız çocukları olunca adını Hacer, erkek olunca adını Mahmut koyarlar. Ayrıca ziyarete giderken yolunuza Kürtçe margisık (Yavru kertenkele) denilen sürüngen çıkarsa erkek çocuğunuz olacağına, gumgumok (Kertenkele) çıkarsa kızınız olacağına işaretler. Benim bir ziyaretimde önüme gumgumok çıktı. Kızım oldu ve adını Hacer koydum. Birinde de margisık çıktı. Oğlum oldu. Onun da adını Mahmut koydum.” (K.K.48).

Ergani'nin Salihli köyünde ikamet etmekte olan Muhabbet Damar, çocuklarının doğduktan sonra bir müddet yaşayıp öldüğünü, zikredilen şekilde 7 çocuğunu kaybettiğini bundan dolayı yörede bulunan Enüş Peygamber ve Zülküf Peygamber başta olmak üzere birçok ziyarete gittiklerini ifade etti. Ayrıca üzerinde yörede “tevh” diye ifade edilen bir nevi korku bulunduğunu, bu nedenle ilçede ikamet eden Kotekan Köyü'nün şeyhlerine gittiklerini, boylama yaptırıp şifa bulduğunu, bazı çocuklarının da bu şekilde ölmediğini söyledi. Gittikleri ziyaretler arasında ilçede “Beyaz Taş” anlamında “Kevire Gevr” diye bilinen ziyaret de bulunmaktadır. Damar'ın ifadesine göre sözü edilen ziyarete gitmelerini köyün büyükleri tavsiye etmiş. Mezkûr ziyaret Kürtçe adı “Kermikom” olan köyün yakınlarındadır. Buraya çocuğu olmayanlar ya da hamile kalabilen ancak doğduktan sonra çocuğu yaşayamayanlar gider. Kadın hamile kaldığını öğrenir öğrenmez bu ziyarete gider. Çocuk anne karnında hareket etmeye başladığında yine gider bir de çocuk doğduktan sonra çocukla birlikte gidilir. Maddi durumu yerinde olanlar kurban keser. Böyle bir imkânı olmayanlar da horoz keser ve kestikleri horozu ihtiyaç sahibi birine verir. Eskiden nohut kavrulur bu nohutlar başka çerezlerle çocuklara dağıtılır, çocuklar sevindirilirdi. Adı geçen ziyarete yöre halkı, yavruladıktan sonra yavrusunu kaybeden hayvanlarını da götürmektedirler. Ziyarete gidenler orada “margisık” yani kertenkele görürlerse bu, onların doğacak çocuklarının artık ölmeyeceğinin işaretidir. Doğan çocuk erkek olursa adını “Kaya”, kız olursa “Gevre” koymak gerekir. Katılımcılarımızdan Muhabbet Damar, bu ziyarete gittiğini, kendisine büyükleri tarafından üç defa mezarın etrafında dönülmesi gerektiği söylendiği için mezarın etrafında üç defa döndüğünü, “margisık” gördüğünü ve gerçekten doğan çocuğunun ölmediğini, hâlâ yaşadığını ve adını “Kaya” koyduğunu ifade etti (K.K.24, K.K.33).

Hamileliklerinde sorun yaşayan kadınlar gebeliklerinin ilk haftalarında ziyaretlere gitseler bile bebeğin hareket ettiğini hissettikten sonra (4 ya da 4,5 aylıkken) gitmemeye dikkat ederler. Yörede hamile kadınların bu halleriyle o büyük zatların karşısına çıkması ayıp karşılanmaktadır (K.K.30). Hamilelik döneminde kadının ettiği duaların kabul olacağı inancı da mevcuttur (K.K.30).

2.1.1.3.2. Aşerme

Aşerme, hamile kadının çeşitli yiyecekleri yemek istemesi olarak tanımlanmaktadır. Hamile kadının canının istediği şeyi mutlaka yemesi gerekmektedir. Yemediği takdirde bebeğin bu durumdan olumsuz etkileneceğine inanılır. Aşerme sözcüğünün “yemeğe gel” anlamında “aşa erme” den ya da “yemekten tiksime” anlamında “aş yerme” ifadelerinden geldiğini söyleyenler de bulunmaktadır (Eroğlu, 2017: 263).

Türk Halk kültüründe aşerme, hamileliğin en belirgin özelliğidir. Hamile kadının canı en olmadık zamanda en olmadık yiyeceği ister. İmkânlar ölçüsünde kadının aşerdiği yiyecek kadına yedirilmeye çalışılır. Çünkü aşerdiği şeyi yemediği takdirde çocukta mutlaka olumsuz bir iz kalacağına inanılır (Akça, 2009: 21).

Kadınların hamilelik döneminde fizyolojik ihtiyaçları hormonal dengenin değişmesi nedeniyle değişiklik gösterir. Bu nedenle olmadık zamanlarda farklı yiyecek ya da içecekler tüketmek isteyebilir. Hatta bazı kadınlar toprak aşermekte ve hamilelikleri boyunca toprak yemektedirler. Bütün kadınların hamilelik dönemleri aynı olmadığı gibi bütün kadınlar da aşermezler. Aşerme genellikle 1,5- 2 aylık hamileyken başlar ve hamileliğin 6. ya da 7. ayında sona erer (K.K.7, K.K.17, K.K.37).

Ergani’de aşeren kadın ne isterse ona tadımlık da olsa yedirilmeye çalışılır. Aksi halde çocuğun zarar göreceği, düşürüleceği ya da şaşı olacağı düşünülür. Çünkü bu aşermenin çocuğun ihtiyacından kaynaklandığına inanılır. Aşeren kadına aşerdiği yiyecek ya da içecek verilmezse bebeğinin şaşı olacağına inanılır (K.K.17).

Bir evde yemek pişerken hamile bir kadın gelmişse o yemekten mutlaka kadına yedirilir veya gönderilir. Hatta hamile kadın eve gelmemişse bile yakında oturuyorsa pişen yemeğin kokusunu almış olma ihtimali düşünülerek kendisine gönderilir. Aynı durum emziren kadınlar için de uygulanır. Çünkü emziren annelerin de kokusunu aldığı yemeği canı çeker ve yiyemezse göğsünde süt düğümlenmesi olacağına inanılır (K.K.17).

2.1.1.3.3. Bebeğin Cinsiyeti

Kadın hamile kaldıktan ve herhangi bir düşük tehlikesi olmadığından emin olunduktan sonra ailede en çok merak edilen şey bebeğin cinsiyetidir. Kadının düşük yapma tehlikesi varsa bebeğin cinsiyeti üzerinde çok fazla durulmaz; sağlıklı bir doğum gerçekleşmesi için dua edilir. Ancak böyle bir tehlike söz konusu değilse “Allah ne verirse hayırlısı odur” denilse bile bebeğin erkek olması en çok arzu edilen durumdur. Çünkü toplum soyun erkek çocuk tarafından devam ettirildiğine inanmaktadır. Kız çocuğu gider başkasının soyunu devam ettirir anlayışı hâkimdir.

Ergani ilçe merkezinde bebeğin cinsiyeti genellikle doktora gidilerek ultrasondan bakılıp öğrenilir. Köylerde ise hamileliği risk taşımayan kadınlar, genellikle, bebeğin cinsiyetini öğrenmek için doktora götürülmezler. Bebeğin cinsiyeti hem köylerde hem de ilçe merkezinde şu durumlara bakılarak tahmin edilmeye çalışılır:

Hamile kadın etli yiyecekler ve tatlı şeyler aşerirse bebeğin erkek, ekşi şeyler aşerirse kız olacağına inanılır. Kadının karnı ve kalçaları genişlemişse bebek kız, karnı öne doğru sivriyse erkek olur. Bebek daha çok sağ tarafta duruyorsa erkek, sol taraftaysa kız olur. Hamile kadının yüzü lekelenirse ve hamilelik boyunca yüzü çirkinleşirse kızı olacağına, güzelleşirse oğlu olacağına inanılır. Çünkü kadın güzelliğini kızına verir (K.K.17, K.K.37, K.K.40).

Bazen de görülen rüyalardan hareket edilerek bebeğin erkek veya kız olması konusunda fikir yürütülürdü. Rüyada yeşil renk görülürse bebeğin erkek olacağına, kırmızı ve pembe gibi renkler görülürse kız olacağına inanılır (K.K.17).

Hamile kadın, dışarıdayken bir minder altına makas konulur. Kadın içeriye girdiğinde o mindere oturursa kızı olur, diğer minderlere oturursa oğlu olacağına inanılır (K.K.17).

2.1.1.3.4. Doğuma Hazırlık

Geçiş dönemlerinin ilki olan doğum, aileye heyecan ve mutluluk verici bir hadisedir. Bu nedenle doğum öncesinde anne ve bebek için sağlıklı bir doğum gerçekleşsin diye çeşitli inanışlar, örf ve adetler oluşmuştur. Doğum öncesindeki söz konusu uygulamalar yakın yerlerde benzerlik gösterirken birbirinden uzak coğrafyalarda farklılık arz edebilmektedir. Ancak dikkat edilmesi gereken husus şu ki, doğumun önemi nedeniyle her toplumda mutlaka çeşitli inanışlar mevcuttur ve zikredilen inanışların uygulanmasına da özen gösterilmektedir.

Ergani ve çevresinde de doğum öncesinde bazı hazırlıklar yapılmakta ve bahsi geçen hazırlıklarla ilgili inanışlar uygulanmaktadır. Hamile kadın, gebeliğin ilk aylarında herhangi bir hazırlık yapmaz; son aylarda hazırlıklara başlanır. Eskiden doğumun son ayına kadar hazırlık yapılmazdı. Dokuzuncu ayda bebeğe bir kundak hazırlanır ve birkaç kıyafet alınır. Çok fazla hazırlığın yapılmamasının nedeni bebeğin ya da annenin doğum anında ölebileceği ihtimalinin her zaman göz önünde bulundurulmasıydı. Sabırsızca davranıp hazırlıkların yapılması, uğursuzluk getireceğine inanıldığı için hoş karşılanmazdı. Bebeğin sağlıklı doğması beklenir. Bebek doğunca komşular ve ev halkı evdeki kumaşlardan ya da eski elbiselerden bez ve kundak yaparlardı. Özellikle köy yerinde doğumdan sonra çok fazla altın ve para takılmaz, bebeği görmeye gelen herkes elinde bir kıyafet ve bez getirdiği için hazırlık

yapmak da gerekmezdi. Günümüzde hâlâ bazı aile büyükleri çok erken başlanan doğum hazırlıklarını hoş karşılamazlar (K.K.7, K.K.30, K.K.40).

İlçe merkezinde doğumlar çok az istisnalar olmakla birlikte hastanelerde gerçekleşir. Bu nedenle doğum hazırlıkları doktorun söylediği tarih dikkate alınarak yapılır. Ancak ilk hamilelikte neler yaşanılacağı bilinmediğinden her ihtimal göz önünde bulundurularak çok erken bir tarihten itibaren içinde bir hastane çıkışı ve annenin hastanede kullanacağı kıyafetlerin bulunduğu bir çanta hazırlanır. Doğan çocuk ilk bebekse gelinin annesi bebeğe de çeyiz hazırlar. Bu hazırlıklar arasında şunlar yer alır:

Bebek için yatak takımı (yünden yastık, yorgan ve döşek) kışlık ve yazlık battaniyeler, altın yastığı, bir hastane çıkışı, çocuk bezi, ıslak mendil, yedek zıbın ve çok sayıda kıyafet alınır. Bebeğin cinsiyeti öğrenildikten sonra bebek erkek ise daha çok mavi tonların, kız ise pembe tonların hâkim olduğu kıyafetler örülür. Bu hazırlıklar yapılırken anne ve bebeğin sağlığı için devamlı dua edilir. Hazırlanan bebek çeyizi doğum gerçekleştikten sonra ya da hemen öncesinde bebeğin evine götürülür. Bazen hazırlanan bebek çeyizi sergilenir. Bunların yanında ailenin maddi gücüne göre gelinin ve damadın anne babası çeyrek, yarım ya da tam altın, altın emzik, küpe veya altın bileklik takarlar. Bebek kız ise küçük bir bilezik de takabilirler. Gelin ve damadın kardeşlerinin tamamı maddi durumları yerindeyse en az çeyrek takarlar (K.K.4, K.K.12).

Bebek doğduğunda kendisini sarmak için mutlaka kundak hazırlanır. Çünkü bebekler 5-6 aylık oluncaya kadar kundağa sarılır. Bunun nedeni bebeğin kendi el ve ayak hareketlerinden korkmadan huzurla uyuyabilmesi, kol ve bacaklarının daha düzgün olmasıdır. Bebeğin kundaklanmasının çok daha yaygın olduğu geçmiş dönemlerde söz konusu işlem uygulandıktan sonra aşamalı olarak terkedilirdi. 1-2 aylık olunca bebeğin kolları bağlanmazdı; biraz daha büyüyünce kundak tamamen kaldırılırdı. Ayrıca şimdiki gibi hazır bezler bulunmadığından kundakla birlikte pamuklu kumaşlardan alt bezleri de hazırlanırdı. Bu bezler muşambaların içine yerleştirilerek bebeğin altı bağlanırdı (K.K.12).

2.1.2. Doğum Anında Halk İnanışları

Hamilelik, başta anne ve babayı sonra da bütün aileyi ve akrabaları heyecanlandıran, doğum ise bu heyecanın doruk noktaya ulaşmasına neden olan bir olaylardır. Sevincin ve heyecanın yoğun yaşandığı doğum anında aslında anne ve bebeği kaybetme korkusu da en üst düzeyde yaşanmaktadır. Bu nedenle doğumun sağlıklı olabilmesi için bazı pratikler titizlikle uygulanmaktadır.

Ergani yöresinde doğum sezeryanla yapılacaksa doktorla belirlenen tarihte doğum gerçekleşir. Sezeryan değilse normal doğumun başlaması beklenir, sancılar sıklaştınca hastaneye gidilir ve normal doğum gerçekleşir.

Köylerde ise doğum belirtileri başlar başlamaz sıcak bir banyo yapılır. Bu banyonun yapılmasındaki amaç hem temizlenmek hem de doğumun kolaylaşmasını sağlamaktır. Belirtiler görülünce yemek ve içmekten uzak durulur. Kadın, sessiz bir odaya alınır ve sancıları sıklaştıncaya kadar yürütülür ki doğum kolaylaşsın. Bu sırada erkekler evi terk eder. Doğuma tecrübeli bir ebe çağrılır. Bu ebe, “pırık” ya da “dapir” denilen, köyün en yaşlısı ve bu işten en iyi anlayan kişisidir.

Annenin yatağı hazırlanır ve yatağın etrafı yörede “verıs” diye adlandırılan kıldan yapılmış bir urgan ile çevrilir. İnanişâ göre kadına zarar vermek isteyen cinler ya da kötü ruhlar bu urgandan korktukları için urganı geçip kadına zarar veremezler. Anne ve bebeğin yastığının altına bıçak ya da bıçak gibi kesici ve demirden bir alet bırakılır. Kadın hamileyken Hameyli (İçinde Kur’an-ı Kerim’in bir bölümü ya da tamamı yazılı olan bir tür muska.) taşımamış ise doğum belirtileri başlar başlamaz bir Hameyli getirilip kadının yanında bulundurulur. Kadın hamileyken gerçekleştirilen bu uygulamaların anneyi ve bebeği kötü ruhların/cinlerin etkisinden ve verebilecekleri zararlardan muhafaza ettiğine inanılır. K.K.30, K.K.37, K.K.40).

Mahalle ya da köy hekimi, sıcak su, zeytinyağı ve kullanılmamış bir jilet hazırlar. Hekim, sancıları başlayan kadının karnına yukarıdan aşağıya doğru baskı yapar, rahim bölgesine önce sıcak su sonra zeytinyağı uygular ve doğumun sağlıklı ve kolaylıkla gerçekleşmesi için sürekli dua eder. Sıcak su ile rahmin yumuşaması sağlanır, zeytinyağı ise yırtıkların oluşmasını engeller. Kadının da dua edip ıkmaması telkin edilir. İki kadın doğum yapacak olan kadının kollarından tutup vücudunu silkeler gibi sarsarak kadına yardımcı olmaya çalışırlar. Eğer doğuma hastaneden ebeler gelmişse bunlar zor durumda kalınca neşter veya jilet kullanarak doğum yaptırırlar. Ancak mahalle ebeleri bu riski göze alamazlar. Onların hazırladığı jilet bebeğin kordon bağına kesmek içindir (K.K.32, K.K.40).

Doğum başladığında doğum sırasında sorun yaşanmaması için devamlı Allah’tan yardım istenmektedir. Katılımcılarımızdan Havva Bakan her doğum yaptırdığında önce Fatıha ve İhlas surelerini okuduğunu sonra “Allahım! Bu annenin sağlıklı doğum yapmasını, sağlıklı bir bebek kucağına almasını nasip et” diye dua ettiğini ve doğumdan sonra da Allah’a şükrettiğini ifade etti.

Ergani ve çevresinde özellikle köylerde doğum sancıları başlayan ancak bir türlü doğum yapamayan kadınların doğumunun rahat olabilmesi için şunlar yapılır:

Damdaki loğ (Toprak damlı evlerin üstündeki killi toprağı sıkıştırmak için dam üzerinde yuvarlanan, silindir biçimindeki ağır taş) dik tutulur ki çevredekiler bu evde doğum olduğunu anlasınlar (K.K.30, K.K.40). Kadının kocasına karşı asileştiğı için ceza mahiyetinde bu acıları çektiğine inanılır; bu nedenle kocasının ayakkabısından kendisine su içirilir. Kayınvalidesi ve eşi çağırılır bu durumdan kurtulması için helallik dilenir. Kadının sırtının üzerinde iki taş birbirine vurularak kırılırdı. Ayağı hayırlı olduğuna inanılan bir kişi çağrılır. Gelen kişi doğum yapan kadının sırtını besmele çekerek ve dualar ederek rahat doğum yapabilmesi için Allah'tan yardım ister (K.K.7, K.K.11, K.K.30, K.K.40, K.K.41).

Ergani ilçe merkezinde günümüzde doğumlar hastanelerde yapılmaktadır. Ancak eskiden doğumlar evde yapılırdı. Evde yapılan doğumlarda mahalle ebeleri doğuma hemen gelse bile hastaneden iki tane ebe çağrılırdı. Bu ebeler mutlaka doğumda bulunurlardı (K.K.11, K.K.40).

Bebek doğduğunda bebeğin babasına ve evin büyüğüne müjde verilir. Onlar da müjdeciyeye hediyesini verirler. Eskiden doğan bebek erkek ise müjdeyi veren ilk kişiye müjdesine karşılık hemen büyük bir hediye verilirdi. Çünkü erkek bebek güç kazanmayı, güçlü olmayı ifade ediyordu. Ama bebek kız ise hediye için acele edilmez ve çok büyük bir hediye de verilmezdi. Doğum yaptıran ebeye de mutlaka bir hediye alınırdı (K.K.30, K.K.43).

2.1.3. Doğum Sonrası Halk İnanışları

Doğum öncesi ve doğum anında olduğu gibi doğum sonrasında da halk inanışlarının etkisiyle gerçekleşen birçok pratik mevcuttur. Doğum öncesi ve doğum anındaki pratikler anne ve bebeğin ikisine birden yönelik iken doğum sonrası pratikler, kadınla ilgili inanışlar ve bebekle ilgili inanışlar diye birbirinden ayrılmaktadır. Zira bebek artık annesinden ayrı bir bireydir. Bu nedenle biz de Ergani yöresinde doğum sonrası pratikleri incelerken konuyu, kadınla ilgili halk inanışları ve bebekle ilgili halk inanışları şeklinde iki ayrı başlık altında ele alacağız.

2.1.3.1. Kadınla ilgili Halk İnanışları

Doğumdan sonra kadınla ilgili halk inanışları genellikle kadının lohusalık dönemiyle ilgilidir. Bu dönemde yoğun bir şekilde uygulanan pratikler şunlardır:

Doğum gerçekleştikten hemen sonra kadına bol tereyağında yumurtalı pekmez hazırlanır ve yedirilir ki kadın kaybettiğı gücünü kazanıp daha çabuk iyileşebilsin. Ayrıca bu sıcak ve güç veren yiyecek plasentanın da erken düşmesini sağladığı için doğumdan hemen sonra kadına yedirilir (K.K.40).

Doğumdan sonra komsular da yumurtalı pekmez ve çeşitli yemekler getirirler. Kırk güne kadar komşular yemek getirdiğinde tabakları aynı gün içinde geri verilir. Aynı gün verilmezse tabak üç gün bekletildikten sonra verilir. Aksi halde bebeğin büyüyünce hırsız olacağına inanılır (K.K.4, K.K.10).

Günümüzde doğum yapan kadınların bol miktarda su içmeleri tavsiye edilmektedir. Ancak eskiden doğumlardan sonra kadının su içmemesi için azami dikkat gösterilmekteydi. Bir kişi her zaman doğum yapan kadının yanında bulunurdu ki kadın gizlice su içmesin. Kırklıken çok su içen kadınların karnının genişleyeceğine hatta bu su nedeniyle ölebildiklerine inanılmaktaydı. Bu inanç o kadar güçlüdür ki su içirilmediği için yörede hayatını kaybedenlerin olduğuna (K.K.7, K.K.30, K.K.37) inanılmaktadır.

2.1.3.1.1. Lohusalık Dönemi (Kırklı Kadın)

Doğum çok önemli, bir o kadar da tehlikeli bir olaydır. Doğumda iki can birbirinden ayrılırken ölümle yüz yüze gelindiğine inanılır. Ergani’de doğum yapan kadının müjdesi yakınlarına verildiğinde “fıltı” veya “helas bu” ifadeleri kullanılır. Zikredilen ifadelerin her ikisi de “kurtuldu” anlamındadır. Buradaki kurtulmaktan kasıt ölümden kurtulmaktır.

Doğumdan sonraki kırk gün lohusalık dönemi olarak kabul edilir. Doğum yapan kadın ve bebek için “Çelin” ya da “Çelini” yani “kırklı” tabiri kullanılır. Bahsi geçen dönem hem bebek hem de anne için çok önemlidir. Bu yüzden kırk gün boyunca şu uygulamalar gerçekleştirilir:

Doğum yapan kadın birinci gün asla yalnız bırakılmaz. Kadın eşikten her geçtiğinde “Bismillah” der, öyle geçer. Eskiden kadının saçına bir çuvaldız takılırdı. Kadın yediği her yemeğe önce çuvaldızı batırır, sonra onu yerdı. Ayrıca tarladan temiz toprak getirilerek önce kalbura vurulur, sonra bir kısmı annenin yatağının altına bir kısmı da bebeğin altına serilirdi. (Aslan, 2014: 416).

Kadına doğumdan sonra “hameyli” takılır. Hameyli, bazen kare olsa da genellikle üçgen şeklinde muşamba, deri veya metalden yapılan bir koruyucuya sarılan ayetlerdir. Hameyli kadınların boynuna sağ kollarının altına gelecek şekilde geçirilir. Bebeklerin ve çocukların omuzuna asılır. Kırk gün boyunca kadın hameyliyi boynundan çıkarmaz ki cinler ve periler kendisine zarar vermesinler (K.K.30).

Kırk gün boyunca bebeğe ve özellikle anneye çok iyi bakılır. Çünkü anne ve bebeğin özellikle annenin mezarının kapısının kırk gün boyunca açık olduğuna inanılır. Kırkı çıkıncaya kadar kadın evde yalnız bırakılmaz. Bir yere gidecekse yalnız gönderilmez. Kırklı kadının birkaç yudum dışında su içmesine izin verilmez. Kırklı kadın su yerine şekerli açık

ay içer. Kırklı kadının çok su içmesi göbeğinin şişmesine ve ölümüne neden olur (K.K.7, K.K.40).

Ergani’de doğumdan sonraki ilk yedi gün çok önemlidir. Yedinci günün akşamına “heftek” denilir. Doğum yapan kadın ilk yedi gün dışarı çıkarılmaz, mümkünse bulunduğu odadan da çıkmaz. Yedinci günün gecesinde aile bireyleri ve komşular nohut kavurup şerbet yaparlar. O gece hazırladıkları türlü yiyecek ve içecekleri tüketerek sabaha kadar uyumazlar. Masallar ve hikâyeler anlatarak sabaha kadar nöbet tutarlar. Bu nöbeti tutmazlarsa “pirabotık” dedikleri bir varlığın, “tevh” denilen kötü ruhların veya kötü cinlerin anneyi dışarı çağırıp götüreceklerine, ona ve bebeğine zarar vereceklerine inanılır. İnanişaya göre, uyurlarsa “bizden iyiler” gelip bebeği değıştirirler veya annenin ciğerini sökerler. Morarak ölen her bebeğın “heftek çarpması” nedeniyle öldüğüne inanılır. Anne ve bebekle ilgili bahsedilen tehlikeli durumlar aslında kırk gün boyunca devam eder (K.K.43).

Annenin cinlerden korunması için yastığının altında iğne, bıçak ve uvaldız gibi bir demir bulundurulur. Kadının kendi elbisesine de iğne veya firkete takılır. Özellikle köylerde kadın kırk gün boyunca tülbentini ağızını kapatacak şekilde örter ve tam ağızının üzerine bir firkete takar. Bu uygulama cinlerin ya da kötü ruhların kadının ciğerlerini söküp ağızından dışarı çıkararak kadının ölümüne sebep olacağı inancından kaynaklanmaktadır (K.K.30, K.K.37, K.K.40).

Bu uygulama eski Türklerde bulunan Demir Kültünün Ergani’de de mevcut olduğunu göstermektedir. Eski Türklerde demir kutsal kabul edilir önemli meselelerde kılıçla yemin edilirdi. Demircilik kutsal bir iş ve meşgale olarak kabul edilirdi. Yakut Türklerinde demir ve demircilik din ve bir zenaat dalı olarak büyük önem taşımaktadır. Hatta onlarda Kıtay Baksı Tayan adını verdikleri ruhun normalde insanlara kötülük getirdiğine, sadece demir ve demircilere zarar vermeyip onları koruduğuna inanılır (Ögel, 2010: 66-68).

Lohusa kadının bulunduğu odada gece lamba sönmez, mutlaka gece lambası gibi bir aydınlatıcı kullanılır (K.K.40).

Kırklı kadınlar birbirleriyle karşılaştırmaya ve konuşmamaya özen gösterirler. Karşılaşırlarsa tokalarını ya da başlarındaki veya ağızlarının üzerindeki iğnelerini değıştirirler ki olumsuz bir durum yaşanmasın. Kırklı kadınlar karşılaştığında ilk konuşan kadın herhangi bir olumsuzluk yaşamaz ancak kendisiyle konuşulan kadının bundan sonra ocuğının olmayacağına ya da mevcut ocuğının öleceğine inanılır. Bu konuda o kadar hassas davranılır ki kırklı kadın kuluçkadaki tavuktan bile uzak durur. Kırklı kadın taziyeye gidemez. Taziyeye giderse ölünün kırkının, doğum yapan kadını basacağına, kadının veya ocuğının zarar göreceğine inanılır (K.K.10, K.K.44).

Kırkly kadın düğüne gidemez, giderse kırkly geline geçer ve gelin çocuk sahibi olamaz (K.K.7, K.K.30, K.K.37).

Kırkly kadına un ve etin kırkının geçeceğine de inanılır. Bu nedenle bir evde lohusa biri varsa o eve un ve et alınırken çok dikkatli davranılır. Et ve un alındığında kadın ve bebeğı evden dışarı çıkarılır. Un ve ekmek içeri alınır. Sonra kırkly kadın ve bebeğı tekrar içeri gelirler. Böylelikle kadın ve bebek un ile etin üstüne gelmiş olurlar. Bir zarar göreceksa un ve etin zarar göreceğı aksi halde bebeğın gelişmeyeceğı ve hastalanacağı inancı mevcuttur (K.K.4, K.K.37).

Doğum yapmış bir kadının diğerk doğum yapmış kadının evine gitmesine izin verilmez. Giderse o kadını kırk basar. Bu nedenle çocuğı ölebilir ve kendisi de hastalanabilir inancı hâkimdir. Katılımcılarımızdan biri kendisi kırklyken kendisinden yaşça büyük olan kırkly bir kadının evlerine geldiğini, ona olan saygısından kırkly olduklarını ifade etmediğini ancak bu yüzden bebeğini kaybettiğini anlatmıştır (K.K.11, K.K.48).

Doğum yapan kadının boynuna bir ip takılır, ipe her gün bir düğüm atılır. Kırk düğüm olunca kırk suyu hazırlanır. Bu suyla hem bebek hem de anne yıkanır. Kırk suyu hazırlanırken suya kırk taş atılır ve su kalburdan geçirildikten sonra kullanılır (Aslan, 2014: 416).

Su, insan hayatının devamı için gerekli olan en temel unsurdur. Hayatın devamı için suya olan ihtiyaç zamanla insanların suya kutsiyet atfetmelerine neden olmuştur. Su, ilahi kaynaklı olmayan dinlerde neredeyse tanrılaştırılmış, ilahi dinlerde ise çeşitli ritüeller ve ibadetler için hazırlık ve temizlenme aracı olarak kullanılmıştır (Erbaş, 2004: 242). Ergani’de kadının ve bebeğın kırkly dolunca hem kötü ruhlardan, cinlerden ve manevi hastalıklardan korunmak için hem de kadının temizlenip ibadetlere hazırlanması için kırkly çıkarılır. Kırkly çıkarılırken abdest de alınır. Kısırlık tedavisi konusunda da vurgulandığı gibi Ergani’de çocuğı olmayan kadınların da kısırlıktan kurtulmaları için kırkly çıkarılmaktadır. Bu durum halkın suyun şifa verici, arındırıcı ve olumsuzlukları giderici özelliklere sahip olduğuna inandığını göstermektedir.

Kadının sütü yoksa ya da kesilmişse yakınları kadını süt incirlerine götürürler. Süt incirleri meyve vermeyen incirlerdir. Süt incirlerini ziyarete giderken halka şeklinde üç küçük ekmek yapıp ipe geçirilir, yağlı ekmek yapılır, yumurta ve nohut haşlanır, bu nohutlara biraz da kuru üzüm karıştırılır. Halka şeklindeki ekmekler incirin dallarına asılır. Nohut ve kuru üzümler de incirlerin üzerine serpilir. Sütü olmayan kadın incirin dallarını kırmaya başlar. Kırılan dallardan süt akarsa kadının sütünün olacağına, süt akmazsa sütünün olmayacağına işarettir (K.K.7).

Kadın doğum yaptıktan sonra bebek 6-7 aylık oluncaya kadar yiyeceklerine dikkat etmek zorundadır. Bebeğinin rahatsız olmaması için bulgur, kuru fasulye, nohut ve mercimek gibi gaz yapıcı yiyeceklerden uzak durmaya özen gösterir. Özellikle kırklıyken yumurtalı pekmez yenilmesine dikkat edilir. Yumurtalı pekmezin hem bebeğe hem de anneye iyi geldiğine, kan yapıcı olduğuna inanılır (K.K.30, K.K.37).

Baharda yörede yetişen Hamoli/Gızzer diye bilinen ot toplanır. Hem yemeği yapılan hem de çiğ tüketilen bir bitkidir. Ancak bu bitkiyi emziren kadınlar tüketemezler. Çünkü sütü bebekleri aşırı derecede rahatsız eder. Yine incir tüketmek bebeğe zarar verir (K.K.37).

2.1.3.1.2. Alkarısı

“Halk dilinde al, alanası, alkızı, alkarı, albası ve albıs adlarıyla da anılan alkarısı kötü ruhlardan sayılmakta ve cin, peri, dev veya şeytan şeklinde tasavvur edilmektedir. İnanişâ göre albastı (lohusa humması) onun tesiriyle ortaya çıkar ve tedbir alınmazsa lohusa kadının ve çocuğun ölümüne sebep olur. Alkarısının ahır ve samanlıklarda, viranelerde, nehir kenarlarında, çeşme ve kaynak başlarında bulunduğu ve atlarla lohusa kadın ve çocuklarına musallat olduğuna inanılır. Çoğunlukla al gömlekli, yaşlı ve son derece çirkin bir cadı şeklinde tasavvur edilmekle birlikte güzel olanlarının da bulunduğu ve yakalandıklarında bunlarla evlenmenin mümkün olduğu kabul edilmektedir.” (Küçük, 1989: 469).

Ergani’de “Alkarısı” diye ifade edilmese de lohusa kadına zarar veren hatta kadının ciğerlerini söküp alarak ölümüne neden olduğu söylenen kötü cin ya da ruhların varlığına inanılmaktadır. Bu varlıklar Kürtçe’de “Pirabotık” diye ifade edilmektedir.

Lohusa kadının “Pirabotık”tan yani “Alkarısı”ndan korunmak için üzerinde mutlaka demirden yapılmış toka, iğne, firkete ya da çuvaldız taşınması gerekir. Ayrıca Kur’an’dan dualar okunur, devamlı “Besmele” çekilir ve çeşitli muskalar yaptırılarak anne ve bebeğin mevzu bahis muskaları üstlerinde taşınmaları sağlanır. Bunlardan biri de “Nefise Nalı” diye ifade edilen muskadır. Ergani’de çok yaygın olarak kullanılması nedeniyle “Nefise Nalı”nı ayrı bir başlık altında ele almayı uygun gördük.

2.1.3.1.3. Nefise Nalı

Nefise Nalı, Ergani’de Subaşı ailesinden katılımcılarımızdan Hilmi Subaşı’nın Amcası Hacı Sermet Subaşı’nın kızı Hafize Subaşı’nın yanındadır. Subaşılar çok eski zamanlarda Suriye’den gelip Ergani’ye yerleşen bir ailedir. Bu aileye mensup Hilmi Subaşı nefise nalı hakkında şunları anlatır: “Dedem Abbas bir gün bir cin görür. Eline çuvaldızı alır ve bu cin kadının göğsüne saplar. Cin kadın artık amcam Abbas’ın hizmetine girer. Ancak amcam ne derse bu kadın tersini yaparmış. Örneğin bir çuval un getir dese o iki çuval getirirmiş. Bir süre

sonra amcam onu serbest bırakmak istemiş. Cin kadın, serbest bırakılırsa su pınarına gireceğini ancak arkadaşlarının onu öldürebileceğini söyler. Ayrıca pınara girdikten sonra pından su kan renginde akarsa bunun arkadaşlarının onu kabul etmeyip öldürdüklerinin işareti olduğunu da ifade eder. Cin, saray mahallesinde bize ait olan pınara girer. Bir süre sonra pından kan akar. Dedem Abbas, cin kadının arkadaşları tarafından öldürüldüğünü anlar. O günden sonra bu suyun bereketi kalmadı ve biz bu suyun bolluğunu bir daha göremedik.” Bu cin kadın Subaşlıların dedesi olan Abbas’a bakırdan yapılmış bir mühür verir ve bu mühür kimde olursa cinlerin o kişiye zarar veremeyeceğini söyler. O tarihten itibaren Ergani’de bir kadın doğum yaptığında yakınları gelir kâğıda bu mührü basar ve doğum yapan kadının başucuna ya da üstüne asarlar. Bu mühür orada kırk gün boyunca asılı kalarak kadını ve bebeğini kötü cinlerden korur (K.K.18).

Nefise Nalı, lohusa olmayan ancak cinlerin kendisine musallat olduğuna inanılan kişilerin korunması için de kullanılır. Ayrıca ilçede askere giden gençlerin korunması, sağlıklı gidip gelmeleri için kullanılır. Askerin bir yakını gidip nefise nalını ister. Bir mühür şeklinde olan nefise nalı bir kâğıda basılır. Muska şeklinde katlanarak askerin boynuna takılır ya da elbisesine takılır. Bu mührün o askeri bütün kötülüklerden koruduğuna inanılır (K.K.18).

2.1.3.2. Çocukla İlgili Halk İnanışları

2.1.3.2.1. Bebeğin Göbek Bağı ve İsmi

Bebek doğar doğmaz kordon bağı kesilir ve çabuk iyileşsin diye pamuklu bir bez yakılarak küllü göbeğin üzerine konulur ve hafifçe bastırılır. Daha sonra hemen annesi bebeği emzirir. Bebek yıkanırken son dökülen suya tuz katılır ve bebek dualar eşliğinde su dökülerek ayaklarından tutulup baş aşağı sallanır ardından sadece boynundan tutulup kaldırılarak bütün vücut sallanır ve kurularak dualar eşliğinde kundaklanır (K.K.17, K.K.40, K.K.43). Bebeğe yaptırılan bu hareketler bebeğin boyu ve boynunun uzun olması içindir. Bu uygulamalar bebeğin ilk iki üç yıkamasında yapılır daha sonra bebek kilo alacağı için yaptırılmaz. Bebeğin kundağına muska veya hameyli takılır. Ayrıca halka şeklinde küçük küçük ekmekler yapılır, ipe geçirilip kundağa takılır (K.K.7).

Bebek doğduktan hemen sonra yıkanır. Bebeğin vücudu tuzlanır ki vücudu sıkılaşsın ve büyüdüğünde teri kötü kokmasın. Her gün yıkanan bebeğin daha çabuk ve sağlıklı geliştiğine inanılır. Bebeğin eli kolu, bacağı düzgün olsun ve bebek kendi el kol hareketlerinden korkmasın diye kundak yapılır (K.K.30, K.K.37, K.K.40). Bebeğin ilk üç yıkamasında bebekleri usulüne uygun yıkayabilen bir büyük yıkar. Bebeğin vücudu yıkanıp son suları dökülürken bebek başından tutulur boynunun uzun olması için birkaç defa sallanır.

Daha sonra bebeğin iki ayağından tutulur bebek baş aşağı çevrilerek birkaç defa sallanır. Ardından bebek yağlanarak kundaklanır. Kundaklama işlemi bittikten sonra kundaklayan kişi bebeğin göğsünün üstünde ellerini önce sağ sonra sol eli üste gelecek şekilde üst üste koyar. Muska veya hameyli kundağa takılır. Bütün bunlar dualar eşliğinde yapılır (K.K.40). Bebeğin annesi ise hemen yıkanmaz doğumdan üç gün sonra yıkanabilir. Kadın kendini iyi hissediyorsa doğumdan sonraki gün yıkanabilir (K.K.37, K.K.40).

Ergani'de bebek, kırk günü doluncaya kadar hava çok soğuk olsa bile her gün yıkanır. Doğumu yaptıran ebe bebeği doğumdan hemen sonra yıkar. Ertesi sabah tekrar gelip yıkar. Anne kendini iyi hissediyorsa anneyi de yıkar. İyi hissetmiyorsa üçüncü gün anne yıkanır (K.K.11).

Bir haftaya kadar iyileşen göbek kendiliğinden düşer. Düşen göbek bağı bebek büyüyünce doktor olsun diye hastanenin bahçesine, öğretmen olsun diye okulun veya imam olsun diye caminin bahçesine gömülür ya da atılır. Bazen de ahlakı güzel, toplum tarafından beğenilen ve yürüyüşü düzgün olan birinin arkasından onun haberi olmadan atılır ki çocuk büyüyünce ona benzesin (K.K.4, K.K.17, K.K.32, K.K.40).

Bebeğin eşi diye ifade edilen plasenta ise yıkanıp temiz bir beze sarılır. Plasenta, bebeğin eşi olarak kabul edildiğinden tıpkı ölen bir bebek gibi yıkanıp kefenlenir. Bu işlem bittikten sonra ailede yaşı büyük bir kadın tarafından derin bir çukur kazılarak gömülür ya da taşla örülü kalın bahçe ve bağ duvarlarının içine taşların arasına saklanır ki hiçbir şey tarafından zarar görmeden orada çürüsün (K.K.7, K.K.30, K.K.37). Plasenta kefenlenirken beze üç tane iğne takılır bu iğnelerin takılmasının nedeni cinler ve kötü ruhların plasentaya zarar vermesine engel olmaktır. Zarar verecek olurlarsa bu durumdan bebek de etkilenir. Plasentaya zarar verdikleri gibi anne ve bebeğe de zarar verebilirler inancı hâkimdir. Ayrıca plasantanın iyi saklanması ve zarar görmesinin engellenmesiyle çocuğun ahlakının güzelleşeceğine, büyüklere karşı saygısızlık etmeyeceğine inanılır. Şimdi çocukların hastanede doğması ve plasentaların çöpe atılması nedeniyle çocukların büyüklerine karşı saygısızlık ettiklerine ve ahlaki bir yozlaşmanın gerçekleştiğine de inanılmaktadır (K.K.41).

Bebek çok zor durumda kalınmazsa kırk gün boyunca evden çıkarılmaz hatta bir odadan diğerine bile geçirilmez. Geçirilmek zorunda kaldıklarında eşikten geçerken mutlaka Besmele çekilir ki bebeğe cinler ve kötü ruhlar zarar vermesin (K.K.7, K.K.41).

Doğumdan sonra bebek çok ağlıyorsa mutlaka bir hocaya gidilir ve sakinleşmesi için muska yapılır. Söz konusu muska bebeğin yastığına iğneyle takılır. Muskadan sonra bebeğin sakinleştiğine inanılır (K.K.11).

Bebeğin sarılık olmaması için beresine altın takılır ve yüzüne sarı bir yazma örtülür. Bebek göze gelmesin diye “Eyun” denilen ay biçiminde kesilmiş gümüş ya da madeni bir para alnının tam ortasına gelecek şekilde yörede “subara” denilen başlığa dikilir, böylece çocuğun nazardan korunduğuna inanılır (Aslan, 1014: 422).

İlçe merkezinde kako denilen Türkler sarılık olan bebeklerin iyileşmesi için şunları yaparlar: Yeşil fasulye haşlanır, haşlanmış fasulyenin suyu bebeğin yıkanacağı suyun içine dökülür. Ayrıca bu suyun içine yıldız altını denilen bir altın konulur. Kırk tası kullanılarak bahsi geçen suyla yıkanan bebeğin iyileşeceğine inanılır (K.K.11).

Ergani’de yeni doğan bebeğin isminin ne olacağına karar verirken büyüklerin görüşleri alınır. Çiftlerin büyüklerinin görüşlerini almamaları, onları dikkate almadığını gösterdiğinden büyük bir saygısızlık olarak algılanır (K.K.7, K.K.30, K.K.37).

Ergani’de kırsal kesimde ebeveynler aile büyüklerinin yanında çocuklarını kucaklarına almazlar ve sevmeyizler. Büyükbabaları varken çocuklar hakkında büyükbabaları ne derse onu dinlerler ve aksi bir görüş ifade etmeleri saygısızlık olarak değerlendirilir. Bu nedenle isim konusunda da büyükler hangi ismi uygun görürlerse bebeğe o isim verilir (K.K.7, K.K.30, K.K.37).

Ergani ilçe merkezinde ise eskiden bu törelerin tamamı geçerliken günümüzde gençler çok serbest olmasalar bile büyüklerin yanında çocuklarını sevebilmekte ve kendi tercih ettikleri ismi verebilmektedirler.

Hamile kalınmadan önce ya da hamilelik döneminde bir ziyarete ya da hocaya gidilmişse çocuk zaten ismiyle birlikte doğmuştur. Çocuğa o ziyaretle ilgili ya da gidilen hocanın tavsiye ettiği isim verilir. Aksi halde çocuğun hastalanacağına veya yaşayamayacağına inanılır.

Büyükbaba ve büyükannelerin isimleri veya ölmüş amca, hala, dayı veya teyzelerin isimleri de çocuklara verilebiliyor.

Çocuklara isim verilirken isimlerin dini olmasına ve anlamının güzel olmasına önem verilir. Verilen isimler arasında daha çok peygamber, sahabe ve hanım sahabilerin isimleri bulunmaktadır. Mübarek gün ve gecelerde doğan çocuklara da bu kutsal zamanla ilgili isimler verilir. Recep, Şaban Ramazan, Berat, Miraç, Kadir, Kadriye, Remziye ve Bayram gibi isimler adı geçen zamanlara izafeten verilen isimlerdir. Ayrıca çocuklara verilen isimlerin anlamlarının güzel olmasına da dikkat edilir. Çünkü isimlerin kişilerin karakterlerinin ve ahlaklarının şekillenmesinde etkili olduğuna inanılır. İlçede öldükten sonra kişinin ismiyle çağrıldığına inanıldığından çocuklara güzel isim verilmesi gerektiğine de inanılmaktadır (K.K.1, K.K.41).

Genel olarak dini ve güzel anlamlı isimlerin tercih edilmesinde halkın inandığı İslam dininin büyük etkisi bulunmaktadır. İslam dinine göre çocukların anne babalarının üzerindeki haklarından biri kendisine olumsuz çağrışımlara sebep olacak isimler değil de anlamı güzel, milli ve dini kültürümüze uygun isimler koymaktır. Yine çocuğun isminin, kimliği üzerinde psikolojik etkilerinin olduğu bilinmektedir. Ayrıca Hz. Muhammed'in "Karga" anlamına gelen Gurab ismini Müslim ile; "sıkıntı" anlamına gelen Zahim ismini de "neşeli ve müjdecî" anlamına gelen Beşir ile değiştirdiği kaynaklarda yer almaktadır (Uysal, 2007: 343).

Çocuğun ismine karar verildikten sonra sağ kulağına ezan, sol kulağına kamet okunur ve isim zikredilir (K.K.16, K.K.47).

2.1.3.2.2. Kırk Çıkarma

Bebek ve annenin kırkinci günü bebeğe ve anneye kırk taşıyla banyo yaptırılır. Bu banyoya kırk çıkarma denilir. Kırk çıkarmak için önce banyo suyuna dua edilerek kırk defa arkalı önlü el batırılır. Suyun içine temiz bir kemik, demir bir alet, kırk kaşık su dökülür. Kırk çıkarma uygulaması özel bir tas ile yapılır. Kırk taşı, içinde Ayetü'l Kürsi'nin yazılı olduğu bakırdan yapılmış, etrafında ve içinde ayrıca süsler bulunan bir taktır. Bebeğin üzerine kalbur tutularak hazırlanan su, kalbura kırk taşıyla dökülerek kırk çıkarılır. Kırk suyu dökülürken "Nazar, büyü, hastalık, başkasının kırkı, acı ekşi ne varsa bu suyla birlikte çıksın. Dağlara taşlara gitsin. Bu su sağlık ve afiyet getirsin." diye dua edilir. Kırk çıkarma genelde doğumdan sonraki kırkinci gün gerçekleştirilir. Ancak bazen 7. Gün de kırk çıkarılır ardından kırkinci gün kırk çıkarma banyosu mutlaka yapılır (K.K.10, K.K.11, K.K.30).

Kırk çıkarmanın Çarşamba akşamı (Salı günü ikindiden sonra) veya Çarşamba sabahı olmasına dikkat edilir. Eğer kırkinci gün Çarşambaya denk gelmiyorsa kırkından önceki ilk Çarşamba kırk çıkarılır. Böylelikle bebek ve annenin kötü güçlerden korunduğuna inanılır (K.K.4, K.K.10).

Ergani'de kırk çıkarma anne ve bebeğin sağlıkları için çok önemlidir. Ancak bazen kadınların kırkının çıkarılması ihmal edilse bile bebeğin kırkının çıkarılması asla ihmal edilmez.

Hristiyanlarda vaftiz, suya dalma ya da vücudun belli kısımlarını yıkamaktan ibaret olan önemli bir sakramenttir. Hristiyanlığı kabulün ilk aşamasıdır. Bazı Protestanlar vaftiz için ergenlik çağına girmeyi öngörse de Hristiyan kiliselerinin büyük bir bölümü kişinin bebeklik döneminde vaftiz edilmesi gerektiğini kabul eder (Aydın, 2007: 98). Hristiyanlığı benimseyen bazı Türk toplulukları anne ve bebeğe kötü ruhların zarar vermemesi için kırk güne kadar anne ve bebeği yalnız bırakmazlar. Kırkinci gün büyükanne, anne ve bebeği alarak

kiliseye götürür. Dua edilerek vaftiz yapılır, ardından da bebekle birlikte şehir dolaşılır (Başak, 2021: 33). Yahudilerde de bebeği suya daldırma geleneği mevcuttur (Çinpolat, 2017: 92). İslam’da doğum yapmış kadının lohusa döneminin sonunda ibadetlerini yapabilmesi için gusletmesi gerekir. Ancak bebeğin yıkanmasıyla ilgili bir uygulama bulunmamaktadır. Buna rağmen halkı Müslüman olan Ergani’de bebeğin kırkının çıkarılmasına büyük bir önem verilmekte ve asla ihmal edilmemektedir.

Kırk çıkarmada su motifi yine karşımıza çıkmaktadır. Hayatın önemli geçiş dönemlerinde olduğu gibi kırk çıkarmada da suyun gücünden, arındırıcılığından ve kutsiyetinden yararlanılmaktadır. Ancak kırk çıkarmada üzerinde ayetlerin yazılı olduğu bir tasın dualar eşliğinde kullanılması, suya demir bir şeyin atılması; suyun, demirin ve duanın bir arada kullanılması dikkat çekmektedir. Kırklama ya da kırk çıkarma suyun maddi manevi kirlere, hastalıklara iyi geldiğine ve kutsiyetine olan inançtan ileri gelmektedir. Bebeğin kırkı çıkarıldıktan sonra bebek dışarıya çıkarılabilir, cinler ve kötü ruhların etkisinden de büyük ölçüde kurtulmuş olur.

2.1.3.2.3. Hedik (Danık/Danug) Dökme

Hedik dökme, bebeğin ilk dişi çıkar çıkmaz geciktirilmeden gerçekleştirilen bir törendir. Ergani ilçe merkezinde ve köylerde hedik dökme çok önemsenir. Çocuğun ilk dişi çıktığında hedik hemen pişirilir. Çünkü hedik töreninin yapılmasıyla çocuğun dişlerini daha çabuk ve rahat çıkaracağına inanılır. Dişi çıkan bebeğin şöyle söylediğine inanılır: “Eğer annem ile babam diş çıkarmanın ne kadar zor olduğunu bilselerdi, hedik yapmak için beşiğimi bozarlardı. O da olmazsa babam mısaşını³, annem teşisini⁴ kırar onunla pişirirlerdi.” Bu nedenle hedik pişirilmesinin ertelenmemesi gerektiğine inanılır (Aslan, 2014: 417).

Hedik, nohut ve buğday haşlanarak yapılır. Çocuğun başına dökülen hediğin içine ceviz, kuru üzüm, badem gibi kuruyemişler de konulabilir. Ancak misafirlere ikram edilen hedik, haşlanmış buğday ve nohutun salçalı ve sulu bir şekilde hazırlanan yemeğidir.

Hedik yapılacağı gün eş dost, akraba ve komşular davet edilir. Çocuk büyük bir sofranın ortasına oturtulur. Çocuğun önüne, kalem, boncuk, tarak, makas, Yasin, altın ve para bırakılır. Çocuğun başından haşlanmış nohut ve buğday taneleri yedi genç kız tarafından dökülür. Çocuğun başına dökülen nohut ve buğdaylar önce diş yapısı güzel biri tarafından yenilir. Böylelikle çocuğun da dişlerinin güzel çıkacağına inanılır. Çocuk önüne bırakılan eşyalardan hangisini alırsa ileride onunla ilgili bir mesleğe sahip olacağına inanılır. Çocuk

³ Mısaş: Öküzleri sürmek ve sabanın çamurunu temizlemek için bir ucuna demir bir ucuna da çivi çakılı olan alet.

⁴ Teşi: Yuvarlak başlı, ince saplı ve ucunda eğilmiş çivi bulunan yün eğirme aracı.

kalem alırsa okuyacağına, tarak alırsa berber olacağına, Yasin alırsa imam, boncuk alırsa tüccar ve makas alırsa terzi olacağına işaretir (K.K.40, K.K.43).

Hedik törenine davet edilenler bebeğe kıyafet, oyuncak ve para gibi çeşitli hediyeler getirirler. Bebeğin dişini ilk gören kimse adetlere göre bebeğe bir hediye (gömlek) alır.

Eskiden hedik töreni ev halkı arasında gerçekleşir, kimse davet edilmezdi. Ancak hazırlanan hedik yemeğinden akrabalara ve komşulara tıpkı aşure gibi kâselerle dağıtıldı. Bu durumda kâseler boş gönderilmez, kâselerle birlikte bebeğin hediyesi de gönderilirdi (K.K.7, K.K.4.).

2.1.3.2.4. Köstek Koparma

Çocuk büyürken yaşadığı ilk olaylar ailede hep mutluluk vesilesi olur ve kutlanmaya değer görülür. Köstek koparma da tıpkı hedik dökme gibi bu kutlamalardan biridir.

Köstek koparma, çocuk ilk adımını attığı zaman çocuğun daha rahat ve daha hızlı yürümeye başlaması için aile içerisinde gerçekleştirilen bir kutlamadır. Köstek koparılırken, çerez, şekerleme ve çikolata alınır, bazen çeşitli pastalar da yapılır. Ayrıca küçük bir poşetin içine nohut, leblebi, fındık ve ceviz gibi yuvarlanan yiyecekler konulur ki çocuk da bunlar gibi hızlı hareket etsin. Eskiden yumurta da haşlanırdı. Bebeğin iki ayağının başparmağına çabuk kopan pamuklu ince bir ip bağlanır. Bu küçük poşet de ipin tam ortasına bağlanır. Yürüyüşü güzel olan biri bahsi geçen poşeti alır, ipi koparıp kaçar. Başka biri de onu yakalamaya çalışır. Kösteği koparıp kaçan kişi koşarken düşmezse çocuğun da onun gibi güzel yürüyüşlü olacağına, düşerse çocuğun da yürürken veya koşarken sürekli düşeceğine inanılır. Köstek koparmada amaç, ilk adımlarını atan bebeğin ayağındaki bağı koparmak, daha erken ve güzel yürümesini sağlamaktır. Köstek koparıldıktan sonra orada toplanan çocuklara, alınan çerezler eşit dağıtılır, kalanlar da aile içinde yenilir (K.K.7, K.K.9, K.K.40).

2.1.3.2.5. Sünnet ve Kirvelik

Sünnetin ilk olarak ne zaman uygulandığı bilinmese de arkeolojik kazılara ve kabartma resimlere bakıldığında çok eski dönemlerden beri uygulandığı söylenebilir. Yahudilikte Sünnet, Hz. İbrahim’le birlikte başlamış ve Tanrı ile yapılan antlaşmanın işareti, yapılması gereken dini bir ritüel olarak kabul edilmiştir (Çinpolat, 2017: 111). Hristiyanlıkta ise Hz. İsa ve ilk inananlar Yahudi bir toplumda doğdukları için sünnet edilmişlerdir. Ancak daha sonra Yahudi şeriatına uyup uymama hususunda çıkan anlaşmazlıkları gidermek amacıyla 49-50 yıllarında Pavlus Kudüs’e gelerek burada “Havariler Konsili” ni toplar. Bu konsilde pekçok konu ele alınır. Sonuç olarak kurtuluş için Yahudi şeriatına bağlı olmanın gerekmediği, diğer milletlerden Hristiyan olanların sünnet olma zorunluluğunun bulunmadığı

kararlaştırılmıştır (Çinpolat, 2017: 119- 120). İşlam'da çocukların sünnet edilmesi ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de açık bir ayet bulunmamakla birlikte Nahl Suresi 123. ayette Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Hz. İbrahim'in dinine uyulması emredilmektedir. Sünnet, Hz. İbrahim'in bir uygulaması olduğu için dolaylı olarak bu ayetlerde sünnetin yerine getirilmesi gerektiği çıkarımında bulunulabilir. Hz. Muhammed (s.a.v.) de fitrat gereği yapılması gereken işler arasında sünneti saymıştır (Bozkurt, 2010: 158).

Ergani'de doğumdan sonra yapılması gereken en önemli törenlerden biri de sünnettir. Çocuk, idrarını yapamama gibi bir sağlık sorunu yaşıyorsa doğumdan hemen sonra sünnet ettirilir. Ancak böyle bir sorun yoksa çocuk çok fazla büyümemesine de dikkat edilerek uygun olan bir zamanda sünnet ettirilir. Günümüzde hastanelerde gerçekleştirilen sünnet işlemi ilçe merkezinde az olmakla beraber köylerde sünnetçi diye adlandırılan kişiler tarafından gerçekleştirilir. Hastanelerde gerçekleştirilen sünnetler için herhangi bir tören yapılmamaktadır.

Ergani ilçe merkezinde ve köylerde evde sünnet yapıldığında aile büyükleri başta olmak üzere bütün akrabalar, komşular ve dostlar davet edilir. Yemekler hazırlanır. İmam da tören için davet edilir. Sünnet yapılırken kirve çocuğu kucağına alır ve sünnet esnasında çocuğun dikkatini dağıtmaya çalışır. Sünnetten sonra ağlayan çocuğun ağızına şeker ve lokum gibi tatlı bir şeyler konulur. Sünnet işlemi, Peygamberin uygulaması ve Müslümanlığın gereği olarak kabul edildiğinden bu törende mevlit okutulur ve salavatlar eşliğinde sünnet gerçekleştirilir. Vaaz ve dua edilir (K.K.16, K.K.21, K.K.45). Ardından yemek yenilir. Eskiden birkaç gün davullar çalınır, yörede “Dengbej” diye ifade edilen ses sanatçıları dinlenir ve yemekler ikram edilerek sünnet düğünü yapıldı (K.K.7, K.K.43).

Sünnet edilen çocuk sayısının tek olması gerektiğine inanılır. Eğer çocuk sayısı çift ise ya bir tanıdığın çocuğu sünnet ettirilir ya da tek olması için bir erkek kuzu kurban edilerek tek sayı elde edilmiş olur (K.K.7, K.K.30, K.K.43, K.K.45, K.K.48).

Yörenin bazı köylerinde sünnet edilen çocukların anneleri çocuk sünnet edilirken ayaklarını köpeğin su içtiği yalağın içine koyarlar ve bu şekilde sünnet işlemi bitinceye kadar beklerler. Böyle yapınca çocuğun acısının azalacağına ve çabuk iyileşeceğine inanılır (K.K.7, K.K.30).

Kirve, çocuk sünnet ettirilirken kucağına oturtulan kişidir. Aile, sevdiği ve kendine uygun gördüğu kişileri kirve olarak belirler ve ilişkilerini güçlendirmek için onlara kirve olmayı teklif eder. Karşı taraf da genellikle kabul eder. Böylelikle iki taraf da birbirini onurlandırmış olur. Eskiden ailedeki bütün çocuklar hatta amca çocukları beraber sünnet ettirilir ve her biri için ayrı bir kirve davet edilirdi (K.K.7, K.K.43, K.K.45).

Kirve, sünnet edilen çocuğun bütün masraflarını üstlenir. Sünnet düğününe gelirken bir koç, bir torba un ya da şeker vb. hediyelerle gelir. Düğünden ayrılırken küçük kirvesinin yastığının altına gücü nispetinde saat, altın veya para bırakır. Sünnet düğününden bir iki hafta sonra tekrar oyuncak ve elbise gibi hediyelerle kirvesini ziyaret eder. Bu ziyaretten sonra çocuğun ailesi iade-i ziyarette bulunur. Bu ilk ziyaretlerinde sünnet edilen çocuğun ailesi kirvelerine bütün aile fertlerini düşünerek hediyelerle gelirler. Bundan sonra iki aile zaman zaman birbirlerini ziyaret ederler ve aralarındaki kirveliliği pekiştirip canlı tutarlar. Artık iki aile toplum içerisinde birbirlerine ayrı değer verirler ve birbirlerine hitap ederken büyük küçük demeden isimlerin önüne “kirve” sıfatını eklerler (K.K.7, K.K.30, K.K.43, K.K.45, K.K.48).

Kirvelik Ergani’de önemli bir bağ ve konumdur. Kirvelik, toplumda sosyal bağları, sevgi ve saygıyı kuvvetlendirmede oldukça etkilidir. Kirvelik bağları neredeyse akrabalık bağları kadar önemli ve güçlüdür. Kirvelik, aileler hatta soylar arasında uzun yıllar boyunca devam eden bir dostluk oluşmasına neden olur (K.K.31). Kirvelik akrabalık bağları olanlar arasında gerçekleşmez. Aralarında herhangi bir kan bağı olmayanlar kirve olurlar. Kirve olarak daha çok ağalar, aşiret reisleri, zengin ve toplumda nüfuz sahibi olan kişiler seçilir. Bir aşiret reisi kendi aşiretinden birine kirve olamaz (K.K.30, K.K.45, K.K.48).

Kirve belirlenirken ırk, mezhep ve etnik farklılıklar dikkate alınmaz. Tarih boyunca Yezidiler, Yahudiler ve Hıristiyanlarla kirvelik yapıldığı görülmektedir. Kirvelik aileler arasında zaten var olan sevgi ve saygıyı pekiştirdiğinden aileler “kanımız eteğine akmıştır” diyerek birbirlerine karşı büyük fedakârlıklarda bulunurlar. Bazen kirvelik akrabalıktan da öteye geçer. Örneğin kirve aileler birbirlerinden kız alıp vermezler. Çünkü kirvelik, kan kardeşi olmak gibi hatta kan bağından/akrabalıktan daha yakın ve önemli görülür. Birine kirve demek ona “dostum” ya da “can yoldaşım” demektir (K.K.8, K.K.43, K.K.48). Kirveler arası tartışma ve kavga olmaz. Onlar hep birbirlerini onurlandırır. Bir sorun yaşandığında kavgasız, gürültüsüz hemen çözüme kavuşturulur.

Eskiden yörede Ermenilerden bahsedilirken ya da onlara hitap edilirken kirvelik yapılmamış olsa bile “kirve” ifadesi kullanılırdı (K.K.11). Şarkılara da konu olan kirveler arası evliliğin yasak olması muhtemelen eskiden kirveliliğin genellikle Ermenilerle yapılması ve Müslümanlarla Ermenilerin birbirlerinden kız alıp vermemelerinden ya da bu tür evliliklere engel olabilmek için yapılmış olmasından kaynaklanmıştır. Ermeniler, Yahudiler ve Müslümanlar sosyal hayatta hiçbir sıkıntı yaşamamış olsalar bile birbirlerinden asla kız alıp vermezlerdi.

Günümüzde sünnet törenlerindeki uygulamalar ve kirvelik geleneği köylerde hâlâ devam ettiriliyor olsa da ilçe merkezinde çocuklar artık hastanelerde sünnet ettirildiğinden bu gelenek çok az uygulanmaktadır.

2.1.3.2.6. Çocukla İlgili Diğer İnanışlar

Yörede nazardan korunmak için nazarı değebilecek kişilere bebek gösterilmemeye çalışılır. Pazubent denilen, yine içinde ayetlerin yer aldığı bir tür muska takılır. İçinde “şep” adında doğal bir madde bulunan muska takılır. Bunların yanında kurşun dökme ve başın üzerinde tuz çevirme ve bu tuzu temiz bir suya ya da ateşe atma da nazardan korunma yollarındandır.

Çocuğu olmayan bir kadın uzun zaman sonra çocuk sahibi olursa çocuğuna kendi parasıyla kıyafet almaz. Eş dost akraba tarafından yedi yaşına kadar çocuk giydirilir. Ayrıca çocuğun saçı yedi yaşına kadar kesilmez yedi yaşına gelince törenle kesilir ve terazinin bir kefesine bu saçlar diğer kefesine para konulur, saçın ağırlığınca para çocuklara dağıtılır veya ihtiyaç sahiplerine verilir. Çocuğun kesilen saçları bir duvar deliğine saklanır. Ortada bırakıldığında ya da birileri bastığında çocukta baş ağrısı başlayacağına inanılır (Aslan, 2014: 416). Böyle aileler nasıl adak adanmışlarsa o şekilde uygularlar. Bazen sadece kendimiz giydirmeyeceğiz derler. Bazen de saçını yedi yaşına kadar kesmeyeceklerini, yedi yaşından sonra kurban keseceklerini adarlar (K.K.30). Bazı aileler de yedi yaşından sonra kesilen saçları hayatları boyunca saklarlar (K.K.24, K.K.33).

Yörede konuşma güçlüğü yaşayan ya da konuşamayan çocuklar ziyaretlere götürülür. Bahsi geçen rahatsızlık için özellikle Otluca (Kızılcı) köyünde bulunan Enüş Peygamberin türbesi üç cuma akşamı ziyaret edilir. Burada bir horoz kesilir ve eti yoksul bir aileye verilir. Zikredilen üç gidişin her birinde ziyaretin kapısının anahtarı üç defa çocuğun ağzına sürülür. Bahsedilen uygulamayla çocuğun ağzındaki bağın açılacağına ve çocuğun artık rahat bir şekilde konuşacağına inanılır (K.K.20, K.K.30).

Ziyaretlere gitme imkânına sahip olamayanlar ise mahallenin ya da köyün camisine Cuma günü gider ve anahtarı çocuğun ağzına sürerler. Bahsi geçen uygulamanın da çocukta iyileşme sağlayacağına inanılır.

2.2. Evlenme ile İlgili Halk İnanışları

Aile, dini ve hukuki açıdan bir araya gelmelerinde herhangi bir engel olmayan bir kadın ve bir erkeğin özgür iradeleriyle evlenmeleri sonucu oluşan en küçük sosyal yapıdır. Çekirdek aile; anne, baba ve çocuklardan oluşur. Geniş aile ise içerisinde anne, baba ve çocuklarla birlikte nine, dede, hala, amca, dayı ve teyzelerin de yer aldığı büyük bir sosyal yapıdır (Uysal, 2007: 339).

Aile, toplumun temel yapı taşıdır. Bu temel yapı taşını kurmak da ancak meşru bir evlilikle mümkündür. Bütün toplumlarda büyük bir öneme sahip olan evlenme ilahi dinlerce de teşvik edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de Allah, zina etmeden iffetli bir şekilde yaşamak gibi evliliğin fayda ve hikmetlerine değinerek evliliği teşvik eder (Nisa:24). Yine Allah, Nur suresi 32. ayette “Sizden bekâr olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden durumu uygun olanları evlendirin. Eğer bunlar yoksul iseler, Allah onları lütfuyla zenginleştirir. Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir.” buyurarak evliliği emretmiştir.

Yahudilikte aile yalnızca sosyal bir yapı değil aynı zamanda dini bir kurumdur. Çünkü Yahudilik atalar kültürüne dayalı bir dindir. Evlenmemek ve aile kurmamak atalar kültürüne zarar vereceği için bekâr kalmak tasvip edilmemiş; bu nedenle aile de dini bir boyut kazanmıştır (Aydın, 2007:365).

Hristiyanlıkta ise aile konusunda neredeyse çelişki diyebileceğimiz bir durum söz konusudur. Aile bir yandan kutsal bir kurum olarak kabul edilerek evlenme kilisede, din adamının huzurunda ve kutsal bir ayinle gerçekleştirilir. Bu şekilde dini bir boyut kazandırılan evlilikte boşanma yasaklanmıştır. Diğer yandan cennette işlenen günahın kadın sorumlu tutularak kadınlardan uzak durmak önemli bir dindarlık alameti olarak görülmüştür (Aydın, 2007: 366).

Ergani'de halk, evliliği Allah'ın emri ve Peygamberin sünneti saymak suretiyle yerine getirilmesi gereken bir vazife olarak görmektedir. Bu nedenle ebeveynler, evlendirilmenin çocukların anne babaları üzerindeki en önemli hakkı olduğuna inandıkları için evlenme çağına gelmiş çocuklarını hemen evlendirmeye çalışırlar. Hatta hacca gitmek için ya bütün çocuklarını evlendirmeyi beklerler ya da hepsinin evliliğine yetecek kadar para ya da altın ayırdıktan sonra giderler (K.K.45).

Evlenme, kızın ve erkeğin kendi ailelerinden ayrılarak yeni bir yuva kurmalarıdır. Bu tanım çekirdek ailenin hâkim olduğu toplumlardaki evlilikleri tam anlamıyla ifade etmektedir. Ancak geniş ailelerden oluşan toplumlarda evlilik daha geniş anlamlara sahiptir. Evlenme iki kişinin ruhen ve bedenen hayatlarını birleştiren ve sadece onları ilgilendiren bir olay gibi görülse de aslında toplumun en küçük yapı taşının oluşmasını sağlamakta ve herkesi

ilgilendiren sosyal bir kabul olarak karşımıza çıkmaktadır (Parlayan, 2012: 29). Geniş ailelerin çoğunlukta olduğu toplumlarda evlilikle birlikte yeni akrabalıklar kurulmakta, kişilere yeni sorumluluklar yüklenmektedir. Evliliklerde oluşabilecek herhangi bir olumsuz durum iki tarafın da aile ve akrabalarını etkiler, mutsuz eder. Aynı şekilde yaşanacak mutlu bir olay da yine iki tarafı mutlu eder.

Ergani'de geniş aile yapısı hâkimdir. Son zamanlarda evlenen çiftler ayrı evlerde otursalar bile sosyal ilişkilerde hâlâ geniş ailenin yaşam tarzı ve kuralları mevcuttur. Geleneksel ve muhafazakâr değerler ön planda olduğu için aile bağları çok kuvvetlidir. İlçe merkezinde çekirdek aileler çoğalmakta ise de aile büyüklerinin sözleri ve görüşleri her zaman dikkate alınır. Aile büyüklerine rağmen hiçbir şey yapılamaz.

Ergani'nin köylerinde evlenen erkekler anne babalarıyla aynı evde otururlar. İkinci erkek kardeş evlendiğinde o da anne babasıyla oturur. Eğer evin fiziki şartları müsait değilse ve birinin ayrı eve çıkması gerekiyorsa ilk evlenen erkek evden ayrılır. Onun için yeni bir ev kurulur. Bu sırasıyla bütün erkek çocuklar için uygulanır. En küçük erkek çocuk evden ayrılamaz. O anne babası ölünceye kadar onlara bakmak zorundadır (K.K.37).

Evlenme, insan hayatının akışını neredeyse tamamen değiştiren önemli bir olaydır. Mutlu ve sağlıklı bir evlilik, iyi bir aile, dolayısıyla sağlıklı bir toplum demektir. Bu nedenle evlenme dünyanın değişik yerlerinde farklı farklı inanışlar, gelenek ve göreneklerle gerçekleştirilir. Evlenme insan hayatının ikinci en önemli dönüm noktası olarak kabul edilir. Bu çalışmada evlenme ile ilgili inanış ve uygulamalar düğün öncesi, düğün ve düğün sonrası olmak üzere üç başlık altında ele alınmıştır.

2.2.1. Düğün Öncesi

Kültürümüzde hayatın büyük bir değişime uğradığı evlenmeyle ilgili birçok adet, gelenek-görenek ve inanış mevcuttur. Bu nedenle evlilik her toplumda mutlaka kendi örf adet, inanış ve kültürleriyle yoğrulmuş bir ya da birden fazla törenle gerçekleştirilmektedir. Evlenme, her aşamasında toplumdan topluma farklılık arz etmekle beraber bünyesinde zengin bir örf-adet, gelenek-görenek ve inanışlar barındıran bir olaydır.

Ergani'de de düğün öncesinde gerçekleştirilen birçok uygulama mevcuttur. Çalışmanın bu kısmında ilçede düğün öncesinde gerçekleşen kız bulma (görücülük) ve isteme, söz kesme, başlık parası, kız kaçırma, eşarp kaçırma, evine oturma, berdel, nişan ve çeyiz serme konuları ele alınmaktadır.

2.2.1.1. Kız bulma (Görücülük) ve İsteme

Görücü usulüyle evlenme, aracılardan aktif rol oynadığı bir evlilik biçimidir. Söz konusu evlenme biçiminde evlenecek çiftler birbirini önceden tanımaz. Çiftler; aile büyükleri, akrabalar ya da tanıdıklar aracılığıyla tanışır (Gülbüz, 2019: 68).

Görücü usulüyle evlenme biçimi gelenekselliğin ağır bastığı yörelerde daha çok görülür. Erkeğin kızı beğenmesi yeterli görülmez, ailenin ya da görücülerin de kızı beğenmesi gerekir. Görücüler kızı değerlendirirken kızın güzelliğini, maharetini, huyunu, asaletini ve iffetli oluşunu göz önünde bulundururlar. Bunun yanında kızın ailesinin maddi durumuna da dikkat edilir. Birbirine denk ailelerden kız alınması gerektiğine inanılır. Anadolu’da kullanılan “Davul dengi dengine” ifadesi bu durumu en iyi şekilde özetlemektedir (Sezen, 2005: 186).

Ergani’de bir erkeğin evlenmesine bazen erkeğin kendisi bazen de ailesi karar verir. Evlenecek olan erkek evlenme isteğini annesine, kız kardeşine, ablasına ya da kendisine yakın gördüğü bir arkadaş veya akrabasına söyler. Ancak babasına asla söyleyemez. Çünkü bu hoş karşılanmaz ve saygısızlık olarak değerlendirilir (K.K.28).

Ergani ve çevresinde evlenmek isteyen genç söz konusu isteğini ailesine söyleyemiyorsa bunu farklı yollarla ifade eder. Bahsedilen yollar arasında şunlar yer almaktadır: Genç, yemek yerken bulgur pilavına kaşığını dik bir şekilde saplar. Agresif olur, küçük sorunları büyütür. Bunları bahane ederek ev eşyalarını tekmeler, hiçbir şeyi beğenmez, her şeyden rahatsızlık duyar ve problem çıkarır. Kardeşleriyle anlaşamaz, özellikle kız kardeşlerini azarlar ve sürekli onlarla kavga eder (K.K.37, K.K.40).

Oğlunun evlenmek istediğini anlayan aile, oğluna bir sevdiği olup olmadığını sorar. Gencin sevdiği biri varsa bu kızın aileye uygun biri olup olmadığı araştırılır ve değerlendirilir. Aileye uygun ise kız istenir ve düğün hazırlıklarına başlanır. Evlenmek isteyen gencin bir sevdiği yoksa ya da sevdiği kız aileye uygun değilse aile uygun bir aday arar.

Ergani’de eski dönemlerde ebeveynler oğulları için kimi uygun görürlerse o kızı gidip isterlerdi. Gelin ve damat ancak gerdek gecesi birbirlerini görebilirlerdi. Böyle olduğu halde evlilikler uzun ömürlü olurdu. Günümüzde gençler uzun süre arkadaşlık yaptıkları halde evlilikler çok uzun ömürlü olamamaktadır (K.K.31).

Ergani’de geleneksel aile yapısı hâkimdir. Bu nedenle gençler evlendirilirken ya da kız aranırken kızın aile yapısına çok dikkat edilir. Alınacak kızın ailesinin erkeğin ailesine denk olmasına dikkat edilir. Kız ise ahlaki ve fiziki yönden güzel, damat adayını ve ailesini toplum içinde temsil edebilecek, becerikli, okumuş, kültürlü, toplumda oturup kalkmasını bilen, büyüklerine karşı saygılı ve güler yüzlü olmalıdır. Köylerde ayrıca kızın varlık ve yokluğa

dayanabilen, köy işlerini yapabilen, ev işlerinde becerikli, huyu yumuşak olmasına da dikkat edilir (K.K.31).

Hem Ergani merkezde hem de köylerde kızın kendisinin fiziki ve ahlaki özelliğine ilaveten anne babasının iyi olmasına, iyi ve köklü bir aileye mensup olmasına da dikkat edilir. Çünkü ilerde bir problem çıkarsa “Kız kendisinden utanmasa ailesinden utanır ve yapmaz.” anlayışı hâkimdir. Ailenin asaleti o kadar önemlidir ki bazen kızı görmeden isterler hatta kızı gördükten sonra beğenmeseler bile o ailenin kızı olduğu için vazgeçmezler. İlçede kızın bir şeyh, seyyit veya şerif bir aileden olması da tercih edilen bir durumdur. Ailenin soyluluğu çok gerilere kadar araştırılır. Kızın yaşının oğlanın yaşından küçük olmasına da dikkat edilir. (K.K.30, K.K.37, K.K.40).

Kız tarafı da erkek tarafında bazı özelliklerin bulunmasına dikkat eder. Ergani’de askerlik yapmayana kız verilmez. Damat adayının bir meslek sahibi olup olmadığına ve kimlerle arkadaşlık ettiğine dikkat edilir. İçki içen ve kumar oynayan birine kız verilmez (K.K.28).

Aranan kriterlere uygun bir kız, akrabalar arasında varsa yabancıya tercih edilir. Ancak yoksa yabancılara bakılır. Yabancı bir ailenin kızı görülmeye gidilecekse önce damat adayının ailesinden iki veya üç kadın kızın evine giderler.

Kızın fiziki yapısını, davranışlarını, evin temizliğini ve düzenini gözlerler. Söz konusu ziyaret çok uzun tutulmaz bir kahve ya da çay içilecek kadar oturulur. Bahsi geçen ziyarette bazen damat adayı da gider ya da kızın aileye uygun olduğuna karar verildikten sonra damat adayıyla birlikte tekrar kız evine gidilir. Kız ve oğlan, yanlarında başka biri bulunmak şartıyla götürülürler. Bunların tamamı çok fazla dillendirilmeden kadınlar tarafından gerçekleştirilir (K.K.37).

Ergani ilçe merkezinde kız gelen misafirlere hoşnutsa kahveyi kendisi ikram eder. Damat adayını veya damat adayının ailesini istemiyorsa kahveyi kendisi ikram etmez; annesi, teyzesi ya da kız kardeşi gibi bir yakınına yaptırır. Böylece misafirlere olumsuz mesaj da iletilmiş olur (K.K.28).

Eğer kız beğenilmişse kızın ailesine haber verilir. Kızın ailesi de bir müddet düşünmek ve aile büyüklerini haberdar edip istişare etmek için süre isterler. Kız tarafından olumlu cevap gelirse damat tarafı kız tarafına isteklerini sorar, bu istekleri değerlendirdikten sonra istemeye gideceklerini haber verirler. Eskiden kız tarafı isteklerini bir liste yaparak erkek tarafına gönderirlerdi. Erkek tarafı sözü edilen yazılı listeyi kendi aralarında istişare ederler. Liste kesinleştikten sonra düğünden önce, listede belirtilen şeylerin hepsini almak zorundadırlar.

Listede başlık parası, alınacak altınlar, ev eşyaları ve gelin hanıma yapılacak kişisel harcamalar yer alır.

Eskiden ilçede kız verilirken hazırlanan bu liste çok önemliydi. Yazılı bir senet gibiydi. Eksik alınması durumunda kızı vermekten vazgeçilebiliyorlardı. Bazen de kız tarafı aslında kızını vermek istemiyor ancak bir bahane de ileri süremiyorlarsa liste erkek tarafının gücünü aşacak şekilde hazırlanırdı. Böylelikle erkek tarafının kızı almaktan vazgeçmesi sağlanır ve kız tarafı da muradına ermiş olurdu (K.K.28, K.K.45).

Ergani ilçe merkezinde üniversiteye gitmeyen gençler erken evlendirilirler. Üniversite okuyan kızlar okulu bitirdikten sonra, erkekler ise okulu bitirip iş sahibi olduktan sonra evlendirilirler. Üniversite okumayan kızlar için evlenme yaşının alt sınırı 16-17 iken erkekler için genellikle askerliğini yapmış olmasıdır. Askerliğini yapmadan evlenen erkekler yok denecek kadar azdır. Bu istisnalar evin tek erkek çocuğu olduğu için ya da köy yerinde evde hizmet edecek birine ihtiyaç olduğu için gerçekleşir (K.K.37).

2.2.1.2. Söz Kesme

Erkek tarafı görücü olarak kız tarafına gidip kızı beğendikten sonra niyetini kız tarafına belli eder. Kız tarafı da damat adayını uygun bulursa isteme gecesi belirlenir.

İsteme gecesi, damat adayının anne babası, amcaları, dayıları, halaları ve teyzelerinden oluşan aile büyükleri iki ailenin de uygun bulduğu bir akşam, yemekten sonra kızın ailesine giderler. İsteme gecesi bazen bir imam da söz kesilirken dua etmek (Fatiha okumak) için erkek tarafına eşlik eder (K.K.30, K.K.45).

İsteme gecesi kız tarafının istedikleri (hazırlayıp gönderdikleri liste) tekrar değerlendirilir. Kızın babası gelenlerin hatırına başlık parasından bir miktar ve altınlardan birkaç tane eksiltir. Böylece liste son halini alır. Kız tarafı kızı vermek istemiyorsa bu listeyi damat tarafının alamayacağı şekilde doldurur ve isteme gecesi geri adım atmaz ve böylece damat tarafının geri çekilmesine neden olarak kızını vermemiş olur (K.K.45).

Kız isteme gecesi her konuda anlaşma sağlanırsa erkek tarafıyla birlikte gelen, sözü geçen misafir, imam ya da aile büyüğü kızı “Allah’ın emri Peygamberin kavli ...” diye başlayarak ister. Ardından “biz peynir siz bıçak; ne derseniz, ne keserseniz kabulümüzdür” diyerek hiçbir şeyi almaktan çekinmeyeceklerini bildirir. Kızın babası ya da aile büyüğü de “Allah kader etmişse bizim ne diyeceğimiz olabilir.” diye olumlu cevap verir. Kız, babasından ya da babasını temsil eden kişiden istenir. O da verdiğini ifade eder. Bundan sonra imam yeni kurulacak aile için hayır dualarda bulunur ve Fatiha Suresini okur. Her iki aileyi tebrik eder.

Fatiha okunduktan sonra erkek tarafından yaşı küçük biri kızın babasının elini öper ve her iki taraf birbirini tebrik eder (Aslan, 2014: 410-411). Fatiha'sı okunan kızın sözü kesilmiş olur.

İsteme gecesi, günümüzde hafta sonuna getirilmiş olsa da eskiden genellikle Perşembe günü akşam yani Cuma gecesi gerçekleşirdi. Bunun uğur getireceğine ve hayırlı bir işe hayırlı zamanlarda girmek gerektiğine inanılmaktadır. Bu, İslam inancından ileri gelmektedir (K.K.27).

İsteme gecesi çiçek, çikolata, şeker, bisküvi ve baklava götürülür. Eskiden kuru üzüm, kesme, pestil, lokum ve bisküvi götürülürdü. İsteme gecesinde tatlı bir şeylerin yenilmesi iki ailenin birbirine tatlı bir şekilde bağlanacağına inanılmasından kaynaklanmaktadır. Ancak götürülen tatlılar arabadan çıkarılmaz. Kız istenildikten ve olumlu cevap alındıktan sonra bütün misafirler Fatiha suresini okurlar. Fatiha suresi okunduktan sonra artık söz kesilmiş olur. Erkek tarafı getirdikleri tatlıları ve içecekleri arabadan çıkarır ve ikram ederler. İkramlara kız tarafı karışmaz, sadece yardıma ihtiyaç varsa yardım edilir.

Kız isteme gecesinden bir hafta sonra erkek tarafı bir tarih belirleyerek şerbet içmek istediklerini kız tarafına bildirirler. Kız tarafı da uygun görürse belirlenen tarihte şerbet içilir. Yani nişan töreni yapılır (K.K.30).

2.2.1.3. Başlık Parası

Başlık parası, Anadolu'da kız istenirken kızın ailesinin damat veya damadın ailesinden aldığı para ya da maddi değeri olan bir maldır. Başlık parası, nakit para olarak verilebileceği gibi altın, bağ, bahçe, tarla ya da canlı hayvan olarak da verilmektedir. Doğu Anadolu'da başlık parasına “bedel”, “ağırlık” ve “ana hakkı” denilmektedir (Sezen, 2005: 187).

Ergani'de başlık parası, ya başlık parası ya da süt parası adı altında alınır. İlçede en çok konuşulan dil olan Kürtçede başlık parasına “kelend” denilir. Başlık parası konusunda kesin bir sonuca ulaşıldığında “başlık kesildi” anlamında “kelend bırrin” ifadesi kullanılır.

Türk toplumlarında evlenme ile ilgili adetler arasında “başlık” kültürel bir simge olarak yer almaktadır. Kız istendikten sonra erkek ya da ailesi tarafından kızın ailesine para, mal, hediye vb. bir ödeme yapılır. Maddi değeri olan bu ödemeye Türk topluluklarında “kalın” denilir. Söz konusu terim, Orhun kitabelerinde ve Dîvânü Lugâtî't-Türk eserinde de “kalın” olarak geçmektedir (Ünal, 2021: 48).

Ergani ve bölgenin genelinde yaşayan Kürtler arasında başlık parası, “kelen, keleng kelend” kelimeleriyle ifade edilir. İlçede birlikte yaşayan Türklerin ve Kürtlerin söz konusu terim için kullandıkları kelimeler arasında güçlü bir ses benzerliğinin bulunması dikkat çekicidir.

Eskiden yörede çok yüklü miktarda başlık parası istenirdi. Çünkü başlık parası kıza ve ailesine verilen değeri de gösterir, “Bey kızı çingene başlığı ile verilmez.” denilirdi (Aslan, 2014: 410).

Günümüzde köylerde başlık parası alınmaya devam edilmektedir. Ancak ilçe merkezinde ailenin maddi durumu kötü ise kıza çeyiz hazırlamak için bir miktar para alınır. Ailenin böyle bir problemi yok ise başlık parası alınmaz. Alınsa da adet yerini bulsun diye cüzi bir miktar alınır. Karşı taraf bu başlık parasıyla zor durumda bırakılmaz. Birçok aile başlık parası almanın günah olduğunu düşündüğü için başlık parası almamaktadır. Bazen başlık parası alınmaz ama süt hakkı adı altında kızın annesine bir miktar para verilir. Bahsedilen para da genellikle maddi durumu iyi olmayan ailelerce alınır ve bununla kıza çeyiz hazırlanır. Ancak kız tarafı istemese bile erkek tarafı kızın annesine altın bir hediye alır.

Eskiden “helat” adı altında kızın en büyük dayısına, amcasına ve erkek kardeşine hediye alınırdı. Bu hediye genellikle para olarak verilirdi. Ancak yine de kızın amcasına, dayısına ve abisine ne istediği sorulur, ne isterse kendisine alınır, mutlaka razı edilirdi. Genellikle belli bir miktar para alınır. Eskiden silah da alınırdı. Bazı kişiler bu haklarından vazgeçer hiçbir şey almazlar (K.K.30, K.K.41).

2.2.1.4. Kız Kaçırma, Evine Oturma, Eşarp Kaçırma

Kız Kaçırma, bir kızın ya da kadının rızası dışında bekâr ya da dul bir erkek tarafından kaba kuvvet kullanılarak götürülmesidir. Burada dikkat edilmesi gereken husus kızın zorla kaçırılmasıdır (Tezcan, 2003:3)

Eski Türklerde evlenme, kız kaçırma ve yağmalama yoluyla gerçekleşmekteydi. Altay Türklerinde ve Yakutlarda meşru evlenme kız kaçırma yoluyla gerçekleşen evlenme türüdür (Kabataş, 2006: 104). Ancak günümüzde kız kaçırma meşru bir evlilik yolu olarak kabul görmemektedir.

Ergani ve çevresinde erkek bir kıza âşık olduğunda önce onu ailesinden ister, ailesi kızı vermezse tekrar ister. Kızın ailesi, ya damat adayını beğenmediği için ya da kızı akrabalarından birine vermek için olumsuz cevap verir. Kızın ailesi kızı vermemekte ısrar ederse son çare olarak erkek kızı kaçırmak için zor kullanır. Eğer kızın da onda gönlü varsa kızı kaçırmak kolay olur. Ancak kız da ailesi gibi istemiyorsa erkek bir yakınından yardım alıp zor kullanarak kızı kaçırmak.

Ergani’de güzel ve becerikli kızlar genellikle akrabaları tarafından istenir. Böyle kızların dışarıya gelin gitmesi istenmez. Eğer kızın amcasının oğlu kıza talipse kız ondan başkasıyla evlenemez. Özellikle köylerde kızlar sanki önce amcaoğullarının hakkıymış gibi

görülür. Amcasının oğlu kızı istemezse başka biriyle evlenebilir, ama isterse başkasıyla evlenemez. Kız ya amcasının oğlunu alacak, ya ömrünün sonuna kadar babasının evinde bekâr kalacak ya da sevdiğine kaçacaktır. Sözü edilen durum aileler arasında büyük problemler doğurmaktadır.

Amcasının oğlu tarafından istenen kız söz konusu isteğe olumsuz yanıt vermişse bir başkasının onu istemesi için amcasının oğlunun izni gerekmektedir. Amcasının oğlu “Ben onunla evlenmeyeceğim onun yolundan çekiliyorum.” derse ancak bir başkasıyla evlenebilir. Aksi halde amcasının oğlu evlense bile kız evlenemez. Bu törelerin geçmişte kaldığı düşünülse de bunlar günümüzde hala geçerliliğini koruyan ve yaptırım gücü yüksek olan törelerdir. Nitekim ismini veremediğimiz üniversite mezunu bir kız, ailesi tarafından amcasının oğlu ile rızası dışında evlendirilmek istenmiş, kızın görüşlerine hiç önem verilmediği için kız amcasının oğluyla evlenmektense her şeyi göze alarak üniversiteden tanıştığı arkadaşıyla kaçmak zorunda kalmıştır.

Kız kendi isteğiyle ya da zorla kaçırılsın fark etmez. Bu kaçma ve kaçırma işinin de toplumda bazı kuralları vardır. Kız uzak bir akrabanın yanına götürülür. Kız ve erkek ayrı odalarda hatta farklı evlerde kalırlar birleşmelerine izin verilmez. Kızın ailesine haber verilir. Damadın ailesinden akli başında olgun biri, barışa aracı olması için köyde sözü geçen güngörmüş yaşlılardan birini, ihtiyar heyetinden birilerini, köy imamını, yöredeki şeyh, ağa ya da kızın ailesinin değer verdiği, kendisini kıramayacağı kişileri yanına alarak kızın ailesine gider. Bu gençlerin sorunsuz bir şekilde evlendirilip yuva kurmaları için kızın aile büyükleri razı edilmeye çalışılır. Kızın aile büyükleri aracıları kırmanın kendilerine yakışmadığını düşünerek gelenleri kabul ederler. Aracılar aileleri barıştırırlar. Çiftlerin düğünleri yapılır. Genellikle kız kaçırılıp götürüldüğü evden gelin olarak çıkar. Kızın ailesi düğünün kendi evlerinde yapılmasına müsaade etmez (K.K.7, K.K.27, K.K.37).

Kız kendi isteğiyle kaçmışsa ailesi tarafından “Şerefileriyle oynandı.” gerekçesiyle uzun bir süre ya da hiçbir zaman kabul edilmez. Kaçan kız babasının evine asla gitmez, gidemez. Bazen annesi ve kız kardeşleriyle gizlice görüşürler. Bu görüşmeden baba ve erkek kardeşlerin haberi olmaz.

Kız kaçırıldıktan sonra nikâh kıyılmadan birleşme gerçekleşmez. Çünkü Şafiilerde nikâh için anne babanın rızası gerekmektedir. Ergani’de çok fazla olmasa da Şafii mezhebine mensup olanlar vardır. Nikâh akdi olmadan erkek kıza dokunmaz. Kızın kaçırıldığı evin büyükleri bu duruma dikkat ederler. Birleşme için nikâh, nikâh için de tarafların anlaşması ve anne babanın rızasının alınması beklenir. Ayrıca birleşmenin olmamasının diğer bir nedeni de birleşme olursa ve bundan kızın ailesinin haberi olursa asla anlaşmaya yanaşmayıp bu

durumun daha büyük toplumsal yaralara sebebiyet vereceği düşüncesinden de kaynaklanmaktadır. Kızın ailesi razı edildiğinde zaten sorunsuz bir şekilde gençlerin nikâhı kıyılır. Kızın ailesinin razı olmadığı durumlarda ise kızın rızası alınarak Hanefî mezhebi taklit edilerek dini nikâh kıyılır. Ailesinin kızı zarar verme ihtimali yüksek olduğundan kaçırılan ya da kaçan kız asla babasının evine geri gönderilmez (K.K.2, K.K.16, K.K.27, K.K.48).

Kız kaçırma durumlarında kızın ailesi bir ev ya da araba alabilecek kadar yüksek miktarda başlık parası ister ve erkek tarafı bunu ödemek zorundadır. Çünkü kızı kaçırmakla bunu baştan kabul etmiştir. Kız tarafı başlık parasını alıp kızı yine kabul etmeyebilir (K.K.7, K.K.27).

Eskiden kaçan kızı kabul etmeyip barışmaya da yanaşmayan aileler de olabiliyordu. Bu aileler genelde daha önce aralarında husumet bulunan ailelerdi. Bazen de kızın ailesi erkeğin ailesinden sosyal ve ekonomik açıdan daha güçlü olduklarında kaçan kızı geri alıp kendi yakınlarından birine nikâhlarlardı. Bazı aileler de kızı bizi bırakıp gitmişse namusumuzu hiçe saymış diyerek hem anlaşmaya yanaşmazlar hem de kızı asla kabul etmezlerdi (K.K.27).

“Evine oturma”, kızın, bohçasını alarak gidip oğlanın evine oturmasıdır. Buna Anadolu’nun çeşitli yerlerinde “oturakalma” denilmektedir. Oturakalmada erkeğin kaçırmayı söz konusu değildir. Kız kendisi kaçırmaktadır. Oturakalma olayının nedeni oğlan tarafının kızı istememesi ya da oğlanın kızı kaçırmaya cesaret edememesidir (Azar ve Anarbekova, 2018: 438-439).

Ergani ilçe merkezinde ve köylerinde çok nadir de olsa oturakalma olayı görülmektedir. Ancak Ergani’de buna oturakalma değil, “evine oturma” denilir. Evine oturmanın çeşitli sebepleri vardır. Kızın bir sevdiği varsa ve bu kişinin ailesi gelip kızı istemiyorsa ya da istedikleri halde kızın ailesinden biri engel oluyorsa veya oğlan kızla birlikte olmuş ancak gelip kızı istemiyorsa kız sevdiğinin evine gidip oturur ve sevdiği gencin kendisiyle evlenmesini ister. Bazen de evli bir erkekle bir kız birbirlerini severler ve evlenebilmek için böyle bir yola başvururlar. Bu durumda eğer oğlan kızı istemiyorsa ve kızı dokunmamışsa kız kabul edilmez; gizlice, bu olay hiç olmamış gibi ailesine götürülür. Oğlan da kızı seviyorsa erkek tarafı tıpkı kız kaçırmada olduğu gibi kız tarafına aracılar göndererek bu evliliği sorunsuz bir şekilde çözmeye çalışır (K.K.27).

Ergani’de bir kız gidip birinin evine oturursa ve bu olay duyulursa o kız asla geri çevrilmez. Çünkü kız onurunu hiçe sayarak ve ailesini toplum içinde zor durumda bırakarak gelmiştir. Geri gönderildiğinde ailesinden zarar görme ihtimali vardır (K.K.48).

“Eşarp Kaçırma”, oğlanın; sevdiği kızın eşarbını çeşmede, evde veya yolda zorla kaçırmasıdır. Hakkari, Van, Ağrı ve Erzurum gibi bazı illerde bu yolla da evlilikler gerçekleşir. Eşarp kaçırma maksat kıza ait bir şeyin alınmasıdır. Yerel ağızla bu olaya “Dezmal Kaçırma” denilir. Dezmalı kaçırılan kız iffeti bozulmuş sayılır. Eşarp kaçırılan oğlan kızı kaçırmış gibi olur ve ailesi kızın ailesiyle anlaşma yoluna gitmek zorundadır. Aileler anlaşmaz ise kan dökülür (Sezen, 2005: 188).

Oğlanın sevdiği kızı istemesi, kızın ailesinin kızı vermemesi üzerine kırılan onurunu onarmak için kızı kaçırmak yerine kızın eşarbını kaçırarak ailesini kızı vermeye mecbur bırakır. Güneydoğu Anadolu bölgesinin doğu ve güney bölümlerinde ve özellikle Hakkari’de bahsi geçen olaya “Dezmal kaçırması” denilir. Yörede Dezmalı kaçırılan kız, kendisi kaçırılmış gibi kabul edilir (Azar ve Anarbekova, 2018: 438).

Ergani’de söz konusu olaya “Dezmal Kaçırma” yerine “Eşarp kaçırma” denilir. Eskiden özellikle köylerde çokça yaşanan bir olaydır. Erkek tarafı oğlanın sevdiği kızı ailesinden ister. Kızın ailesi çeşitli nedenler ileri sürerek ya da türlü engeller çıkararak kızı vermezdi. Bu durumda oğlan sevdiği kız, bahçeye, çeşmeye ya da başka bir yere giderken kızın eşarbını zorla çözüp kaçırdı. Eşarbı kaçırdıktan sonra da mutlaka gizlenmesi, bir aileye sığınması gerekirdi. Çünkü “başörtüsü” Anadolu’da kadının namusu olarak kabul edilir (K.K.27).

Eşarbı kaçırılan kız genelde eşarbını kaçırılan kişiyle evlendirilirdi. Ancak bu evlilik erkek tarafına çok pahalıya mal olurdu. Çok yüksek miktarda başlık parası ve fazla eşya istenirdi. Eğer kız tarafı güçlü ve toplumda çok etkin bir aile ise ve kızın da eşarbını kaçırılan kişiye varmaya gönlü yoksa kız verilmezdi. Bu kız hemen ailenin yakınlarından birine nikâhlanırdı (K.K.27).

2.2.1.5. Berdel

Berdel, evlenmek isteyen iki erkeğin kendi aralarında kız kardeşlerini değiştirmek üzere anlaşarak bu durumu ailelerine açmaları ve ailelerin de desteğiyle gerçekleşen evliliğidir. Berdel evlilikleri, özellikle fakir olan ailelerde başlık parası ödememek için gerçekleştirilir. Bazen de aşiretler, şeyh ve seyyit olan aileler arasında akrabalık oluşturmak amacıyla gerçekleştirilir. Ayrıca çok zengin aileler toprakları bölünmesin ve malları ailenin içinde kalsın diye çocuklarını berdel yoluyla evlendirirler (Poyraz Tacoğlu, 2011: 119-120)

Ailelerde erkek çocuklar evlendirilecekleri zaman kız kardeşleri onlar için berdel yapıldığı gibi bazen babalar da kendilerine ikinci bir eş almak için kızlarını berdel yaparlardı. Berdel yapılırken aile büyüklerinin sözleri geçerlidir. Berdel olacak kızların görüşleri

sorulmaz. Sadece durumdan haberdar edilirlerdi. Berdel yapılırken adetler biraz farklılık arz eder. Gelinlere alınan altınlar ve diğer harcamalar birbirine eşit şekilde yapılır. Düğün aynı gün yapılır. Gelinler süslenir, süslü ata bindirilir davul zurnalar eşliğinde her iki düğün alayı aynı zamanda hareket eder yolda karşılaşılır, gelinler öpüşür ve gelin atları değiştirilir ve herkes kendi gelinini alır yine eğlenceler eşliğinde evine döner (Ocak, 1982: 31). Bazen de iki düğün alayı aynı anda hareket eder ama farklı güzergâhlar tercih edilir (K.K.40).

Ergani ve köylerinde başlık parası veremeyecek durumda olanların uyguladıkları eski bir gelenektir. Eski bir gelenek olsa da günümüzde örnekleri bulunmaktadır. Berdel özellikle amca çocukları arasında gerçekleşecekse kızların söz söyleme hakkı bulunmamaktadır. Berdel edilen kızlardan biri isteği dışında evlendirilmiş ise bütün hayatları boyunca bu iki kız da mutsuz olur. Kızlardan birinin evliliği iyi gitmezse, küserse ya da boşanırsa diğeri için de hemen aynısı uygulanır. O da ya küser ya da boşanır. Çocuk sahibi olmaları bile bu durumu değiştirmez. Hatta kızlardan birinin kocası öldüğünde bile kız geri gönderilmez kayınıyla evlendirilir. Çünkü bu durumda geri giderse diğeri kız da geri gelmek zorunda bırakılmış olur (K.K.40).

2.2.1.6. Nişan/ Şirani (Şerbet içme)

Söz kesildikten sonra nişan tarihi belirlenir. Nişan alışverişi yapılır. Bu alışverişte eskiden geline bir takım elbise, kırmızı ve siyah olmak üzere “temezi” ve “şâr” denilen ipek eşarplar alınırdı. Günümüzde ise bir takım elbise, ayakkabı, çanta ve eşarp alınır. Ayrıca nişan yüzükleri ve nişanda giyilecek olan elbise de alınır. İlçede kızın yüzüğünü erkek tarafı erkeğin yüzüğünü de kız tarafı alır (K.K.30).

Nişan için akrabalar, komşular ve aile dostları davet edilir. Nişan eskiden kız evinde yapılırdı. Bu nedenle erkek tarafı kız evine şerbet hazırlanması için bir torba şeker ve pembe renkli gıda boyası götürürdü. Nişan günü çok kalabalık olmaz ise yemek verilir, ardından da şerbet içilirdi. Ancak çok kalabalık bir nişan olacak ise yemek verilmez sadece şerbet içilirdi (K.K.30). Nişan günü erkek tarafı erkek evinde, kız tarafı kız evinde toplanırdı. Erkek evinde bir sininin üzerine damadın çerçevesi fotoğrafı, bir paket kahve, sigara, kibrit vs konulurdu. Çiçeklerden bir taç yapılır; bu taç, sırmalı ve simli tellerle süslenir ve üzerine kıza alınan altınlar takılırdı. Söz konusu siniyi biri başına koyar ve düğün alayının başına geçerek gelin evine doğru yola çıkılırdı (K.K.43).

Davetliler kız tarafına doğru ilerlerken yolda zılgıt çekerler, maniler söylerler, zaman zaman durup halay çekerler ve bütün yol boyunca eğlenerek ilerlerler. Bu sırada gelin evinde gelin giydirilip süslenmiş ve düğün alayını beklemektedir.

Davetliler gelin evine varınca gelin ortaya oturtulur. Damat tarafının aldığı nişan yüzüğü ve diğer altınlar takılır. Gelin kayınvalidesinin, görümcesinin, eltisinin ve diğer davetlilerin elini öper. Davetlilere pembe renkli bir şerbet, lokum ve bisküviyle birlikte ikram edilir. Davetliler de getirdikleri hediyeleri takarlar, takılan hediyeler gür sesli bir kadın tarafından herkese duyurulur ve nişan töreni sona erer. Eskiden nişan yapıldıktan sonra gelinin başının üstünde büyükçe bir kalbur tutulurdu. Gelen misafirler hediyelerini bu kalburun içine atarlardı. Köy yerlerinde hediye olarak genellikle elbiselik kumaşlar, yazma, eşarp, tabak kâse, bardak gibi mutfak eşyaları getirilir. Yanında bu tür hediyeleri getiremeyenler de para takarlardı (K.K.30). Ertesi sabah kız tarafı ipek bir bohça hazırlar ve damada gönderir. İpek bohçanın içerisinde damat için nişan yüzüğü, çorap, lavanta, mendil, çamaşır takımı bir kutu şeker vb. bulunur. Bohça ayrıca bir sürahi nişan şerbetiyle birlikte çevrede maddi durumu iyi olmayan biri tarafından götürülür ki damat tarafı hediyeleri getiren kadına maddi yardımda bulunsun.

Düğün hazırlıklarının tamamlanması için belli bir süre nişanlı kalınır. Genellikle nişan yapılırken düğünün ne zaman yapılacağı da konuşulur. Çünkü yörede nişanlı kızın çok bekletilmesi hoş karşılanmaz. Ancak kız amcasının oğluyla nişanlıysa nişanın uzamasında herhangi bir sakınca görülmez.

Ergani’de damatla gelinin nişan yüzükleri aynı törende birlikte takılıyorsa bu törene “Asri Nişan” denilir (Aslan, 1014: 412).

Kızın ve oğlanın yüzükleri ayrı ayrı takılacaksa genellikle kayınvalide nişan töreninde kızın yüzüğünü takar eve dönünce de oğlunun yüzüğünü takar. Eskiden oğlanın nişana gitmesine izin verilmezdi (Akça, 2009: 69).

Nişanlandıktan sonra kız her ne kadar baba evinde olsa da serbest hareket edemez. Artık yarı nikâhlı gibi görüldüğünden bir yere gitmesi gerektiğinde erkek tarafı mutlaka haberdar edilir. Ancak bazı aileler nişanlılık döneminde “Kızımız bizim evimizdeyken bizim emrimizdedir. Onların evine gittiğinde onların emri altına girer. Şimdi müdahale etmeye hakları yok.” diyerek müdahale ettirmezler. Eskiden kız ve oğlan düğüne kadar birbirlerini göremezlerdi. Damadın yolu kız evinin önünden geçiyorsa bile damat yolunu değiştirirdi. Uzun da olsa başka bir yolu tercih etmeliydi (K.K.37).

Günümüzde bazı köylerde bu uygulamalar hâlâ devam etmekteyken ilçe merkezinde nişan törenleri düğün salonlarında kız ve erkek tarafının katılımıyla hep birlikte kutlanmaktadır. Hediyeler artık sesli olarak ilan edilmemekte, hatta nişan törenlerinde hediye takılmamaktadır.

İlçede nişanlılık dönemi Ramazan ve Kurban bayramlarına denk gelirse mutlaka kız evine bayramlaşmaya gidilir. Bu bayramlaşmalara da eli boş gidilmez, gelen herkes mutlaka hediyelerle gelir. Damadın birinci dereceden akrabaları altın götürmeye özen gösterirler. Kız tarafı da misafirlerinin geleceğini bildikleri için önceden hazırlık yaparlar, gelen misafirlere mutlaka yemek yedirilir, pasta çörek ve tatlı ikram edilir. Bu bayramlaşmalar, 1. gün çok kalabalık olduğundan ve iki ailenin birbirleriyle daha kaliteli zaman geçirmek istemesi nedeniyle 2. ve 3. gün gerçekleştirilir (K.K.30).

Ergani’de iki bayram arası (Ramazan ve Kurban Bayramları) düğün yapılması hoş karşılanmaz. İki bayram arası düğün yapılırsa uğursuzluk yaşanacağına inanılır. Bu nedenle düğünler genellikle Kurban bayramından sonra yapılır (K.K.21, K.K.27, K.K.45, K.K.47).

Katılımcılarımızdan Davut Gülsün konuyla ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “Ramazan ya da Kurban Bayramı cuma gününe denk geldiği zamanlarda Bayram namazı ve Cuma namazı arasında düğün yapmak beraberinde bazı zorluklar getirip zahmetli olacağından iki bayram arası nikâh kıyılmaz (yani düğün yapılmaz) denilmiştir. Çünkü Müslümanlar arasında Cuma günü de haftalık bayram olarak kabul edilir. Ancak zamanla “iki bayram arası ifadesi” Ramazan ve Kurban Bayramı olarak algılanmış ve günümüze kadar bu yanlış anlaşılma devam ederek gelenek halini almıştır.”

2.2.1.7. Çeyiz Serme

Çeyiz, kadının evlenirken baba evinden kocasının evine getirdiği takı, giyim ve daha çok ev eşyalarından oluşan mallardır. Çeyiz, tarih boyunca kadınların evlenme şansını arttıran, zaman zaman ülke sınırlarının değişmesinde ve devlet politikalarının belirlenmesinde etkin rol oynayan bir faktördür. Geleneksel toplumlarda erkek tarafının ödediği başlık parasına karşılık kız tarafının bir jesti olarak da karşımıza çıkmaktadır. Başlık parasının verilmesi ve gelinin beraberinde getirdiği çeyizler karşılıklı olarak ailelerin bu evliliği onayladığının da göstergesi olabilmektedir (Karakelle ve Özbağı,2019: 669).

Ergani’de kız çocuğu biraz büyüyünce çeyizi yavaş yavaş hazırlanmaya başlanır. Çünkü çeyiz hazırlanırken ince ince işlenir, çok emek ve zamana ihtiyaç duyulur. Kız anneleri “Ne olur ne olmaz/ Kız beşikte çeyiz sandıkta” diyerek, kızları daha küçükken, el emeği göz nuru olan çeyizleri hazırlamaya başlarlar. Çeyizi hazır olmayan ve nişanlılık süresi uzun sürmeyen kızların çeyizleri imece usulüyle hazırlanır. Komşular ve akrabalar kaneviçe, seccade, dantel, iğne oyası, patik, çorap vs. neye ihtiyaç duyuluyorsa ve kimin elinden hangisi daha güzel çıkıyorsa onu yapar, el birliğiyle kızın çeyizini hazırlarlar. Yöre halkı tarafından

nişanlı kızın çeyizini hazırlamak evliliğe bir katkı sağladığı için büyük sevap olarak değerlendirilir (K.K.4, K.K.5).

Düğünden bir hafta önce kız tarafının hazırladığı çeyiz kızın annesinin evinde sergilenir. Bir odaya ipler gerilir, yatak ve masa yerleştirilir. Bunların üzerine, hazırlanan yatak örtüleri, seccade, yazma ve patik gibi el işleri ve mutfak eşyaları serilir. Bu uygulamaya “Çeyiz Serme” denilir. Çeyiz üç gün serili kalır. Çeyiz görmeye gelen komşular, akraba ve dostlar eli boş gelmezler, mutlaka hediye getiriler. Çeyiz üç günden sonra toplanıp gelin ve damat için kurulan eve müzikler eşliğinde götürülüp serilir. Gelenler hayırlı olsun der, hayır dualarda bulunurlar (K.K.4, K.K.5, K.K.12).

Eskiden düğünden önce damat evi hazırladığı çeyizleri müzik eşliğinde kız evine götürürdü. Hazırlanan çeyizler Kız evinde karşılıklı olarak serilir, gelin için alınan altınlar da damat evinin getirdiği yatakların üzerinde sergilenirdi. Çeyiz üç gün serili kalırdı. Bu süre içinde komşular ve akrabalar çeyiz görmeye gelirler ve gelirken çeşitli hediyeler getirirlerdi. Üç günün sonunda gelin ve damat tarafından birkaç kişi birlikte çeyizi sayıp kız ve erkek tarafının hazırladıklarını ayrı ayrı yazar ve çeyizi toplardı. Çeyiz çalgılar eşliğinde damat evine götürülürdü. Çeyiz götürülürken gelinin teyzesi veya yengesi birlikte giderdi. Oğlan evinde gelin için ayrılmış olan oda çeyizle süslenirdi (Aslan, 2014: 412-413).

2.2.2. Düğün Anındaki Halk İnanışları

Düğün tarihi nişan yapılırken belirlenmişse bu tarihe kadar bütün hazırlıklar tamamlanır. Eskiden damat evinden bir kişi (bu kişi genellikle damadın erkek kardeşi veya abisi olur) bütün akrabalar, komşular ve dostların evine giderek onları düğüne davet ederdi. Günümüzde düğüne davet, hazırlanan davetiye kartlarıyla yapılmaktadır (K.K.37).

Şehir dışında bulunan akrabalar ise mutlaka telefon edilerek ya da o şehirde damadın ailesinden ya da yakın akrabalarından biri varsa o kişi bizzat giderek onları düğüne davet eder. Akrabalar usulüne uygun bir şekilde düğüne davet edilmezlerse kendilerine değer verilmediğini düşünerek davete icabet etmezler.

Komşulardan ya da akrabalarından birinin taziyesi varsa ya da yakın zamanda bir akrabasını kaybetmiş ise düğün ertelenir. Daha sonra yakınıni kaybeden ailenin büyüğünden düğün için izin istenir. O da izin verir. Ancak izin alındığı halde düğün olabildiğince sessiz yapılır, gelin çıkarılırken ya da indirilirken asla zılgıt sesleri yükselmez (K.K.37).

Düğün damadın evinde en geç çarşamba günü öğleden sonra ya da cumartesi öğleden sonra başlar ki zıfaf gecesi cuma ya da pazartesi gecesine denk gelsin. Eskiden düğünler yedi gün sürerdi (Yaşar, 2014: 515). Günümüzde düğünler iki gün sürmektedir. Ancak eskiden

özellikle köylerde daha uzun sürmekteydi. Bazen bir hafta boyunca davullar çalınırdı (K.K.37).

Ergani’de düğünlerde mutlaka kan akıtılırdı. Özellikle köylerde söz konusu gelenek hâlâ devam etmektedir. Kan akıtmak, İslami usullere göre bir hayvanın kesilmesidir. Bahsi geçen uygulama, nazardan büyüden, kaza belalardan ve düğünde yaşanabilecek tüm olumsuzluklardan korunmak için gerçekleştirilir (K.K.27).

Düğün denildiğinde evlilikle ilgili uygulamalar akla gelmektedir. Örneğin düğün günü ve kına gecesi bütünleşmiş gibidir. Bu nedenle Düğün Anındaki Halk İnanışları başlığı altında düğün günü ile ilişkili olan bayrak dikme, kına gecesi, düğün günü, gelin çıkarma ve indirme konuları ele alınmaktadır.

2.2.2.1. Bayrak Dikme

Türk halk kültüründe geleneğe göre düğün evini belirtmek için evin önüne Türk Bayrağı asılır ve bayraktar seçilir. Bayraktar, düğün boyunca misafirleri karşılayan, düğünde çıkabilecek rahatsızlıkları engelleyerek düğünü yöneten, düğünün sorunsuz ve güzel geçmesini sağlayan kişidir. Bu nedenle genellikle söz konusu görev muhtara ya da birinci azaya verilir. Köyün gençleri bayrağı alarak kız evine giderler. Oradan aldıkları beyaz bir havluyu da bayrak direğinin ucuna bağlayarak geri döner, bayrak direğini damadın evinin önüne dikerler (Akça, 2009: 75).

Ergani’nin köylerinde düğün günü damadın evinin damına bir direğe Türk bayrağı veya kırmızı renkli “temezi” denilen ipek eşarp bağlanır. Bu direğin başına da büyükçe bir kuru soğan takılır. Bayrak dikme geleneği köyde oturanlara düğünün başladığını bildirir. Düğüne köy dışından gelen davetlilerin de düğün evini kolaylıkla fark etmelerini sağlar. Bayrak direğinin ucuna takılan kuru soğan ise düğün evinin, gelinin ve damadın nazardan ve kötülüklerden korunması için takılır (K.K.27).

2.2.2.2. Kına Gecesi

Kına yakmak geçiş dönemlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Türk inanç sisteminde kına, adanmışlığı ifade etmektedir. Bu nedenle, kurban edilecek hayvana, askere uğurlanan gençlere ve evlenecek gençlere kına yakılmaktadır. Kına yakma en belirgin haliyle evlenme törenlerinde karşımıza çıkmaktadır. Kınanın, eşleri birbirine sevgiyle bağladığına, aynı zamanda koruyucu bir işleve sahip olduğuna inanılır. Kına gecesi evliliğin korunup kutsanması anlamını da taşımaktadır (Küçük basmacı, 2016: 75-76).

Kına gecesi, genç kızın baba evine ve bekârlığa veda edip yeni bir hayata, evliliğe adım atacağı eşikte bulunduğu simgesel bir anlam ifade etmektedir (Yılmaz, 2020: 167).

Damat evinde toplanan davetliler kına için alınmış olan takı ve kına malzemeleriyle birlikte kız evine giderler. Kına gecesi erkekler içeride otururlarken kadınlar eğlenerek geline kına yakarlar. Lambalar kapatılır, gelinin etrafında, ellerinde kınaya oturtulmuş mumları taşıyan genç kızlar dönerek oynarlar. Mumlar bitinceye kadar maniler ve çalgılar eşliğinde hem oynarlar hem de manilerle gelini ağlatmaya çalışırlar. Mumlar bitince annesi babası sağ olup, evliliğinde de çok mutlu olan bir kadın gelinin ellerine kına yakar. Çünkü gelinin kına yakan kişinin kaderini yaşayacağına inanılır. Gelin hediye almadan elini açmaz. Kayınvalide avucuna “avuç altını” denilen altını koyar çeyrek ya da yarım altının üstüne kına yakılır. Söz konusu altın gelinin rızkının bol olması, elinin bolluk ve bereketle dolması için konulur. Ardından davetlilere kına dağıtılır. Davetliler de ortaya konulan sininin üstüne, getirdikleri hediyeleri atarlar. Böylece kına töreni de sona ermiş olur (K.K.9, K.K.34, K.K.41).

Eskiden gelin evi çok uzak bir köyde ise gelinin kınasına gidenler orada kalırlar, kınaya giden misafirlerin bir kısmı gelin evinde, bir kısmı orada bulunan akrabalarda ya da gelinin komşularında misafir edilirlerdi. Düğün evinde kalanlar da damadın kınasını yakarlardı. Gelinin evi çok uzak bir köyde değil ise kızın kınası kız evinde yakıldıktan sonra düğün evine dönülür, damadın kınası yakılırdı. Kına gecesi gelinin en çok sevdiği arkadaşı ya da arkadaşları onun yanında kalırdı (K.K.30)

Köylerde damadın kınası geniş köy meydanında yapılır. Damadın kınası yakılırken de çeşitli maniler söylenerek eğlenilir. Halaylar çekilirken ortaya ateş yakılır ya da sacın içinde kor haline gelmiş ateş ortaya konulur ve üzerine tuz atılarak kem gözlerden korunmaya çalışılır. Ateşe atılan tuz yanıp ses çıkardıkça “Allah’ım düğünümüzü hayırlı kıl ve kazasız belasız tamamlamayı nasip et. Bizi kötü gözlerin şerrinden koru.” diye dua edilir. İlçe merkezinde de nazardan korunmak için mutlaka ocağın üstünde bile olsa ateşe tuz atılır (K.K.43, K.K.47).

Ergani’de kına gecesine kayınvalide katılır ancak gelin almaya gidilirken düğün alayına katılmaz. Çünkü “düğüne giden kaynana ölür” inancı hâkimdir (K.K.9, K.K.40).

2.2.2.3. Düğün Günü

Düğün, evlenmek isteyen iki kişinin bu önemli olayı ve hukuki birleşmeyi kutlamak ve insanlara duyurmak için gerçekleştirdikleri toplumsal bir uygulamadır. İslam dini düğüne ve düğünde meşru sınırlar içerisinde eğlenmeye hoşgörüyle yaklaşır hatta düğünde eğlenmeyi teşvik eder. Ayrıca Hz. Muhammed’in (s.a.v.) bütün evliliklerinde davetlilere ikramda bulunduğu da bilinmektedir (Yaran, 1994: 15).

Ergani’de düğün günü yani gelinin çıkarılacağı gün erkenden kalkılır. Damat evinde “tırşık” denilen güveç yemeği yapılır. Yanına pirinç pilavı, bulgur pilavı, keşkek ve cacık ya da salata genellikle ayran eşliğinde ikram edilir. Eğer düğün yemeğinde sarma ve dolma gibi çok zaman ve emek isteyen bir yemek yapılacak ise kına gecesi misafirler dağıldıktan sonra hazırlanır ancak pişirme işlemi sabah yapılır. Günümüzde ayran yerine kola, fanta gibi içecekler de ikram edilmektedir. Düğün yemeği gelin almaya gitmeden önce yenilir. Yemekler yendikten sonra gelin almaya gidilir. Usul budur ancak bazen istisnalar olabilmektedir (K.K.7, K.K.40).

Düğün yapmanın ve düğünde yemek verilmesinin sünnet olduğuna inanıldığı için yemek hazırlandıktan sonra mutlaka mevlüt okutulur. Kur’an okunur ve salavatlar getirilir. Özellikle köylerde bu, gelenek halini almıştır. Ancak günümüzde İlçe merkezinde düğünler düğün salonlarında yapıldığı için yemekli değilse mevlüt okutulmaz (K.K.21, K.K.47).

Düğün yemeği temiz ve geniş bir alanda, köylerde daha çok damlarda iki sıra halinde hazırlanır. Önce erkekler sonra kadınlar ve çocuklar yemek yerler. Düğün evine gelemeyecek kadar yaşlı ve hasta olanlara mutlaka yemek gönderilir. Yemek doldurulacağı zaman aşçılar kazanın kapağını açmayıp “kazan Ağzı” hediyesi alırlar.

Ergani’de düğünlerde özellikle köylerde davul zurna çalınır. Bazen klarnet, darbuka ve saz da çalınır. Lorke ve delilo oyunları oynanır. Halay çekilirken oynayanların ağzına para konulur. Bu paralar birkaç tur oynandıktan sonra çalgıcılar tarafından toplanır. Bu para geleneğe göre çalgıcıların hakkıdır (Aslan, 2014: 412). Halaylar çekilirken aynı meydana kadınlar ayrı, erkekler ayrı gruplar halinde halay çekerler. Bazen aynı grupta da oynayabilirler ama önce erkekler kol kola girer. Halayın en sonundaki erkeğin koluna mahremi olan bir kadın girer ve bu kadından sonra artık kadınlar da halaya dâhil olur. Bir kadın asla yabancı bir erkekle kol kola oynayamaz. Halayın en sonunda da damadın ailesinden biri oynar, misafirlerin en sonda oynamasına izin verilmez. Günümüzde özellikle köy düğünlerinde hâlâ geçerliliğini koruyan bu uygulamalara eskiden daha çok dikkat edilirdi. Eskiden düğün sahibi olsa bile halayın başına bir kadın geçip oynayamazdı (K.K.30). Kadın halayın başına geçerse erkek misafirler bu durumu kabullenmez, bazen düğünü terk ettikleri bile görülürdü.

Ergani’de eskiden bazı aileler, davulun günah olduğuna inandıkları için düğünlerinde davul çalınmasına müsaade etmezlerdi. Katılımcılarımızdan, dedesinin Maden Müftüsü olduğunu belirten Ortayazılı Nedret Özdalı, “Eskiden komşu köylerde ya da şehir merkezinde yapılan düğünlerde düğün alayı Ortayazı köyüne gelecek ya da köyden geçecek ise köye on dakikalık mesafede davullar çalınmaz, köyü geçtikten sonra ya da köyden gelin alınıp ayrıldıktan sonra davullar tekrar çalınırdı.” ifadelerini kullanmıştır.

Ergani'nin bazı aileleri düğünlerde çalınan davul ve zurnanın günah olmasının yanında kendileri için uğursuz olduğuna da inandıkları için düğünlerinde davul çalınmasına müsaade etmezler. İlçenin Kortaş köyünün Dalbudak mezrasında ikamet eden Uğur ailesine mensup olanlar, düğünlerinde davul çalmamaya dikkat ettiklerini, eğer davul çalınırsa başlarına mutlaka bir felaket geleceğine inandıklarını, geçmişte bunun örneklerini yaşadıklarını ifade etmişlerdir (K.K.40).

2.2.2.4. Gelin Çıkarma ve İndirme

Damat köy meydanında usulen tıraş edilir. Davetliler etrafında oynarlar ve peştemale para takarlar. Bu tıraştan sonra eskiden gelin evi yakınsa yaya bir şekilde maniler söyleyerek, atlar koşturularak ve davul zurnayla eğlene eğlene gelin almaya gidilirdi. (Aslan, 2014: 414) Gelin evi uzak ise arabalarla gidilir. Gelin arabası çiçeklerle, kurdelelerle süslenir. Önceleri gelin arabası süslenirken arabanın önüne çiçek buketinin ortasına mutlaka oyuncak bir bebek oturtulurdu. Bu uygulama çiftin tez zamanda bir bebek sahibi olmalarını istedikleri için konulurdu (K.K.30)

Gelin evinde ise akşam kınaya gelip gelin evinde kalmış olan, damadın yakınlarından davetliler sabah erkenden gelini süsler ve hazırlarlar. Günümüzde gelini kuaföre götürürler ancak eskiden kuaför eve gelir süslenme işi evde yapılırdı. Gelini giydirdikten sonra gelin ayakkabısının altına evlenmek isteyen genç kızların isimleri yazılır. İnanişâ göre bu isimlerin hangisi önce silinirse o evlenecektir (K.K.9, K.K.14, K.K.34). Gelin alınırken gelinin ailesinden biri kapıyı tutup açmayabilir. Bu, para istediği anlamına gelir. Buna “Kapı Arkası” denilir. Kapıyı tutan kişi memnun edilir ve gelin çıkarılır. Eskiden köylerde süpürge hakkı, sandık açma parası, baş bağlama parası gibi adetler de vardı. Bu sırada gelin; annesi, babası ve ailenin diğer üyeleriyle vedalaşır. Duygusal anlar yaşanır. Abisi kırmızı bir kurdeleyi gelinin beline bağlar (Aslan, 2014: 414).

Gelinin bir koluna görümcesi diğer koluna eltisi girerek gelin evden çıkarılır. Gelin evden çıkarılırken “temezi” denilen kırmızı bir örtü duvağın üstüne örtülür. Gelinin evinden gizlice çivi, bardak ve kaşık alınır. Evden çıkınca bardak uğur getirsin diye kırılır. Tahta kaşık gelin oğlan evine girerken gelinin ayağının altında kırılır ve son olarak çivi damadın evinin duvarına çakılır. Bu da gelin oğlanın evine sıkıca bağlansın diye yapılır. Gelin arabası ilerlerken arkasından su dökülür (K.K.30, K.K.43). Gelin oğlanın evine girmeden önce ayaklarının önünde içinde su bulunan testi kırılır. Suyun her zaman aydınlık getireceğine inanılır. Bu nedenle uzun yola giden bütün yolcuların ve askere gidenlerin arkasından da dökülür.

Gelinle damada sağdıçlık etsinler diye evli bir çift arkadaşlık ederler. Sağdıçlar yoksa gelinin ailesinden evli bir ya da iki bayan gelinle beraber gider. Bir süre oturduktan sonra “kızımız artık size emanet” diyerek dönerler.

Gelin baba evinden çıkarılırken nişanlılık döneminde damat tarafı çok incinmişse çeşitli manilerle gelin tarafı taşlanır. Gelin tarafı bahsi geçen zamanda duygusal anlar yaşadığı için söz konusu manilere karşılık veremez. Düğün alayı gelini aldıktan sonra zılgıtlarla, manilerle, davul zurnayla, zaman zaman durup halaylar çekerek, gelinin etrafında oynayarak damat evine doğru ilerlerler. Yol boyunca sık sık gelinin önü çocuklar tarafından kesilir ve hediye talep edilir. Çocuklara önceden hazırlanmış içinde para bulunan zarflardan verilir. Ancak yetişkinlere büyük hediyeler verilir. Eskiden köylerde gençler toplanır ve bekârlık parası anlamına gelen “ezeplik parası” alırlardı. Bu hediye bir koyun, bir keçi ya da bunların değerinde para olurdu (Aslan s.414). Günümüzde şehirleşmeyle birlikte düğünler artık düğün salonlarında yapıldığı için bahsi geçen adetlerin çoğu uygulanamamaktadır.

Eskiden gelin almaya damat götürülmezdi. Damat evde bekler gelini karşılardı. Gelin geldiğinde damat dama çıkar ve gelinin üzerine bozuk para, şeker, buğday, kuru üzüm vs. saçardı. Orada bulunan çocuklar dökülenleri toplardı. Bu uygulamanın nazarı önlediğine, bolluk ve bereket getireceğine inanılır. Ancak günümüzde gelin almaya damat da götürüldüğü için şeker dökmeyi yakın akrabalarından biri yapar. Gelin, gelince attan ya da arabadan inmek istemez, nazlanır. Bu, gelinin hediye istediği anlamına gelir. Kayınbaba ya da kayınvalide düğün alayının huzurunda inek, ev, araba, bir toprak parçası gibi kıymetli bir hediye bağışlayarak gelinini arabadan indirir. Gelin ve damat kol kola girip kapıya doğru ilerlerken kayınvalide içinde bir miktar su bulunan testiye gelinin ayakları önünde yere vurarak kırar. Bunun aydınlık getireceğine inanılır. Bazen de gelin gelince kurban kesilir ve kanı gelinin alına sürülür (K.K.14, K.K.30). Köylerde gelin damat evine geldikten sonra aile büyüklerinden biri en yüksek dama çıkar ve tüfekte birkaç el ateş eder.

Gelin damat evine geldikten sonra gelinin kucağına bir bebek oturtulur. Bebeğin erkek olması tercih edilir. Gelin de kucağına oturan bebeğe hediye verir. Gelinin ailesi ayakkabısının içine bir miktar para koyar. Damat evinde gelinin ayakkabısının içine kim önce bakarsa bu parayı o alır. Söz konusu uygulama gelinin gittiği eve bereket götürmesi ve kendisinin de orada bolluk içinde yaşaması için yapılır (K.K.9, K.K.30, K.K.37).

Davetliler gelin indirildikten sonra hediyelerini takarlar. Hediyeleri damat tarafından biri herkesin duyabileceği şekilde seslendirir. Takı töreni bittikten sonra davetliler hayır dualarda bulunarak düğün evinden ayrılırlar. Böylece düğün sona ermiş olur. Bu sırada gelinin getirdiği çeyizlerden mendil, çorap, patık, havlu, gömlek, yazma ve kıtan (Beyaz

Tülbent) gibi hediyeler davetlilere verilir. Adı geçen çeyizler yetmez ise kayınvalide mutlaka kendi hazırladığı çeyizlerden gelenlere hediye verir ya da sonradan temin ederek gönderir.

Önceleri davetliler dağıldıktan sonra mahalle ya da köyün imamı çağırılır ve akşam olmadan mutlaka dini nikâh kıyılırdı. Resmi nikâh için acele edilmez, daha sonraki bir zamana bırakılırdı. Günümüzde köylerin çoğunda bu uygulama devam ederken İlçe merkezinde artık imam nikâhı ve dini nikâh düğünden önce kıyılmaktadır. Resmi nikâh belediyelerde kıyıldığı gibi evlenen çiftler düğünden bir gün önce veya düğün günü müftülüğe gidip nikâhlarını kıymaktadırlar. Müftülükte kıyılan nikâh belediyede şahitler huzurunda kıyılan nikâhın aynısıdır. Sadece müftülükte kıyılınca nikâhın arkasından dua edildiği için halk arasında resmi ve dini diye ikiye ayrılan nikâhın ikisi de bir arada kıyılmış olup taraflar da inançlarına uygun bir nikâh kıydıkları için bir iç huzura kavuşmuş olmaktadır (K.K.25).

Bazı ailelerde dini nikâh kına gecesinde veya düğün günü kız evinde kıyılır. Hatta bazı aile büyükleri çocuklarına dini nikâhı evlerinde kıydırmadan gelini çıkarmamalarını vasiyet etmektedirler. Kıtaş Köyü'nün Dalbudak Mezrasında oturan Senem Uğur, kayınbabasının “Kızlarınızı verdiğiniz zaman evinizde dini nikâhlarını kıymadan gelini çıkarmayın.” diye kendilerine vasiyette bulunduğunu ifade etmiştir. Bu vasiyetin nedeni nikâh kıyılmadan damadın gelinin koluna girip çıkarmasının helal olmadığına inanmalarıdır (K.K.37).

Evde dini nikâh kıyılırken misafirlerin tamamının düğün evinden ayrılmasına ve evin oldukça sakin olmasına dikkat edilir. Bunun nedeni nikâh kıyılırken gelinle damada mutsuz olmaları için büyü yapılmasına engel olmaktır (K.K.21, K.K.37, K.K.47).

2.2.3. Düğün Sonrası Halk İnanışları

Eskiden gelin, düğünden sonra bir süre kayınvalidesi ve kayınbabası ile konuşmazdı. Bu duruma yörede “gelinlik etmek” denilir. Gelin kayınvalidesine kısa süre için gelinlik eder. Ancak kayınbabasıyla aylarca bazen yıllarca konuşmazdı. Gelin kayınpederiyle aynı ortamda bulunurdu ancak kayınpederinin yanında konuşmaz, yemek yemez hatta su bile içmezdi. Belli bir süre sonra geline bir hediye alınır, gelinin konuşması sağlanırdı. Ancak yine de gelinin kayınpederi ve büyük kayınlarıyla aynı sofraya oturması hoş karşılanmazdı (K.K.30, K.K.40). Ayrıca günümüzde kayınanaya ve kayınbabaya anne ve baba diye hitap edilse de yörede genellikle kayınbabaya amca, dayı anlamında “Apo”, “Xalo” kayınanaya da yenge anlamında “Amoj”, “Xaloj” denilir. Eskiden eşlerin birbirlerini isimleriyle çağırımları ayıp karşılanırdı. Bazıları yaşlandıktan sonra bile birbirlerine isimleriyle hitap edemezlerdi.

Düğünden bir hafta sonra gelinin annesi çörek, kılör (eskiden özellikle bayramlarda yapılan bir çeşit ekmek) ya da tatlı alarak kızını ziyarete gider ve evine davet eder. Söz

konusu ziyaretle anne, babasının evine gidebilmesi için kızın yolunu açmış olur. İki hafta olunca yine gelini ziyaret eder, bu gelişinde gelini de alıp gider. Gelin bir hafta annesinde kalır. Bir hafta sonra gelinin kayınpederi veya kayını gelini almaya gider. Eskiden damadın gelini almaya gitmesi ayıp karşılanırdı. Zaten damat da eşini almaya gidemez, utanırdı (K.K.30, K.K.40). Günümüzde damat gelini almaya gelir. Bu, damadın ilk gelişi olduğundan ikramlarla karşılanır. Gelinle damat uğurlanırken koç, toklu, altın gibi kıymetli hediyelerle uğurlanır. Gelinin baba evini ziyaretine “zeti” denilir.

Gelinle damat çocuk sahibi olduklarında büyüklerinin yanında asla çocuklarını sevmeyiz, kucaklarına alamazlardı. Kadın çocuğunu kucagına alır, emzirir, temel ihtiyaçlarını giderip bakımını yapar ancak çocuğunu sadece yalnız kaldığında sevebilir. Erkek ise babasının ve kendinden büyük abilerinin yanında çocuklarıyla ilgilenmez, sevip oynayamaz. Hatta çok eskiden çocukları büyük bir tehlike geçirse (damdan düşme gibi) bile büyüklerinin yanında müdahale etmezlerdi. Bu durum eskisi kadar katı bir şekilde olmasa da günümüzde de devam etmektedir. Erkek, özellikle babasının yanında çocuklarıyla oynayamaz, bir şey söylemesi gerektiğinde çok ciddi davranır. Çocuklarla nene ve dedeler oynarlar, masallar anlatırlar ve bir tehlike anında onları korurlardı. Bu nedenle çocuklar daha çok nene ve dedelerinin yanında kendilerini mutlu hissederler ve onları çok sevip sayarlardı. Kendi babalarından ise çekinirlerdi (K.K.30, K.K.40).

2.3. Ölümle İlgili Halk İnanışları

Ölüm, insanın dünya hayatının son bulması ve sonsuzluk âlemi diye ifade edebileceğimiz yeni bir yaşamın başladığı bir evredir. Ölüm ve sonrasında yaşanacaklar hususunda insanlarda hep bir endişe ve korku var olmuştur. Ölümle birlikte kişinin sevdiklerinden ayrılması da insanların daha çok yaşama arzusuyla dolmalarına ve ölümden korkmalarına sebep olmaktadır. Bu nedenle insanlar yaşarken ölüm ve sonrasını düşünerek davranışlarına yön vermekte ve ölenlerin arkasından birçok ritüel ve uygulamalar gerçekleştirmektedirler.

Hayatın üç önemli geçiş döneminden en sonuncusu olan ölüm hakkında da diğer evrelerde olduğu gibi birçok inanış, gelenek, görenek ve törenler mevcuttur. Bu bölümde insanların gerçekleştirdiği pratikleri ölüm öncesi ve ölüm anı ile defin ve sonrası gerçekleşen pratikler olarak ele alınmaktadır.

2.3.1. Ölüm Öncesi ve Ölüm

Ölüm öncesi, kişinin hastalığının ilerlemesiyle başlayan, ölümün gerçekleştiği ana kadar süren, ölüm belirtilerinin yaşandığı zaman dilimidir. Bu zaman dilimi yörede sekerât diye ifade edilmektedir.

Sekerât anında hastanın yakınları toplanır. Yasin Suresi okunur. Hasta yakınlarından biri kısık bir sesle devamlı salavatlar getirir, Kelime-i Şehadet ve Kelime-i Tevhit tekrar edilir. Hasta kişiye “sen de tekrar et” denilmez ancak kişi duyunca hatırlar ve daha rahat Kelime-i Şehadet getirir diye inanılır. Bunları tekrar etmekteki amaçlardan biri de hastanın ruhunu daha rahat teslim etmesidir. Hasta, içebiliyorsa devamlı kendisine su verilir. İçemiyorsa bir pamukla hastanın dudakları ıslatılır. Bu suyun zemzem suyu olması tercih edilir (K.K.1, K.K.16, K.K.21, K.K.47). Sekerât anında hastanın su ihtiyacının karşılanması yörede büyük önem arz etmektedir. Halk bu sırada şeytanın hastayı kandırmaya çalıştığına, eğer Allah’ı inkâr ederse karşılığında kendisine su vereceğini vadetmekte olduğuna, -Allah korusun- hasta inkar etse bile şeytanın su yerine idrarını hastaya içireceğine inanılmaktadır (K.K.41).

Sekerâtta hastanın yanında yakınlarının sesli bir şekilde ağlamasına izin verilmez. Bahsedilen duruma dayanamayanlar dışarı çıkarılır. Hastanın yanında yüksek sesle ağlanması hastanın ölümle yaşam arasında kalmasına, bir nevi ölememesine, yolundan alıkonulmasına ve sekerât anının uzamasına sebep olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle de ağlayan kişilerin hastanın çok acı çekmesine neden olduğuna inanılır (K.K.41). Sekerattaki hastanın yanında Kur’an okunduğu için Kur’an’a ve okuyan kişiye olan saygı nedeniyle yüksek sesle ağlanmaz. Sekerâta olan birinin yanında sesli bir şekilde ağlanmasına izin verilmemesinin bir nedeni de zaten büyük bir zorluk içinde olan hastanın bir de yakınlarının durumuna üzülmesine neden olması, zaten güç durumda olan hastanın daha da zor bir duruma girmesine neden olmasıdır. Çünkü bu durum ölüye eziyet verir (K.K.1).

Sekerattaki kişi salih amel sahibi biri ise Kelime-i Şehadetini tekrar ederek, bazen şehadet parmağını kaldırarak ve Allah’ı zikrederek vefat eder. Ölüm meleği önden yaklaşırsa kişiyle sohbet ederek ruhunu kabzeder. Bu durumda kişi acı çekmeden ruhunu teslim eder ve yüzü güleç olur. Ölüm Meleği arkadan yaklaşıp ruhunu kabzederse kişi bunu görmez ve bu olumlu durumları yaşayamaz (K.K.41).

Yörede Allah’ın emir ve yasaklarına dikkat etmeyen, zalimce yaşayan kimselerin ölümünün zor gerçekleştiğine, öldüklerinde vücutlarının kaskatı kesildiğine, şişip morardığına; salih amel sahibi kişilerin ölümünün ise daha rahat gerçekleştiğine ve ölümden

sonra vücutlarının pamuk gibi yumuşak ve beyaz olduğuna, yüzlerinin de güleç olduğuna inanılır (K.K.21).

Katılımcılarımızdan biri sekerat anını anlattığında “Allah bizi Melek-i Tavirusun hatırına affetsin, merhamet etsin” diye dua etmiştir (K.K.41). Burada kullanılan “Melek-i Tavis” ifadesi, bölgede eskiden yaşayan Yezidilerin inançlarının etkilerinin devam ettiğini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Yörede hasta olanların ölümüne yakın zamanlarda iyileşmeye başladığına, yüzüne renk ve güzellik geldiğine inanılır. Söz konusu güzelliğe yörede “ölüm güzelliği” denilir. Bahsi geçen duruma şahit olan tecrübeli kişiler hastanın artık öleceğini anlarlar. Yine ölümü yaklaşan kişiler önceden ölen yakınlarının yanlarına geldiklerini söylerler ya da hastanın ölmüş olan yakınlarıyla konuştuğuna şahit olunur. Bunlar hep, o hastanın öleceğinin işaretleri olarak bilinir (K.K.41).

Ergani’de hastanın sekerât dönemini yaşadığı anlaşıldığında hemen bütün birinci dereceden yakınlarına haber verilir ve mutlaka ölmeden önce birbirlerini görmeleri ve özellikle hastayla kırgın olanların gelip helalleşmeleri sağlanır. Hastanın uzakta bir yakını varsa ve gelmezse bu hasret nedeniyle hastanın gözlerinin açık kalacağına inanılır (K.K.41).

Ölüm gerçekleşikten sonra ölünün elleri ve ayakları düzeltilir, gözleri kapatılır, çenesi bağlanır. Ölünün varsa takma dişleri çıkarılır. Çünkü ölü hangi halde ölürse ceset soğudukça o halde kalır. Ölü yıkanırken çenesindeki bağlar açılır (K.K.1, K.K.21, K.K.41, K.K.47).

Hasta öldükten sonra artık Kur’an-ı Kerim okunmaz. Bunun nedeni ölen kişinin abdestsiz olduğu abdestsiz birinin üstüne Kur’an okunamayacağı inancıdır. Ölünün yıkanması ve kefenlenmesi bitip ölü gömüldükten sonra ya da ölü bekletilecekse yıkama ve kefenlenme işlemi bittikten sonra tekrar Kur’an-ı Kerim okunmaya başlanır. Cenaze bir gece bekletilecekse hatim okunur (K.K.1, K.K.32, K.K.41, K.K.47).

Ölünün defin için bekletilmemesine dikkat edilir. Bu hem cesedin şişmeden hemen gömülmesi hem de ölünün yakınlarının çok üzülmemesi için yapılır (K.K.21).

2.3.2. Ölünün Yıkanması ve Kefenlenmesi

Ölümün duyurulması, ilk anda ölünün yakınlarının durumu anlaması ve hissettikleri acı nedeniyle yüksek sesle ağlamaları ile gerçekleşir. Sesleri duyan komşular toplanır. Diğer eş dost akraba ve komşuları haberdar etmek için de uygun camilerde sala okunur. Kişi şehir merkezinde ya da başka bir şehirde ölmüşse mutlaka kendi köyünde sala okutulur. Böylece ölüm olayı bütün akrabalara ve tanıdıklara duyurulmuş olur. Salayı duyanlar ya da yakınlarından ölüm haberini duyan herkes ölü evinde toplanır. Bazıları mezar kazmaya gider

bazıları ölüyü yıkarlar. Cenazenin bekletilmesinin günah olduğuna inanıldığından mümkün olan en kısa zamanda ölü yıkanır ve gömülür (K.K.41). Diğer taraftan ölünün birinci dereceden yakınları (annesi, babası, çocukları veya kardeşleri) farklı şehirlerde oturuyorsa onların gelip görmesi için bekletilebilir. Cenazenin durumu bekletilmeye müsait değilse cenaze hemen gömülür. Bekleyen cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra serin bir yerde üzerine şişmemesi için bıçak veya demirden yapılmış bir şey konularak bekletilir. Bekleme süresi ölünün ruhunun azap çekmemesi için bir günden fazla değildir. Ölünün ruhunun eve girmemesi için gece boyunca evin lambaları kapatılmaz (Akça, 2009: 97). Cenaze camide bekletilecekse yine lambalar kapatılmaz. Ölünün yakınları başında bekler. Mümkünse devamlı Kur'an-ı kerim okunur. Katılımcılarımızın bazılarına göre ışıkların açık tutulmasının nedeni, sürekli başında Kur'an okunması ve orada bulunan dirilerin korkmaması içindir (K.K.1, K.K.47).

Katılımcılarımızdan bazıları bekletilen cenazenin şişmemesi için üzerine bir ağırlık konulması gerektiğini, bahsi geçen ağırlığın yassı bir taş da olabileceği, demir olup olmamasının bir önemi olmadığını ifade ederken bazıları da söz konusu ağırlığın darı ve bıçak gibi mutlaka demir cinsinden bir şey olması gerektiğini ifade etmiştir (K.K.21, K.K.32).

Ergani'de uzun bir ömür yaşayıp ölen kişilerin cenazeleri evlerinde bir gece misafir edildiğinde o evde yaşayan diğer fertlerin de ölen kişi kadar hatta ondan daha uzun yaşayacağına da inanılmaktadır (K.K.32).

Ölü usulüne uygun yıkandıktan sonra kefenlenir. Kefen erkekler için kamis, izar ve lifafe olmak üzere üç parçadan, kadınlar için ise başörtüsü ve göğüs örtüsü de eklenerek beş parçadan oluşur (Şentürk ve Yazıcı, 2007: 211-212). Ancak Ergani'de kadınlar kefenlenirken en az 7 parça kullanılmaktadır. Başörtüsünün üzerine, alın kısmına ayrıca bir bez bağlanır. Kullanılan başörtüsü kefenle aynı kumaştan olabilir. Ama genelde yörede kullanılan ve tülbent diye adlandırılan beyaz başörtüsü kullanılır. Bebeklerin altının bağlandığı gibi ölünün altı da bağlanır. Alt bezini sabitlemek için bir kuşak bağlanır. Söz konusu alt bezinin yedi kat olmasına dikkat edilir. Ölünün başörtüsü bağlanmadan saçlarına kuru kına serpilir. Bunun sünnet olduğuna inanılır. Kefenleme işlemi bittikten sonra üzerine zemberek suyu serpilir (K.K.9, K.K.38, K.K.41, K.K.46).

Cenaze yıkanırken elbiseleri yeni de olsa kesilerek çıkarılır. Bunun nedeni de ölüyü elbiselerini çıkarmaya çalışırken incitmemektir (K.K.32, K.K.46).

Ergani'nin bazı köylerinde güneşle ısınan suyla ölünün yıkanamayacağına, suyun mutlaka ateşle ısıtılması gerektiğine inanılır. Ancak bugünkü güneş enerjileri ile ısıtılan su kastedilmemektedir. Eskiden suyun ısıtıldığı kaplar çekiçe dövülerek yapılan kaplardı.

Bunlar içi suyla doldurulup güneşin önüne bırakıldığında içindeki bazı maddeler suya geçerdi. Belki de diriye zarar veren suyun ölüye de zarar verebileceği düşünülerek ölü bahsi geçen su ile yıkanmazdı (K.K.1, K.K.41, K.K.47).

Vefat eden kişi gömüleceği yeri vasiyet etmişse mutlaka vasiyeti yerine getirilir. Bir engel yoksa vasiyetin yerine getirilmemesi hoş karşılanmaz, yadırganır. Ölünün yakınları da daha sonra pişmanlık duyabilirler diye vasiyet yerine getirilmeye çalışılır (K.K.40, K.K.41).

2.3.3. Defin ve Sonrası Halk İnanışları

Yıkama ve kefenleme bittikten sonra ölünün cenaze namazı kılınır. Cenaze namazında ölüye dua edilir. Adı geçen namazın önemli fonksiyonlarından biri de toplanan cemaatten ölü için helallik alınması ve ölünün aklanarak ebedi âleme uğurlanmasıdır. Bu nedenle İmam cemaate “Ey Cemaat! Mevtayı nasıl bilirsiniz?” diye sorar. Cemaat ise “İyi bilirdik.” der. Ardından cenaze omuzlara alınarak mezarlığa götürülür (Aydın ve Atay, 2009: 15).

Cenazeyi taşımanın sevabına nail olmak ve ölüye karşı son vazifelerini yapmak için herkes tabutu taşımak ister. Ölüyü mezara yakınları indirir. Ölü kadın ise çocukları ve kardeşleri gibi mahremi olan biri tarafından mezara indirilir. Bunun nedeni de kadının abdestinin bozulmamasıdır. Kadının cenazesi mezara indirilirken battaniye veya herhangi bir örtü mezarın üstüne tutulur. Bu örtünün altından cenaze mezara indirilir ki herhangi bir uzvu görünmesin. Ölü gömüldükten ve mezarın üstü düzeltildikten sonra mezarın üzerine bir avuç toprak atılarak “(Ey İnsanlar!) Sizi topraktan yarattık, (ölümünüzle) sizi oraya döndüreceğiz ve sizi bir kere daha oradan çıkaracağız.” mealindeki Taha Suresi 55. Ayet okunur (K.K.1, K.K.47).

Gömülme işlemi ve telkinden sonra cemaat topluca Fatiha okur ve mezarlıktan ayrılır. Ancak ölünün yakınlarından biri mezarın başında bir süre bekler. İnanışa göre cemaat dağılınca ölü de kalkıp mezardan ayrılmak ister ancak başı taşa değince “Eyvah ölen benmişim” diyerek ölen kişinin kendisi olduğunu anlar. Mezarın başında kalan kişi, kabirde sorguya çekilen ölü sorulara rahat cevap verebilsin, sorgusu kolay geçsin, Yasin’in hürmetine Allah onu affetsin, sorgu sırasında ölü fazla korkmasın, yalnızlık çekmesin ve kabir hayatına alışsın diye Yasin-i Şerif okur. Cemaat mezardan ayrılınca topluca ölünün evine gidilir ve artık taziye başlar (K.K.1, K.K.41, K.K.45, K.K.47).

Bazen ölünün yakınları cenazenin arkasından ve taziye boyunca ağıtlar yakarak, feryat ederek ağlarlar. Ancak bu durum yörede hoş karşılanmamakta ve mümkünse buna engel olunmaktadır. Çünkü kadının sesinin erkekler tarafından duyulmasının günah olduğuna ve bu

şekilde ağlamanın ölünün kabirde azap çekmesine neden olduğuna inanılmaktadır. Bundan dolayı ölünün arkasından sessizce ağlamak gerekmektedir (K.K.41).

Katılımcılarımızdan Şehmus Aslan, ölünün gömülmesiyle ilgili şu ifadeleri kullanmıştır: “Ergani’de eskiden ölümler gömülürken mezarın başında cenaze iki defa kaldırılıp indirilir üçüncü defa kaldırıldığında artık yere bırakılmaz ve mezara indirilirdi. İzlediğim bir televizyon programında Yezidilerin de ölümlerini böyle gömdüklerini gördüm. Geçmişte Yezidilerle aynı topraklarda yaşadığımız için muhtemelen onlardan etkilenecek böyle bir uygulamayı gerçekleştiriyorduk. Bu bizim dinimizde mevcut bir uygulama değildir. Bu nedenle günümüzde bu inancı terk ettik ve bunu terk etmekte bir sakınca görmedik. Ancak Yezidiler hala bunu uygulamaktadırlar.” Zikri geçen uygulama Ergani’nin Salihli köyünde hâlâ devam etmektedir (K.K.47).

Ölünün gömülmesi ile ilgili önemli hususlardan biri de mezarın derinliğinin cinsiyete göre farklılık arz etmesidir. Mezar kazılırken mezarın derinliği 1 m. kadar kazılır. Kadınların mezarı erkeklerinkine göre daha derin kazılmaktadır. Mezarın içine briketlerle duvar örülür. Ölünün başının konulacağı yer yumuşak toprakla ince bir yastık gibi biraz yüksek yapılır. Ölünün yüzü kibleye çevrilir. İlçede ölü tabuta konulup götürülürken battaniyeye sarılır ve başının altına yastık konulur. Bu yastığın kullanılması ölünün çok sarsılmaması ve başının biraz yüksek tutularak ağzından bir şeyler çıkmasını önlemek için yapılır. Bir de insanın dirisi de ölüsü de saygındır mantığıyla ve en azından mezara girinceye kadar başı rahat ve yumuşak yerde olsun duygusallığıyla yapılmaktadır (K.K.1, K.K.15, K.K.21, K.K.41, K.K.45, K.K.47).

Ölen kişi evlilik çağında, bekâr ve özellikle nişanlı ise cenazenin ardından ölünün ailesinden biri zılgıt çeker. Bu zılgıt, ölenin evlilik çağında olduğunu ve muradına eremeden hayatını kaybettiğini, bu kayıp nedeniyle ailesinin çektiği acıyı ifade eder (K.K.6, K.K.8).

Günümüzde Ergani’nin bir mahallesi olan Bağür köyünde ise genç yaşta ölenlerin tabutları tekbirler ve salavatlar eşliğinde kaldırılır (K.K.8, K.K.32).

Ergani’de taziye, genelde ilk üç gün çok yoğun olduğundan taziye evlerinden birinde yapılır daha sonra da ölü evinde bir hafta boyunca devam eder. Taziyeye gelenler önce Fatiha okurlar ardından başsağlığı dilerler. Taziyeler çok kalabalık olduğundan çok uzun oturulmaz tekrar Fatiha okunup kalkılır. Taziye boyunca ölünün ailesi değil akrabaları ve komşuları hizmet ederler. Yine taziye boyunca ölü evinde ateş yakılmaz. Yani yemek pişirilmez. Akrabalar, eş dost ve komşular yemek ihtiyaçlarını karşılarlar (K.K.31, K.K.41).

Taziye süresince dualar, cüzler ve salavatlar okunur. Taziyeye gelenler bir küçükbaş hayvan, bir torba un, bir torba şeker, bir teneke yağ ve çay gibi yiyecek ve içecekler getirirler. Köylerde ailenin maddi durumuna göre hemen bir küçükbaş hayvan kesilir, büyük kazanlarda

yemekler hazırlanır ve yemek saatlerinde gelen herkese ikram edilir. Taziye gelenler de sevabı ölüye ulaşsın diye mutlaka yemekten yerler. Köyde taziye evine gelemeyecek kadar hasta ve yaşlı olanlara da taziye boyunca yemekten gönderilir. Artan yemekler çocuklara yedirilir, komşulara ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılır. Bu yemeğe “bergorn” denilir. Taziyede veya daha sonraki bir zamanda mutlaka un helvası yapılır ve bu helva yufka ekmeğin içine dürüm yapılarak komşulara, akrabalara ve dostlara dağıtılır. Mutlaka diğer köylerde bulunan akrabalara da gönderilir. Bahsi geçen helvaya ölülerin helvası anlamında “Haleva miriya” denilir. Günümüzde söz konusu uygulama hâlâ devam etmektedir ancak bazı aileler un helvasının yerine tahin helvası da dağıtmaktadırlar (K.K.40, K.K.43).

İlçe merkezinde taziyeler taziye evlerinde kabul edildiği için ilk üç gün hazırlanan öğle ve akşam yemekleri ailenin anlaştığı bir lokantadan gelir. İkramda bulunmak isteyen tanıdıklar “Bu öğle ya da akşam yemeğini ben hazırlatmak istiyorum.” diyerek bir veya birkaç öğün ikramda bulunabilirler. Üçüncü günü mevlit okutulur, yemek verilir ve taziye sona erdirilir (K.K.45). İlk üç günden sonra yemekler ölü evinde hazırlanır. Taziyeler ölü evinde kabul edilmeye devam edilir. 40 güne kadar taziyeler kabul edilir. Bazen akrabalar veya komşular evlerinde yemek yapıp getirirler. Taziye boyunca yemek saatleri dışında çay, kola, fanta gibi içecekler ikram edilir. Eskiden özellikle erkekler tarafında, sehpaaların üzerinde, paketi açılmış ikramlık sigaralar dururdu. Günümüzde Ergani’de taziyelerin taziye evlerinde yapılması mekân genişliği anlamında bir ferahlık yaşatmış olsa da öğlen ve akşam yemeklerinin sürekli lokantalardan getirilmesi ve dar gelirli vatandaşların da belki de sosyal baskı nedeniyle bu duruma ayak uydurmaya çalışmaları onların taziyeden sonra maddi sıkıntı yaşamalarına neden olmaktadır. Bazen taziye sahibinin taziye bittikten sonra taziyede tüketilen yiyecek ve içeceklerin borcunu ödemek için kredi çektiğine bile şahit olunmaktadır (K.K.45).

2.3.4. Iskat ve Devir

Iskat, ölen kişinin namaz, oruç, kurban, adak ve keffaret gibi ibadetlerini ihmal etmiş olabileceği düşünülerek onu bu borçtan kurtarabilmek ümidiyle fakirlere verilen fidyedir (İlmihal, 2006:370). Ölen kişi vasiyette bulunmuşsa vasiyetine uygun bir şekilde iskat verilir. Vasiyette bulunmamış ise ailesinin maddi durumuna göre iskat verilir.

Devir, “Iskat için fakirlere nakdi bedeli tamamen vermek yerine muayyen bir miktarı hibe edip tekrar hibe yoluyla ondan geri alma ve toplam borç miktarına ulaşınca kadar bu hibe ve karşı hibe işlemini devam ettirme usulünün adıdır. Böylece elde edilen para ve devir

sayısının çarpımıyla elde edilen meblağın fidye olarak hibe edilmiş olacağı, neticede de ıskat için gerekli fidyenin tamamen ödenmiş olacağı varsayılmaktadır.” (İlmihal, 2006: 375).

Ergani’de eskiden cenazenin daha defin işlemleri başlamadan evvel imam, sayıları 10 civarında olacak kadar fakiri toplar, Kur’an okur, dualar ederdi. Hayır diye toplanan paralar bu fakirler arasında paylaştırılırdı. Daha cenaze yerdeyken yapılan bu eyleme devir denilmektedir (K.K.23, K.K.31). Devir aslında cenazenin arkasından verilen ıskatın yöredeki ismidir. Devirde bir taraf fakirleri biri de cenaze sahibini temsil eder. Toplanan hocalar ve fakirler arasında “sen verdin ben kabul ettim.” denilerek elden ele para verilir, paranın verildiği kişi sayısının on olmasına dikkat edilirdi. Çünkü bazı kefaretlar on kişiye vermeyi gerektirmektedir. Tesbih yardımıyla da söz konusu verme alma işlemi sayılırdı. Sonunda paralar oradaki fakirler ve hocalar arasında paylaşıldı. Devir yapılırken paranın verilmek istendiği fakirler orada bulunmuyorsa onlara vekâleten başkaları parayı alır; daha sonra bu paralar fakirlere ulaştırılırdı (K.K.1, K.K.47). Günümüzde namaz, oruç ve yemin kefaretları için ıskat verildiği gibi devir uygulaması da özellikle köylerde hala devam etmektedir (K.K.47).

Yörede ayrıca ölünün arkasından yemin kefareti ödenir, 61 günlük fitre verilir. Söz konusu uygulamalar, tutmadığı oruçlar varsa ya da yemin edip gereğini yerine getirmemiş ise bu günahlarına kefaretlar olur inancıyla yerine getirilmektedir (K.K.45). Yine ölenin ardından 40 gün boyunca yemek verilmeye devam edilir. Her akşam yapılan yemekten ölünün payı bir fakire verilir. Ancak her gün bunu yapmak güç olduğundan gerçek anlamda bir ihtiyaç sahibine verebilmek için kırk güne yetecek kadar hatta daha fazla miktarda bulgur, pirinç, mercimek, çay, makarna, tuz, şeker, yağ ve salça gibi birçok yiyecek paketlenip gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaştırılır. (K.K.45, K.K.46).

Ölen kişinin kıyafetleri ve kullandığı eşyalar ev halkının ihtiyacı var ise onlar tarafından kullanılır. İhtiyaçları yok ise fakir kimselere verilir (K.K.45, K.K.47).

Taziyelerde erkekler ve kadınlar ayrı mekânlarda taziyeleri kabul ederler. Kadınlar özellikle ilk günlerde hoş karşılanmasa da yüksek sesle ağlar ve ağıt yakarlar. Taziyeye giderken genellikle ya günlük kıyafetler giyilir ya da koyu renkler tercih edilir. Taziyeye uygun olmayan kıyafetlerle ve süslenerek gitmek ölüye ve ailesine saygısızlık olarak kabul edilir. Ölen kişinin eşi ve annesi karalar bağlar ve boncuksuz tülbent örteler. Bahsi geçen karalar bağlama olayına son vermek için aile tarafından sevilen ve sayılan bir bayan tarafından boncuklu bir tülbent hediye edilir ve artık boncuklu tülbent örtmeye başlanır (K.K.6, K.K.35, K.K.43).

Ergani’de ölmüş kişilerin, evlerini ziyaret ettiklerine inanılır. Bu nedenle Perşembe günü yapılan yemeklerden mutlaka bir fakire ya da bir komşuya verilir. Bunun yanında sadaka da verilir. Maddi hiçbir hayır yapılmamışsa mutlaka o evde Yasin okunur, dua edilir ve ölünün ruhuna bağışlanır. Aksi halde perşembe günü öğleden sonra kapısına gelen ölünün ruhu cumaya kadar bekler, evden hiçbir hayır yapılmadıysa eli boş bir şekilde geri dönerken “Allah’ım onların beni hayırdan mahrum ettiği gibi sen de onları mahrum et.” diye beddua eder. Perşembe günü akşam verilen yemeğe “Nane Şeva İniye” yani Cuma akşamı yemeği denilir. Bu verilen yemek ölülerin payıdır (K.K.13, K.K.21, K.K.40, K.K.47).

2.3.5. Ölünün Kırkinci Günü ve Kara Bayram

Ölümünden sonra ceset şişmeye başlar. Ölümün 40. gününde ölünün eklemelerinin birbirinden ayrıldığına, 52. gününde ise etlerin kemiklerden ayrıldığına inanılmaktadır. Cesette bu dağılma gerçekleşirken ölünün çok ızdırap çekmemesi için yakınları tarafından hatimler okunur, mevlit okutulur, yemekler verilip helva dağıtılır. Ölümün kırkinci gününde ölünün mezarı ziyaret edilir. Okunan Yasinler, hatimler ve salavatların duası yapılır. Bu uygulamanın cesedin yavaş yavaş çözülmesini sağladığına bu sayede ölünün rahat ettiğine inanılır (K.K.21, K.K.41, K.K.47).

Yörede peygamberlerin, şehitlerin ve evliyaların cesetlerinin bozulmayacağı inancı da mevcuttur (K.K.41).

Ölü için taziyenin ilk gününden itibaren Kur’an okunmaya ve cüzler dağıtılmaya başlanır. Ölümün kırkinci günü ya da daha sonra kırk niyetiyle mevlit okutulur, okunan Yasinlerin ve hatimlerin duası yapılır ve helva dağıtılmamışsa yapılıp dağıtılır. Böylece ölünün kırkı çıkmış olur (K.K.16, K.K.32).

Ergani’de yakınlarını kaybedenler 40 güne kadar televizyonu açmazlar. Televizyonun üzerine “açılmaz” anlamında mutlaka bir örtü örterler ve uzun bir süre kına gecesi ve düğün gibi eğlencelere katılmazlar (K.K.4, K.K.35).

Taziyeden sonraki ilk dini bayram yörede “Kara Bayram” olarak kabul edilir. Kara bayramda televizyon açılmaz, yeni kıyafetler giyilmez, şeker ve kolonya alınmaz. Yörede her bayram mutlaka yapılması ve ikram edilmesi gereken çörek yapılmaz. Kara Bayramda bütün akrabalar tekrar ölü evini ziyaret edip acılarını paylaşırlar. Ölü evinde, gelenlere “tadımız yok, acımız var” anlamında acı kahve ve sigara ikram edilir (K.K.35).

2.3.6. Mezarlık Ziyaretleri

Mezarlar Türk Kültürünün önemli unsurlarındandır. Orhun Yazıtlarında ev-bark diye adlandırılan kabir, Türklerin Müslüman olmasıyla birlikte ziyaret edilen yer anlamında Mezar kelimesiyle anılmaya başlanmıştır. Türklerin hâkimiyet sahasına giren bütün topraklarda mezar, ölü gömülen yeri ifade eder (Güngör ve Köylü, 2017: 133).

Eski Türk inanışlarına göre Mezarlar, atalarının ruhlarının ikamet ettiği yerler olması nedeniyle ziyaret edilmesi gereken mekânlardır. Anadolu'nun birçok yerinde mezarlık ziyaretlerine büyük önem verilmektedir (Güngör ve Köylü, 2017:114). Ölünün arkasından yapılanlar ölünün ruhunu huzura kavuşturmak, kabir azabını görmemesini sağlama, onu rahat ve memnun ettirme inancından kaynaklanmaktadır.

Ergani'nin nüfusunu ele alırken belirttiğimiz gibi eskiden ilçe merkezinde Türk nüfusu yoğunluktaydı. Günümüzde Türkler ve Kürtler o kadar iç içe yaşamaktadırlar ki ortak bir kültürü birlikte yaşamaktadırlar. Mezarlık ziyaretleri ile ilgili gelenek görenekler konusunda da Türklerin veya Kürtlerin gelenek ve görenekleri diye bir ayırım yapmak neredeyse imkansızdır. Mezarlık ziyaretlerine büyük önem verilir. Mezarlık ziyaretleriyle ilgili uygulamalar şöyledir:

Ergani'de mezarlıklar genellikle işlek yol kenarlarına kurulur. Bunun nedeni gelen geçen yolcuların mezarda yatanlar için dua etmesi ve Fatiha okumasına vesile olmaktır. Mezarlıkların ve mezarların bakımına da önem verilmektedir. Her mezarın başına mutlaka bir ağaç dikilir. Mezarın üzerine çiçekler ekilir. Bu bitkilerin bakımı mutlaka yapılır. Her hafta Cuma akşamı mezar ziyaretinde bulunanlar kendi yakınlarının mezarlarını temizler, bitkileri sular ve bakımını yaparlar. Bahsi geçen bitkilerin Allah'ı zikrettiğine, onların zikri devam ettikçe ve rüzgar estiğinde dal ve yaprakları sallandıkça mezarda yatanların günahlarının döküldüğüne/bağışlandığına inanılır (K.K.41, K.K.47).

Ölünün mezarı gömülmesinden sonraki gün ziyaret edilir. Bunun dışında her Perşembe günü öğleden sonra (Cuma akşamı), Arefe günlerinde, bayram günlerinde ve kandillerde mezarlar ziyaret edilir.

Mezarlık ziyaretlerinde ölünün kendilerini gördüğüne inanıldığı için mezarın ayakucunda durulur, Kur'an okunur, ölü için dua edilir, sadakalar verilir, şeker, lokum, çikolata ve bisküvi dağıtılır. Mezarlığa girince önce onlara selam verilmeli, hal hatırları sorulmalıdır (K.K.5, K.K.47). Katılımcılarımızdan bazılarına göre mezarlık ziyaretlerinde hemen Fatiha Suresi okunmaz, mezardan ayrılırken okunmalıdır. Mezara varır varmaz Fatiha suresi okunursa ölü Fatiha'sını alır, gider ve gelenleri görmez. Bu nedenle mezardan ayrılırken ölüyle vedalaştıktan sonra Fatiha okunmalıdır (K.K.41).

Mezarlık ziyaretlerinde adab-ı muaşeret gereği orada yatanların büyük olanı önce ziyaret edilir (K.K.41, K.K.47).

Yöredeki inanışa göre mezarlık ziyaretine giderken kadınlar önüne yedi kat bez bağlamalıdır. Aksi halde ölü onu çıplak görecektir ve ona lanet okuyacaktır (K.K.38). Ancak söz konusu inanış günümüzde neredeyse sadece yaşlı kadınlar tarafından yerine getirilen bir uygulamadır. İlmihal kitaplarında bu bilgiye dair bir ifadeye rastlayamadık.

Ergani'de geceleri mezarlıktan geçmemeye özellikle dikkat edilir. Bunun nedeni de ölülerin rahatsız edilmemesi gerektiği inancıdır (K.K.47).

Mezarlık ziyaretlerinde okunan surelerden ve yapılan dualardan ölülerin yararlanması umulmaktadır. Ancak asıl amaç mezarlarda yatan Allah'ın has kullarının maneviyatından yararlanmak ve Allah'ın izniyle onların yardımına mazhar olmaktır. Mezarlık ziyaretlerinde ziyaretçiler orada yatanların misafirleridir. Ev sahiplerinin (orada yatanların), misafirlerini eli boş geri göndermeyeceklerine inanılır. Mezardaki Allah dostları ziyaretçilerin imanlarının güçlenmesi ve ahlaklarının yücelmesi için manevi destek verirler (K.K.8).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUTSAL ZAMAN VE MEKÂN İLE İLGİLİ HALK İNANISLARI

Kutsal, dinler tarihinde dini tecrübenin temeli olarak değerlendirilen ve profanın (din dışının) karşısını ifade eden bir kavramdır. Kutsal aynı zamanda inanç temellidir. Kendisine kutsiyet atfedilen şeylere karşı sevgi, saygı ve korkuyu da içinde barındıran bir bağlılığı ifade eder (Arık, 2020: 27).

Kutsal, dindeki farklı unsurları birbirine bağlayarak o dinin kendi içerisinde bir bütünlük arz etmesini sağlayan temel elemandır. Politeizmden monoteizme kadar bütün dinlerin özünde mevcuttur. Din, insanı, kendinden daha kapsamlı ve ebedi bir gerçeklikle buluşturur. Bu buluşmayı da kutsal yoluyla gerçekleştirir. Kutsalın bazı özellikleri vardır: Kutsal, insanın kendisinden farklı ve üstün olan bir güç karşısında duyduğu saygı ve korkuyla karışık ürpertici bir hissin yöneldiği nesnede saklı bulunan bir güçtür. Dinler kutsalı hiyerofanik (kutsalın tezahür ettiği) bir olgu olarak değerlendirir. Bu da kutsal olarak kabul edilen yerin, kişinin, nesnenin veya zamanın kendindeki kutsiyeti; doğaüstü, ilahi bir gücün onunla teması sonucunda kazandığını gösterir. Kutsalı kutsal olmayandan ayıran şey onun bir tabu ile çevrili olmasıdır. Bu nedenle kutsal olan çiğnenemez ve yok edilemez. Kutsal ile temasa geçildiğinde bazı ritüelleri yerine getirmek gerekir. Kutsal olan bazı şeylerin kutsiyeti kalıcı bazılarının kutsiyeti ise geçicidir ya da belli bir zaman dilimi ile sınırlıdır. Bazen de kutsallık bir başkasına aktarılabilir. Kutsal olan aynı zamanda topluma, neye nasıl davranması gerektiği konusunda da yön verir. Bütün bu özellikleri nedeniyle toplumda kutsal olana saygı duyulur, aksi halde çeşitli müeyyidelerle karşılaşılacağına inanılır (Demirci, 2002: 495).

Dinlerde kutsal, ilgili olduğu fenomenler dikkate alınarak kutsal mekân, kutsal zaman, kutsal varlık ve kutsal nesne olmak üzere dört kısma ayrılır (Adam, 2017: 64-65). Çalışmanın bu bölümünde kutsal zaman ve kutsal mekân ele alınmıştır.

3.1. Kutsal Zaman

Kutsal zaman; Tanrı, peygamber veya din kurucusu tarafından ya da inananların olağanüstü bir olay ya da nesneyle ilişkilendirilmesi sebebiyle dini geleneklerde kendisine kutsiyet atfedilen zamanlardır (Eroğlu, 2020: 20).

Kutsal zaman, kutsalın çeşitli vesilelerle kendisini insanlara hissettirdiği ya da insanların kutsalı kendilerine yakın hissettiği zaman dilimidir. Çeşitli dinlerde görülen kutsal

zamanlar kaynağını dinden alabildiği gibi dinin geçmişinde yer alan önemli şahsiyetler ya da dönüm noktası olabilecek olaylarla ilişkili kültürel bir olgu da olabilmektedir.

Yahudilikte kutsal zamanın kaynağı ilahi değildir. Kutsal zamanlar, dini açıdan önemli görülen şahsiyetlerle değil daha çok Yahudi tarihinde yaşanan önemli olaylarla ilişkilidir. Yahudi kutsal günleri, tarihte yaşanan önemli olayların her yıl kutlanması veya yaşanmış olumsuzlukların her yıl tekrar hatırlanarak kin ve intikam duygularının canlı tutulması şeklindedir (Kurt, 2017: 160).

Hristiyanlıkta kutsal zamanlar kutsal kitaba ya da ilahi buyruğa dayanmaz. Sözü edilen dinde kutsal zaman, Hz. İsa'dan sonra Hz. İsa'nın doğumu, ölümü, dirilişi ve göğe yükselmesi gibi yaşadığı önemli olayların gerçekleştiği zaman dilimleri olarak anlaşılır. Kutsal zamanlar daha sonraki dönemlerde Hz. İsa ile ilişkili her olayı kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Kurt, 2017: 164).

İslam'da ise kutsal zamanlar ne Yahudilikteki gibi tarihte yaşanmış önemli bir olaya ne de Hristiyanlıktaki gibi tarihi ve dini açıdan önemli bir şahsiyete dayanır. Kutsal zamanlar, Allah'ın vahyetmesiyle belirlenmiştir. Yani kutsalın yegane kaynağı Allah'tır. Mesela Ramazan ayı, Ksadir gecesi ve Cuma günü kutsallığını direk ayetlerin bildirmesiyle kazanmıştır (Kurt, 2017: 139).

Çalışmanın bu kısmında günümüzde halkının neredeyse tamamı Müslüman olan Ergani'de kutsal kabul edilen Ramazan Ayı, Ramazan Bayramı, Kurban Bayramı, Üç Aylar ve Cuma Günü ile ilgili inanış ve uygulamalar ele alınmıştır.

3.1.1. Cuma Günü

Cuma, toplamak ve toplanmak anlamına gelir. İslam dininde Cuma haftalık ibadet günü olarak seçilmiş ayrıca hadislerde de bu günün Müslümanlar için bayram olduğu ve bu günde edilecek duaların kabul olunduğu ifade edilmektedir (Karaman vd. 2006: 106).

Kur'an-ı Kerim'de "Ey İman Edenler! Cuma günü namaz için çağrı yapıldığı zaman, hemen Allah'ın zikrine koşun ve alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır." (Cum'a: 9) buyurularak Cuma namazı Müslümanlara farz kılınmıştır. Bu nedenle Cuma günü Müslümanların topluca ibadet ettikleri, buluştukları ve birbirlerinden haberdar oldukları bir gündür.

Ergani ve çevresinde Cuma akşamı (perşembeyi cumaya bağlayan akşam) mezarlık ziyaretleri yapılır, ilçedeki peygamber ve şeyhlerin mezarları ziyaret edilir. Ziyaretlere gidilmemişse mutlaka Yasin okunur, bir fakire, yoksula ya da komşuya bir tabak bile olsa yemek verilir. Bu yemek evin ölülerinin payıdır. Verilen yemeğin sevabından o evin

ölülerinin yararlanılacağına inanılır. Cuma günü banyo yapılır, temiz ve güzel elbiseler giyilir. Cuma namazından önce camilerde, köylerde ise cami avlusunda toplanılır ve sohbet edilir. Böylece cemaat birbirinin durumundan haberdar olur. İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçları giderilir. Eskiden köylerde özellikle kış mevsimi ise yakacak ihtiyacı olanlara imece usulüyle odun toplanır ve mutlaka Cuma namazı kılınmadan önce o aileye götürülürdü. Cuma günü hastalar da mutlaka ziyaret edilir. Cuma günü hayırlı işler ve ibadetlerle meşgul olunur (K.K.8, K.K.13, K.K.39, K.K.40).

Yörede erkekler Cuma namazından çıkmadan önce kadınlar öğle namazlarını kılmazlar. Dini herhangi bir dayanağı olmayan bu uygulamanın ataerkil zihniyetin bir ürünü olduğuna inananlar da mevcuttur (K.K.47).

3.1.2. Üç Aylar

Kameri takvimin Recep, Şaban ve Ramazan ayları üç aylar olarak bilinir. Üç aylar Müslümanlar arasında önemli bir yere sahiptir. Çünkü bu aylar kutsal kabul edilen kandil gecelerini içerisinde bulundurmaktadır. Recep ayının ilk Cuma gecesi Regaib gecesi, 27. Gecesi Miraç gecesidir. Şaban ayının 15. Gecesi Berat gecesi ve Ramazan ayının 27. Gecesi de Kadir gecesidir. Ayrıca Ramazan ayından sonra en sevap oruç Recep ve Şaban aylarında tutulan oruçtur (Şentürk ve Yazıcı, 2007: 331-332).

Ergani ve çevresinde üç aylar başlayınca insanlar günah işlememeye dikkat ederler. Daha çok oruç tutmaya ve ibadet etmeye çalışırlar. Ramazan ayı dışında hiç oruç tutmayanlar bile Recep ve Şaban aylarında oruç tutmaya çalışırlar. Bu oruçlar aynı zamanda Ramazan ayına hazırlık anlamını da taşımaktadır. Bu aylarda daha çok Kur'an-ı Kerim okunur. Yörede yedi yıl üst üste üç ay boyunca oruç tutanlar da vardır. Ancak bunu yapabilenler çok nadirdir. Üç ay boyunca oruç tutanların bir sene boyunca oruç tutmuş gibi olduklarına ve bunu yedi yıl devam ettirenlerin dualarının ve beddualarının kabul olacağına inanılır (K.K.8).

Kandil gecelerinde ise daha çok hayır işlenmeye çalışılır. Oruç tutulur, tesbih namazı kılınır, mevlit okutulur ve akşam yemeği verilir. Kandil akşamı, ikindiden sonra baklava, helva, çörek, şeker, bisküvi, pişi vs. dağıtılır. Peygamber türbeleri ve mezarlık ziyaretleri yapılır. Buralarda Kur'an okunur, dua edilir, dilekler dilenir ve adaklar adanır. Bu mübarek gecelerde bütün duaların kabul olduğuna inanıldığı için bütün gece sabaha kadar ibadetle geçirilir. Gidebilenler camilere, gidemeyenler de özellikle kadınlar kendi aralarında bir araya gelerek, birlikte namaz kılıp Kur'an okurlar, dua edip Allah'tan bağışlanma dileyerek gecelerini değerlendirmeye çalışırlar. Ancak gelenek halini almış olan bu bir araya gelmeler

günümüzde Covid 19 salgını nedeniyle gerçekleştirilememekte, herkes ibadetlerini evinde bireysel olarak yapmaktadır (K.K.5, K.K.8, K.K.13, K.K.34).

Eskiden köylerde kandil gecelerinde güzel yemekler hazırlanır, ihtiyaç sahiplerine gönderilirdi. Bu gecelerde çocuklara hediyeler verilir, onlar da sevindirilirdi. Erkekler köyde ilim sahibi olan kişinin evinde toplanır, toplu ibadetler, tesbihat ve zikir yapılırdı (K.K.39).

Ramazan ayı, kutsal kabul edilen üç ayların sonuncusu ve İslam'ın beş temel esasından biri olan oruç ibadetinin eda edildiği mübarek bir zaman dilimidir. Allah Kur'an-ı Kerim'de "(O sayılı günler), insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa, onu oruçla geçirsin..." buyurarak Ramazan ayında oruç tutmayı farz kılmıştır.

Kur'an'ın bu ayda indirilmesi, bin aydan daha hayırlı kabul edilen Kadir gecesinin bu ayda yer alması, Hz. Muhammed'in bu ayda inanarak ve sevabını Allah'tan umarak oruç tutanların geçmiş günahlarının affedileceğini, bu ayda cennet kapılarının açıldığını ve cehennem kapılarının kapandığını belirtmiş olması ve bu aya ulaşınca bizzat kendisinin ibadetlere daha çok ağırlık vermesi Ramazanın değerini ve kutsiyetini arttırmaktadır (Günay, 2007: 434).

Ergani ve çevresinde Ramazan ayı büyük bir heyecanla karşılanır. Zira Ramazan demek, daha fazla ibadet etmek ve günahlardan arınmak demektir. Bu nedenle Ramazan ayı başlamadan önce evlerde bahar temizliği gibi büyük bir temizlik yapılır. Çünkü kadınlar adı geçen ayda daha çok ibadetlerine zaman ayırmak istemektedirler. Oruç başlamadan bütün temizlik işleri bitirilir, iftar ve sahur için alışveriş yapılır. Ramazan ayında halkın geneli oruçludur. Kur'an okumayı bilen herkes hatim indirir, camilerde mukabele okunur, camiye gidemeyen hanımlar evlerde bir araya gelip mukabele okurlar. Akrabalar ve arkadaşlar iftara davet edilerek sevap elde edilmeye çalışılır. İftardan sonra kadınlar teravih namazına yetişmek için işlerini yardımlaşarak hemen bitirirler. Günümüzde kadınlar çoğunlukla teravih namazlarını camilerde kılarlar. Eskiden ilçe merkezindeki kadınlar müsait olan bir evde ya da her gece bir evde toplanarak teravih namazlarını kılmaktaydılar. Kırsal kesimlerde hâlâ kadınlar ya evlerde kılmakta ya da teravih namazına sadece erkekler katılmaktadırlar.

Sahur vakti davulcular halkı uyandırır. İftarda ise eskiden top atılırdı. Günümüzde iftarda top atılmamaktadır (K.K.26, K.K.34, K.K.40, K.K.45).

3.1.3. Ramazan ve Kurban Bayramları

İslam dininde kutlanan iki büyük bayram vardır. Bunlar Ramazan ve Kurban Bayramlarıdır. Her iki bayram da H. 2. yıldan itibaren kutlanmaya başlanmıştır. Ramazan Bayramı Ramazan orucunun tamamlanmasının ardından Şevval ayının 1. 2. ve 3. günleri kutlanmaktadır. Bu bayrama, öncesinde fitır sadakası verildiği için “Fitır Bayramı” da denilmektedir (Kurt, 2017: 149).

Bütün İslam beldelerinde olduğu gibi Ergani’de de kutlanan Ramazan bayramıyla ilgili çeşitli uygulamalar ve inanışlar bulunmaktadır. Bahsi geçen uygulamalar şu şekildedir:

Ramazan bayramına üç beş gün ya da bir hafta kalınca evlerde bayram temizliği başlar. Ailede herkese özellikle çocuklara bayramlık elbise ve ayakkabı alınır. Bayramda hazırlanacak yiyecek içecekler için alış veriş yapılır, şeker ve kolonya alınır. Eskiden ev sahibi, içmese bile birkaç farklı paket sigara alırdı. Şimdilerde bu adet terkedildi. Yoksul ailelere gıda yardımında bulunulur. Eskiden aileler daha kalabalık olduğu için Terviye günü (bayramdan iki ün önce) mutlaka banyo yapılır, çamaşırlar yıkanarak temizlik işleri bitirilirdi. Yöre halkı bu güne “Çamaşır Günü” demektedir. Arefe gününe temizlik işleri bırakılmaz. Arefe günü ise sabahtan kalkılır. Büyük leğenlerde çörek hamuru yoğrulup mayalanmaya bırakılır. Çörek mayalanırken baklavalara açılır, sargı burma, kadayıf, çörek, pasta ve diğer tatlılar yapılır. Eskiden özellikle kırsal kesimlerde çörek yerine ‘kılör’ denilen tandır ekmeği büyüklüğünde, tadı, çöreği anımsatan bir tür ekmek yapılırdı. Arefe günü öğleden sonra mezarlık ziyaretleri yapılır. Mezarlıkta Yasin okunur. Hatim yapılmışsa bağışlama duası yapılır. Böylece ölülerle bayramlaşılır. Mezarlık çıkışı çevredeki insanlara ve çocuklara şeker, bisküvi, çikolata ve lokum dağıtılır (K.K.8, K.K.22, K.K.26).

İlçe merkezinde ve köylerde aileler evli olan kızlarını, kız kardeşlerini ve halalarını evlerine davet ederler. Bu davete “Ban zetiya kırın” denilir (Aslan 2014: 419).

Arefe günü akşam olunca bayram yemekleri yapılmaya başlanır. Yemek olarak içli köfte, sarma, dolma, meftune, güveç, sade veya etli pilav ve hoşaf yapılır (K.K.5, K.K.13, K.K.26, K.K.34, K.K.36).

Bayram akşamı çocukların ellerine kına yakılır. Eskiden büyükler de kına yakarlardı. Ancak yakın zamanda aile bireylerinden biri ya da akrabalarından biri kaybedilmişse o bayram kına yakılmaz. Çünkü kına mutluluğu, sevinci ve kutlamayı ifade eder (K.K.9, K.K.22, K.K.34, K.K.40).

Bayram sabahı erkenden uyanılır. Erkekler bayram namazına giderler, kadınlar evi toplar ve akşamdan hazırlanan yemeklerden sabah pişmesi gerekenleri pişirir, diğerlerine son dokunuşları yaparlar. Aile bireyleri bayramlıklarını giyerek hazırlanırlar. Namaza giden

erkekler namaz çıkışında cami cemaatiyle bayramlaşır, ardından da mutlaka birkaç misafirle eve gelirler; gelen misafirlerle birlikte yemek yenilir. Ergani’de bayram sabahı kahvaltıda kahvaltılık hazırlanmaz; Arefe günü hazırlanan yemekler yenilir, ekmek yerine çörek tüketilir. Bayram yemeği bitince önce anne, sonra çocuklar babanın bayramını kutlarlar. Baba onlara bayramlık (harçlık) verir. Daha sonra annenin bayramı kutlanır; en son çocuklar kendi aralarında bayramlaşırlar. Bayramın ilk günü büyük evin kapısı kapanmaz. Yani büyükanne ve büyükbabanın bulunduğu ev sürekli açık olur, bütün akrabalar o gün gelip bayramlaşırlar. İkinci ve üçüncü gün yine büyükanne ve büyükbaba yanlarında misafire hizmet edecek biri olmak şartıyla evde kalırlar. Ailenin diğer üyeleri diğer akrabalarla bayramlaşmak ve iade-i ziyarette bulunmak maksadıyla dışarı çıkarlar (K.K.5, K.K.26, K.K.36).

Eskiden bayram namazı kılındıktan sonra mezarlık ziyareti yapılır, önce ölülerin bayramı kutlanır, sonra eve gidilirdi. Bu ziyaretlerde, gidişte kullanılan yolun dönüşte kullanılmamasına dikkat edilirdi (K.K.8, K.K.22).

Bayramda gelen misafirlere önce şeker ve kolonya ikram edilir. Ardından özellikle yemek vaktiyse tok olsalar bile yemek ikram edilir. Misafir bunlardan az da olsa yemek zorundadır. Aksi halde bu, ev sahibine hakaret sayılır. Yemekten sonra çay, kahve, tatlı ve pasta ikramında bulunulur. Misafir bunları da yemek zorundadır. Söz konusu bayram ziyaretleri bayramın üç günü yoğun bir şekilde gerçekleşir. Ancak iade-i ziyaretler bayramdan sonraki bir hafta ya da on gün boyunca devam eder. Özellikle bayramın ilk günü çocuklar mahalledeki/köydeki bütün evleri kapı kapı dolaşarak büyüklerin ellerini öperek bayramlaşırlar. Gelen çocuklara para ve şeker verilir (K.K.5, K.K.36, K.K.40).

Eskiden köylerde bayram ziyaretleri sabah saatlerinde bitirmeye çalışılırdı. Çünkü köyün gençleri öğleden sonra kızlar bir evde, erkekler köyün herhangi bir meydanında toplanır, kendi aralarında şarkı, türkü söyler, kaval çalar, halay çekip eğlenirlerdi (K.K.43).

Kurban, Allah’a yakınlık sağlama amacı ve ibadet etme niyetiyle belli bir zamanda belirli cinsten hayvanları kesmeyi ifade eder. Kesilen hayvana da kurban denilmektedir (Güç, 2002: 433).

Kurban Bayramı, Hz. İbrahim’in, oğlu İsmail’i Allah’a kurban etmek istemesi ve oğlunun da bahsi geçen isteğe razı olması sonucunda Allah’ın adı zikredilen iki peygamberin sadakatlerine karşılık bir hayvan kurban etmelerini emretmesinin hatırasını canlı tutmaktır. Söz konusu bayramda imtihanlarını başarı ile tamamlayan iki peygamberin sevinci bütün ümmet tarafından yaşanmaktadır (Bayraktar, 1992: 259).

Ergani’de Kurban Bayramı büyük bir önem taşımaktadır. Diyarbakır merkezden farklı olarak Ergani halkının büyük çoğunluğu Hanefi mezhebine mensuptur ve bu mezhebe göre

durumu müsait olan her Müslümanın kurban bayramında kurban kesmesi vaciptir. (Şentürk ve Yazıcı, 2007: 322). Bu nedenle her evde mutlaka kurban kesilir. Hatta bazen bir evde birden fazla kurban kesilmektedir.

Kurban bayramından bir hafta önce, Ramazan bayramında olduğu gibi evlerde bayram hazırlığı başlar. İki bayramda yapılan hazırlıklar aynıdır. Ancak Ramazan bayramından farklı olarak bu bayramda et alınmaz; alınsa da çok az alınır. Çok çeşitli yemekler yapılmaz. Bayram sabahı hafif bir kahvaltı yapılır. Çünkü bayramın ilk günü hemen kurban kesilir ve eti pişirilip ikram edilir. Bazı aileler Kurban bayramında da bayram yemeği hazırlamaktadırlar (K.K.26). Bayramın birinci günü sabah ezanıyla birlikte kalkılır. Erkekler bayram namazına giderler, bazıları sabah namazına gidip bayram namazını kıldıktan sonra eve dönerler. Kahvaltıdan sonra ev halkı birbirleriyle bayramlaşırlar. Daha sonra erkekler kurban kesim yerine giderler. Kurban etini eve getirip dağıtırlar. Eskiden kurbanlar evlerde kesilirdi. Çünkü evler müstakil ve geniş avlulara sahipti. Kadınli erkekli bütün ev halkı toplanır, kaç kurban kesilecekse ehil biri tarafından sırayla kimin kurbanıysa onun adı söylenir, dualar okuyarak ve Allah'ın adı anılarak kesilirdi (K.K.40, K.K.45).

Kurban kesilir kesilmez avluda ocak yakılır; önce hayvanın ciğerleri, yüreği, böbrekleri ve bir miktar eti sacda pişirilir. Pişirilen etler, kurbanın etleri dağıtılırken oradakiler tarafından yenilir. Bayramlaşmaya gelenlere ikram edilir. Ergani'de kurban eti mangal yapılmaz. Pilav üstü kavurma yapılır. İhtiyaç halinde birinci günün akşamı veya ikinci gün güveç, meftune, dolma, içli köfte ve hoşaf gibi yemekler yapılır. Büyükbaş hayvan kesilmişse etler yedi parçaya ayrılır. Payların kime ait olacağı kura ile belirlenir. Herkes kurbanını alıp evine gider. Bundan sonra et üçe ayrılır. Bir parçası ev halkına ayrılır. Bir parçası komşulara dağıtılır. Bir parçası da ihtiyaç sahiplerine gönderilir. Bu parçaların da yine kurayla belirlendiği olur (K.K.22, K.K.45).

Kurban bayramından önce özellikle yaşlılar arasında 9 günlük oruç tutulur. Kurban bayramı sabahı yine oruçlu gibi davranılır. Bayram namazı kılındıktan sonra bayram yemeğiyle oruç açılır. Söz konusu uygulamanın sünnet olduğuna inanılmaktadır. Ramazan bayramında ise tatlı bir şeyler (şeker ve biraz çörek) yenilerek namaza gidilir (K.K.5, K.K.13, K.K.22, K.K.45).

Yöre halkı Ramazan bayramının birinci günü gündüz uyumakta bir sakınca görmediği halde Kurban bayramında uyumayı hoş karşılamaz. Bu bayramda uyuyan kişinin domuzlara çobanlık edeceğine inanılır (K.K.5, K.K.40, K.K.45).

Gelenek görenekler ve inanışlar, belli topraklar üzerinde yaşayan toplumların birbirlerinden etkilenecek ve birbirlerine aktararak oluşturdıkları bir kültürdür. Bu topraklarda

yaşayan halkın inandığı din, inanışları üzerinde en büyük etkiye sahip olan faktörlerden biridir. Bazen kişi dinini değiştirmiş olsa bile eski örf-adet gelenek görenek ve adetlerini devam ettirebilmektedir. Örneğin Av. Fethiye Çetin, aslen Ermeni olan ancak daha sonra Müslüman olan, namazını da düzenli bir şekilde kılan anneannesini anlattığı “Anneannem” adlı kitabında anneannesinin ve onun gibi olan arkadaşlarının Paskalya yortusunda yumurtalı, mahlepli ve çörekotlu özel bir çörek yapıp gelenlere ikram ettiğinden ve bazı ermeni adetlerini kendi aralarında devam ettirdiklerinden bahseder (Çetin, 2008: 79). Benzer şekilde Müslümanların da Ramazan ve Kurban bayramlarında çörek yaptıklarını ve gelenlere mutlaka ikram ettiklerini görmekteyiz.

3.2. Kutsal Mekânlar

Kutsal varlık, kendisini insanlara mekân boyutları içinde açıklar. İnsanlar dini olayların yaşandığı mekânlara bağlanır ve orada dini duyguları tecrübe eder. Söz konusu mekânlar kutsalla karşılaşma yeridir ve buralarda insanlar duyu organlarıyla kutsalı tecrübe ederler. Bahsedilen mekânlar, bir ibadet yeri, mezar, dağ, kaya, ağaç vs. olabilir (Arık, 2017: 70).

Kutsal Mekân, dini geleneklerde kutsiyet atfedilen mekânlardır. Bahsi geçen kutsiyet Tanrı, peygamber ya da din kurucusu tarafından kendisine verilmiş veya ilahi gücün tezahür ettiği yer olmasından kaynaklanmaktadır. Bazen de toplumda aziz ve veli olarak görülen kişilerin anılarının olduğu, keramet gösterdikleri ya da onların işaret ettiği yerler kutsal olarak görülür (Eroğlu, 2020: 21).

Dini geleneklerde peygamberlerin kutsalla ilişkiye girdiği mekânlara da kutsiyet atfedilmiştir. Mesela Müslümanlar Hz. Muhammed (s.a.v.)’in ilk vahyi aldığı Nur Dağı ve Hira Mağarasını kutsal kabul ederler. Hz. Musa’nın Tur Dağında yaşadıkları Tur Dağının kutsallaşmasına vesile olmuştur. Peygamber kabirlerinin bulunduğu yerler de kutsal kabul edilmektedir. Benzer şekilde Allah’ın veli kullarının türbeleri kutsal kabul edilmekte ve insanlar bahsedilen mekânlarda kendilerini kutsala daha yakın hissetmektedirler.

Ziyaret yerleri olan kutsal mekânlar fert ve toplum hayatında önemli bir fonksiyona sahiptirler. Bahsi geçen mekânlar, İnsanların maddi ve manevi hastalıklarından kurtulmak için ve zaman zaman karşılaştıkları problemler karşısında kendilerini çaresiz hissettiklerinde medet umdukları ve rahatlamak için sığındıkları birer limandır.

Ergani 10.000 yıllık tarihiyle kadim bir şehirdir. İnsanlığın yerleşik hayata geçtiği ilk topraklar olması nedeniyle birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Her medeniyet kendi kültürü ve inancı doğrultusunda Ergani’den etkilenmiş ve Ergani’yi etkilemiştir. Sosyal,

siyasal ve coğrafi açıdan önemli bir konuma sahip olması nedeniyle defalarca işgal edilerek tahrip edilmiştir. Belki de her topluluk kendinden önceki medeniyetin izlerini silmek istediğinden bugünkü Ergani’de varlığından kesinlikle haberdar olduğumuz tarihi ve kutsal mekânların çoğu mevcut değildir. Bu bölümde Ergani’nin doğal güzelliklerini değil bütün olumsuzluklara rağmen ayakta duran ve halkın inanışları üzerinde etkili olan tarihi ve kutsal mekânlar ele alınmıştır.

3.2.1. Zülküf Peygamber Makamı

Zülküf Peygamber’in makamı Zülküf dağında bulunmaktadır. Bu dağ iki kutsal mekâna ev sahipliği yapmaktadır. Bunlardan biri Zülküf Peygamber’in makamı, diğeri Meryem Ana Kilisesi’dir. Zülküf Peygamber makamına izafeten Zülküf dağı, Meryem Ana Kilisesine izafeten de Meryem Ana Dağı diye adlandırılır. Halk arasında Meryem Ana Dağı (Çiyaye Meryemana) ve Zülküf Peygamber Dağı (Çiyaye Zülküf Nebi) ve Makam Dağı olarak bilinir. Ancak günümüzde ilçede Hristiyanlar yaşamadığından Zülküf Dağı/Zülküf/Zülküf Peygamber Dağı olarak bilinmektedir (K.K.8, K.K.29).

Makam, içinde söz konusu peygamber ya da evliyanın cesedinin olmadığı türbeler ya da mekânlardır. Zülküf Peygamber Dağında da Zülküf Peygamber’in sadece makamı bulunmaktadır. Türbede sembolik bir sanduka bulunmakta ancak içinin boş olduğu bilinmektedir. Zülküf Peygamberin mezarı Eğil’dedir. Zülküf Peygamberin hangi dönemde yaşadığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak tarih kaynaklarından Asurlular döneminde yaşadığı anlaşılmaktadır. Zülküf Peygamberin Irak’ın Kifl ilçesinde de makamı olduğu söylenir (Özaydın, 2014: 450).

Allah, Kur’an-ı Kerim’de Zülküf Peygamber hakkında “İsmail’i, İdris’i ve Zülküf’i de hatırla. Bunların hepsi sabredenlerdendi. Onları da rahmetimizin içine soktuk. Şüphesiz onlar salih kimselerdendi.” buyurmaktadır. (Enbiya 85-86).

Ayette zikredilen “Zülküf”, bahsi geçen Peygamberin adı değil, “nasip ve kısmet sahibi” manasında lakabıdır. Ancak buradaki nasip kısmetten maksat dünyevi zenginlik değil Zülküf Peygamberin ahiretteki derecesi ve üstün kişiliğidir. Zülküf Peygamberin asıl adı hakkında pek çok rivayet mevcuttur. Yahudiler onun, İsrailoğullarının esareti döneminde peygamber olarak gönderildiğini ve Habur ırmağı yakınlarında vazifesini icra eden Hereksel adında biri olduğunu iddia ederler. Bazı âlimler de Eyüp (a.s.)’ın kendisinden sonra peygamber olarak gönderilen oğlu Bişr olduğunu söylerler (Özaydın, 2014: 449.).

Bir rivayete göre de Hilar düzlüğünde yapılan bir savaşta esir düşen taraftarlarına hayatı pahasına kefil olduğundan Zülküf adını almıştır. Şarani savaşa giden zamanın

peygamberine vekâlet ettiği için söz konusu adı aldığını ifade eder. İbn-i Kesir ise adı geçen peygamberin Elyasa olduğunu söyler. Bir rivayete göre Elyasa ve Zülküf (a.s.) amca çocuklarıdır. Elyasa bir gün kavminin ileri gelenlerine “Kim gecesini ibadetle geçirmek, gündüzünü halkın işlerini görmek, doğruluk ve adaletle hükmetmek, bu yolda sabredip öfkelenmemek üzere bana söz verebilir?” diye sorar. Yalnız Zülküf “Ben buna kefil olurum.” der. İkinci gün Elyasa aynı soruyu tekrarlar. Yine sadece Zülküf olumlu yanıt verir. Bunun üzerine Elyasa Zülküf’ü kendine vekil tayin eder. Zülküf Peygamber, Elyasa Peygamber adına halkı irşat eder, ilahi emir ve yasakları tebliğ eder ve onları yönetir (Özaydın, 2014: 450).

İbn-i Abbas, Zülküf için “Nebidir, devlet başkanlığı da yaptı.” der. Elyasa vefat ettikten sonra Zülküf’e peygamberlik verilir. Kavmini hak din olan İslam’a davet eder. Bu daveti sonucunda putperest Kenânilerin Tevrat’a iman etmelerini sağlar. Yukarı Mezopotamya, Suriye ve Filistin’i idaresi altına alır ve Ergani’yi yönetim merkezi yapar (Özaydın, 2014: 450-451.).

Makam Dağı’nda bulunan Zülküf Peygamber’in türbesinin kim tarafından hangi tarihte yapıldığına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak 924/1518 tarihli tahrir defterlerinde vakıf kaydının bulunması bahsi geçen türbenin Osmanlılardan önce inşa edildiğini göstermektedir. Ayrıca 937/1530 tarihli Osmanlı Tahrir Defteri’nde Zülküf Peygamber’in türbesi ve adı geçen türbeye vakfedilen gelirler hakkında bilgiler bulunmaktadır. 1285/1868 yılında Diyarbakır valiliğine atanan Kurt İsmail Paşa’nın söz konusu türbeyi ziyarete gelenler için bir daire ve bir sarnıç inşa ettirdiği kayıtlıdır. 1301/1883, 1308/1890 ve 1318/1900 tarihli Diyarbakır salnamelerinde Zülküf Peygamber’in makamının Ergani’de bulunduğu ve bahsedilen makamın müzeyyen bir şekilde tamir ve tefriş edildiği yazılmaktadır (Doru, 2014: 187).

1518 ve 1530 numaralı Osmanlı Tahrir defterinde Ergani’deki Bagür ve Ruzbegü köyü ve mezrasının gelirlerinin Zülküf Peygamber türbesi için ayrıldığı kayıtlıdır. 1886 yılında Diyarbakır valisi olan Arıfî Paşa seyahatnamesinde türbeye hizmet eden 4-5 haneden bahsedilmektedir (Güzel, 2014: 163).

Makamda eskiden beri var olan türbe Şeyh Sait isyanından sonra 677 sayılı “Tekke ve Zaviyeler ile Türbelerin Kapatılmasına ve Türbedarlar ile Bazı Ünvanların Men ve İlgasına Dair Kanun” ileri sürülerek 1926 yılında Birinci Genel Müfettişliği’nin emriyle yıktırılır. Buradaki altın, gümüş, Uzun Hasan’ın bağışladığı şamdanlar gibi kıymetli eşyalarla değerli halı ve seccadelerin bir kısmı Diyarbakır Vakıflar İdaresine oradan da İstanbul’a gönderilir (Üzülmez, 2014: 268, Güzel, 2014: 430-431). Mezarın üzerinden alınan antika ipekli örtüler

Diyarbakır Evkaf Dairesince alınır. Ancak bu örtülerin akibeti bilinmemektedir (Doru, 2014: 53).

Diyarbakır'ın önemli şair ve yazarlarında olan Ali Emiri, Osmanlı Vilayat-ı Şarkiyyesi adlı eserinde şu hatırasını aktarır: “Osmanlının son dönemlerinde Diyarbakır'a denetime gelen Abidin Paşa'nın Ergani'den doğruca Maden'e geçeceğini öğrendim. Abidin Paşa Ergani'nin manevi yüceliğini bilmemektedir. Hemen Abidin Paşa'ya buradaki Zülküf Peygamber ve onu ziyaretin önemini anlatan bir şiir yazdım. Abidin Paşa şiiri okur okumaz, Maden ilçesine yöneleceğine makam dağına yönelir, dağa tırmanır. Zülküf peygamber makamına gider.” Bir Osmanlı paşasının Zülküf Peygamber makamını ziyaret etmeden Ergani'den geçmesine gönlü razı olmayan Ali Emiri, Makam Dağı'nda H. 650 yılında yapılmış olup Melik Salih tarafından buraya hediye edilen iki şamdanı, İran yapımı bir başka şamdanı ve 1402 tarihinde Karayülük Osman Bey tarafından yaptırılmış olan süslü bir Ergani Kalesi anahtarını da gördüğünü anlatır. Arif Paşa da Seyahatnamesinde Makam Dağı'nda 1252'de Melik Salih döneminde yapılan bir şamdan ve hazrete ait demirden yapılmış bir âsâ gördüğünü ifade eder. (İlker Güzel, 2014: 430).

Türbe 1958-1959 yıllarında Ergani Hayır Cemiyeti tarafından taştan yaptırılır. Daha sonra tekrar onarılır ve avlunun üstü betonla kapatılarak salon haline getirilir ve bir balkon ilave edilir.

Zülküf Peygamberin makamının bulunduğu türbe Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından tekrar restore edilir ve bahsedilen restorasyon 09/06/2008 tarihinde tamamlanır. Türbe, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün veri tabanında “Türkiye Kültür Mirasları” arasında kayıtlıdır. Yine Diyarbakır Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nca 20/02/1991 tarih ve 656 sayılı Kurul Kararı ile tescillenip korumaya alınmıştır (Özaydın, 2014: 451).

Ergani halkı tarih boyunca ve günümüzde hemen hemen karşılaştıkları her sıkıntıda Zülküf Peygamberin Makamına gidip Allah'tan yardım istemiş, O'nun hürmetine Allah'ın dualarını kabul ettiğine inanmışlardır. Ayrıca halk Ergani'nin her dönemde adı geçen peygamber ve evliyaların yüzü suyu hürmetine Allah tarafından korunduğuna hatta okuma yazma oranının ve eğitim öğretim seviyesinin çok yüksek olmasının bile bu durumdan kaynaklandığına inanmaktadır (K.K.13).

Basri Konyar 25 Eylül 1932 yılında Zülküf Peygamber Makamına yaptığı ziyaret sonucunda şunları yazar:

Zülküf mezarı bir adam boyundan biraz uzunca topraktan yapılmış ve ceviz tahtalarla muhafazaya alınmış sade bir mezardır. Üstünde birkaç kat ipekli örtü bulunur. Bu örtülerin antika olanları altı yıl önce Diyarbakır Evkaf (vakıf) Dairesi'ne gönderilmiştir (Şimdi bu Şamdanların Ankara Etnografya Müzesinde olduğu

söylenmektedir.). kalan örtülerden birinin kenarları yeşil içi rubi renktedir. Ortası ve yanları yeşil renkli ipek ve sırma ile işlenmiştir. Üzerinde ‘vema tevfiği illa billah’ yazısı vardır.

Zülkifl vaktiyle bu havalinin her derdine deva olur bir yatır değil en müşkül işlerde baş salınan bir müracaat makamı idi. En dar bir zamanda bu yüksek dağın tepesine kadar bir şose yapılmış ve herkesin istidatlarını (dilekçelerini) buraya vermesi sanki gözetilmişti. Bu kabre bırakılan eski yazılarla bir tomar evrak buldum. Halkın yeryüzünde canlılara dert yanacak fırsat bulamadıkları acıklı bir devir geçirdiklerini gösteren bu evrak arasında bir vali veya kaymakama verilir şekilde istid’alar da vardır. Zülkifl Peygambere diye başlar ve efendimle biter. Bazısında şu cümleler okunur: “Şu memuru kaldırırsan sana bir kurban keseceğim.” (Üzülmez, 2005: 269).

Eskiden yağmur duası için de Zülküf Peygamber makamı ziyaret edilirdi. İlkbahar mevsimi kurak geçtiğinde Cuma günü Cuma Namazı kılındıktan sonra cemaat imamla makama çıkar ve orada dua ederlerdi. Namazdan önce gençler toplanır, dul bir kadın öncülüğünde mahalle mahalle dolaşır ve her gittikleri kapıda,

“Allah’tan yağmur isterem

Petekten (Kevardan) bulgur isterem

Çemçe çemçe yağ isterem.” diyerek yiyecek isterlerdi. Toplanan yiyecekler cemaatle birlikte makama götürülür ve orada bir kısmı pişirilip tüketilir, kalanı da dul kadına verilirdi. Ayrıca yedi öksüz çocuk da götürülür, onlar da orada doyurulur ve kendilerine önceden alınmış kıyafetler giydirilirdi (Aslan, 2014: 420).

Zülküf Peygamber Makamında yapının içerisinde sandukanın bulunduğu bir bölüm ve içerisinde 25-30 kişinin namaz kılabilceği bir mescit bulunmaktadır. Kış mevsiminde ulaşımın zor olması nedeniyle daha çok diğer mevsimlerde ziyaretçi akınına uğramaktadır. Cuma akşamı ve Cuma günleri ziyaret etmek daha makbul olsa da Zülküf Peygamberin makamı her gün ziyaret edilmektedir. Özel bir ziyaret günü yoktur. Çalışanlar daha çok hafta sonları ziyaret etmektedirler (K.K.8, K.K.32).

Makam Dağına gidenler; çocuğu olmayanlar, çocuğu olup da yaşamayanlar, evlenmek isteyip de evlenemeyenler, âşıklar, hastalar (özellikle psikolojik rahatsızlığı olanlar), işsiz ve yoksullardan oluşur. Bahsedilen insanlar çaresizliklerin ifade etmek ve dertlerine derman bulabilmek umuduyla Makam Dağına çıkıp Zülküf Peygamberi ziyaret ederler. Adı geçen kutsal mekâna gidenlerin kimi eş kimi çocuk kimi zenginlik kimi hastalığına şifa isteyerek dilek tutup adak adarlar.

Türbeye girilirken sağ taraftan girilir. Sağdan sandukanın etrafından dönülerek ayak ucuna gelinir ve burada dua edilir. Ziyaretçilerin türbeye hiç bir şekilde arkalarını dönmemeleri gerekir. Bu uygulama yörede, ziyaret adabı ve türbede yatan zata saygı olarak görülür. Ziyaretçiler makamda iki rekat namaz kılar, sonra kibleye yönelerek ya da türbenin kuzey tarafında bulunan pencerelerin ya da makamının çevresinde herhangi bir yerde dua eder

ve Kur'an-ı Kerim okurlar. Ergani'de Zülküf Peygamberin makamını ziyaret edenlerin bazıları sandukanın etrafında dönerek dua ederler. Bu sandukanın üzerine örtülen yeşil bezi yüzlerine, vücutlarına ve başlarına sürerler. Bütün bunları yaparken Allah'a şöyle dua etmektedirler: “Ya Rabbi! Buradaki zatın hürmetine vücudumuzdaki hastalıklara şifa ver. Günahlarımızı bağışla. Dualarımızı kabul et. İhtiyaçlarımızı gider.” (K.K.41).

Makam dağına ziyaret için gidenler yanlarında pasta, börek, yiyecek, içecek ve dağıtmak için şeker, bisküvi ve lokum gibi yiyecekler de götürürler. Dilekleri gerçekleşmiş olanlar, adadıkları kurbanı keser, orada hem yer hem de dağıtırlar. Bütün bunlar yapılırken namaz kılınır, Yasin, Fatiha ve okunmak istenen diğer sureler okunur, dualar edilir, kurbanlar kesilir ve sadakalar verilir. Böylelikle insanlar hem dini hem de piknik havasında bir ziyaret gerçekleştirmiş olurlar.

Yöre halkı Makamda yapılan duaların makbul olduğuna, Zülküf Peygamberin her durumdan haberdar olduğuna inanmaktadır. Katılımcılarımızdan Rahime Gülsün ninesinin kendisine şunları anlattığını söylemiştir: “Zülküf Peygamber’in eşyaları çalınmıştı. Zaman zaman bu hırsızlık olayı gerçekleşirdi. Ancak bu defa türbede hiçbir şey bırakılmamıştı. Türbedar Maden’e gidip şikâyetle bulunur. Döndükten sonra sabah makama vardığında türbeden kendisine ‘Neden bu kış mevsiminde şikâyetle bulunmak için Maden’e kadar gittin? Çoluk çocuğun küçük. Ya donup kalsaydın! Bana şikâyetle bulunsaydın ya!’ diye seslenilir. Türbedar bu sesi işittikten sonra titreyerek kendinden geçer.”

Çocuğu olmayıp çocuk sahibi olmak için söz konusu kutsal mekânı ziyaret edenler bahsi geçen ziyaretlerinde hem adak adarlar hem de çocuk kız olursa adını Zülfiye, erkek olursa adını Zülküf/Zılkif vereceklerine dair bir niyette bulunurlar. Çocukları doğduğunda niyetlerini gerçekleştirirler. Uygun bir zamanda adı geçen kutsal mekân tekrar ziyaret edilir. Mümkünse bahsedilen ziyarete doğan çocuk da götürülür. Gerçekleştirilen mezkûr ziyarete kurban kesilir ve eti dağıtılır. Etin ihtiyaç sahiplerine dağıtılması tercih edilir. Böylece daha önce verilen sözler yerine getirilmiş olur. Verilen sözler yerine getirilmezse çocuğun yaşamayacağına inanılır. Duaların kabul olması için üç Perşembe buranın ziyaret edilmesi gerektiği halk tarafından ifade edilmektedir (K.K.8, K.K.13, K.K.40).

Zülküf Peygamber Dağı’nın bir özelliği de kendine özgü, başka hiçbir yerde açmayan Makam Çiçeğine sahip olmasıdır. Makam Çiçeği, yalnız Nisan ayının sonlarında Mayıs ayının başlarında açar. Bu çiçek, gök mavisi ve çok güzel kokuludur. Rivayete göre Peygamber o kalede dolaştığında terinin döküldüğü yerlerde onun terinden bitmiştir. Bir başka rivayete göre ise Hz. Ali’nin atının terinin damladığı yerlerde bitmiş. Makam çiçeği, patates ve sarımsak gibi kökünden çoğalarak yetiştiği gibi çiçeklerinden elde edilen

tohumların ekilmesiyle de yetişebilir. Ancak nedendir bilinmez Makam Dağı dışında hiçbir yerde yetiştirilmemektedir. Makam Çiçeği, yöre halkı tarafından kutsal kabul edilir ve hem kutsal kabul edilmesinden hem de güzel kokusu nedeniyle evlerde kurutulmuşu saklanır (Özaydın, 2014: 449, Üzülmez, 2005: 273).

3.2.2. Meryem Ana Manastırı

Makam Dağı, Müslümanlarca kutsal olduğu gibi Hristiyanlar tarafından da ziyaret edilen önemli bir dağdır. Kendi döneminde bölgedeki kiliseler arasında önemli bir konuma sahip olan Meryem Ana Manastırı bu dağın zirvesinde inşa edilmiştir. Manastırın kim tarafından, tam olarak ne zaman inşa edildiği bilinemese de Hristiyanlığın birinci yüzyılında kurulduğunu Doru'nun Gertrude Bell'den aktardığı ifadelerinde Bell'in verdiği şu bilgilerden anlıyoruz:

“Arghana (Ergani) tepesine doğru yola koyulduk. Dik bir yolun kenarından Ermeni manastırına doğru ilerlemeye devam ettik. Buradan manzara çok güzel ve büyüleyici görünüyordu. Ermeni manastırının, Hristiyan devrinin birinci yüzyılında kurulduğunu ve Orta çağ devrinde ise manastırın genişletilmiş olduğunu söylemiştir.” (Doru, 2014: 194).

Öte yandan Üzülmez'de sözü edilen manastırla ilgili olarak şunları ifade eder:

Zirvesindeki kilise, zamanında Ergani'de bulunan büyük manastırın bir parçasıydı. Zamanında muhteşem bir yapıtmış. İbadethaneleri ve eğitim kısımlarının dışında misafirhaneleri, yemekhaneleri, fırınları, ahırları olan büyük bir manastırmış. Büyük bir mabetmiş. Mimari ve kullanılan malzeme yönünden tarihi bir şahesermiş. Bu kilisenin duvarları zamanında mükemmel çinilerle kaplı olduğu söylenmektedir. 1960'larda bile duvarlarda çini kalıntıları bulunmaktaydı. Kilisenin Piran'a (Dicle'ye) bakan tarafında merdivenlerle inilen büyük ve derin su mahzenleri varmış. Büyük bir odaya benzeyen bu mahzen, kemerlerle ikiye bölünürmüş. Bunun sonunda aynı biçimde, fakat kemersiz kar deposu varmış; sıvalı mükemmel bir oda biçimindeymiş. Bunların dışında kilise harabelerinin ortasında yine derin ve kavisli, eğri bağımsız şekilde bir sarnıç daha varmış (Üzülmez, 2005: 275).

Zikredilen kiliseyle ilgili Üzülmez, Ğugas İnciciyan'ın Ermenice yazdığı Dünya Coğrafyası adlı eserinden şu bilgileri aktarır:

Yalçın Asdvadzadzin: Yukarıda zikredilen dağın tepesindeki manastır yüksekliği nedeniyle yazınımızda bu adla anılmıştır. Kilisesi Advadzadzin (Aziz Meryem) adına Hz. İsa'nın talebelerinden Tateos adına kurulmuştur. Fakat 14. Yüzyılda Rahip Nağaş Mıgırdıç buranın virane oluşunu görerek burada rahip yetiştirmeye başlamıştır./daha sonra tekrar yıkılıyor ve tekrar yapılıyor vs./ Manastırın kapısının içinde bir yazıt vardır. Bu da buranın bir kutsal mekân olduğunu belgeler.

Kutsal ekmeğin eda ediliş yerinin bulunduğu bölümde çok eskilerden kalma bir Hz. Meryem resmi vardır. Bu bir örnektir. Bu resim ziyaret konusudur. Hatta Arğını maden köyünden Rum ziyaretçiler de ailece gelip adaklar adarlar. Bu resim 17. Yüzyılda Johhannes rahibin Lehistan'daki (Polonya'daki) takdis edilişinin resmidir. Arğınılı 17. Yüzyılda Polonya'dan beraberinde getirmiştir bunu.

Manastırın temelini 1663'te, Yeğiazar Gatoğigos tarafından henüz katalikosul tahtına çıkmadan konulmuş, kilise ise daha önceden varmış. Dini önder Pağışli (Bitlisli) Nurdinyan Aprahman zamanında (Mezarı kilisenin kapısının önündedir.) manastırın fırını, mutfak ve kileri yandı. Daha sonra onun öğrencisi Rahip Garabed Sultan Mustafa zamanında bunları yeniden yaptırdı. Bu manastır Diyarbakır Patrikliğinin devamıydı, daha sonra manastır Diyarbakır Patrikliğinden ayrıldı. Eskiden bu manastır Diyarbakır dini önderinin merkeziymiş, özellikle de yazları (Üzülmez, 2005: 276).

Ergani'de Surp (Aziz) Nişan adındaki kiliselerde bulunan ve içinde Hz. İsa'nın havarilerinin ayaklarını yıkadıkları için kutsal kabul edilen bir leğen parçası bulunduğundan söz konusu kilise de kutsal kabul edilmektedir (Güzel, 2014: 423).

Meryem Ana Manastırı yapıldığı dönemde 360 odalı, her tarafı mükemmel çinilerle bezeli, misafirleri, fırını, esnaf ve sanatkârları bulunan ihtişamlı bir manastır olmasının yanında kendi döneminin önemli ticaret merkezlerinden biriydi. Başta Halep olmak üzere dünyanın birçok yerinden buraya ticaret kervanları gelir alış veriş yaparlardı. Diyarbakır, Çermik, Çüngüş, Dicle ve Ergani'deki diğer kiliseler bu manastıra bağlıydı. Dünyanın birçok yerinden Hristiyanlar hacı olmak için Meryem Ana Manastırına gelirlerdi (Güzel, 2014: 423).

Ermeni seyyah Tıbir Simeon, seyahatnamesinde bir din görevlisi olarak hac için gittiği Kudüs yolculuğunu anlatır. Simeon'un söz konusu yolculuğu 12 yıl sürmüş ve bu yolculuk sırasında birçok kilise ve manastırı ziyaret etmiştir. Ziyaret ettiği yerler arasında Ergani de yer almaktadır. Yazar, yüksek bir yerde bulunan Arni (Ergani) şehrine geldiğini ve adı geçen şehrin en yüksek kesiminde Yüce Meryem Ana adını taşıyan taş ve kubbeli büyük bir kilise olduğunu, dağın eteğinde yer alan zengin bir köyde başka bir kilise bulunduğunu ancak yukarıdaki kilisenin havari binası ve mucizeler yaratan kutsal bir tapınak olduğunu ifade eder (Üzülmez, 2005: 244).

Güzel'in, Arsen Yarman'ın "Palu-Harput-1878" isimli eserinin ikinci cildinden aktardığına göre Yarman, Meryem Ana Kilisesi hakkında şu bilgileri vermektedir:

"Ertesi günkü yolumuz aynı şekilde dağlık ve kayalık. Çok yağmur yağıyor. Bir ucu Diyarbakır'a uzanan Arğın Ovası gözlerimizin önüne serildi. Akşam ayini bitmişti. Arğın kalesi denilen yüksekçe tepeye inşa edilmiş Partsrahayyats Surp Asdvadzadzin Manastırı'na girdik, kalenin duvar kalıntılarından bir kısım hala duruyor. Manastırın hem kilisesi hem de diğer binaları taştan inşa edilmiş. Gösterişli binası yok ama yöredeki diğer binaların yanında isim yapmış. Karmakarışık pek çok oda var. Çeşmesi yok ama iki büyük sarnıcı var. Önderlik binası en gösterişli bina. Oldukça derli ve toplu. Bir tarafına kütüphaneler ve içlerine el yazması ya da basım pek çok eser oldukça özenli şekilde yerleştirilmiş. El yazmalarının listesini kolofonlar kısmında görebilirsiniz.

Kütüphanelerin köşesinde küçük bir kapı, kapının üstünde de Erikov'dan salkım taşıyanlar resmedilmiş. Bu kapıdan içeri çinili küçük bir oda bulunuyor. Odanın içinde de nadide ve değerli sürahiler, eşyalar vs. yer alıyor. İki dolabın da kapılarını Havari Boğos ile Bedros'un iki görkemli resmi süslüyor. Birinin elinde anahtar, diğerinin elinde kılıç var. Burasını cennet odası diye adlandırıyorlar. Büyük binanın batı cephesinde inşa edilen

adı yazılı. Buradan manastır başrahibinin özel odasına bir kapı açılıyor. Ayrıca yine buradan kilere ve şarap evine geçiliyor.

Kilise, kubbeli, yüksek, dört köşe ve kargir inşa edilmiş sağlam bir yapı. Kapının üstünde “Mihrap Tanrının yardımıyla ve Otman Şah’ın emriyle Mıgırdiç Nağaşyan Episkopos zamanında 803 tarihinde yapıldı.” İbaresini yer alıyor.

Kilisenin içi kubbelere kadar çinilerle kaplı. Surp Asdvadzadzin (Aziz Meryem Ana) adına ithaf edilmiş bir mihrabı var... sunağın üstündeki Meryem Ana resmi çok ünlü, Rumlar bile büyük saygı gösteriyorlar, zira İncilci Aziz Luka’nın çizimi olduğu söyleniyor. Dokunduğumda resmin ince bir alçı üzerine yapılmış olduğunu hissettim. Hz. İsa’nın Hz. Meryem’in kucağında resmedildiği başka bir tablo gümüş bir çerçeveye alınmış ve üzerine Latin harfleriyle 1786 tarihi kaydedilmiş. Hz. İsa’nın göğüs kısmına ise Ermenice, “Maden rahipleri ve halk tarafından Rahip Sasunlu Garabed’e Ermeni tarihiyle 15 Mart 1236 tarihinde hediye edilmiştir” yazılmıştı. Resmin konmuş olduğu tahtadan kaidenin üstüne de beyaz harflerle “Tablo Rahip Yeğyazar’a hediyedir. Galata’da çizilmiştir” ibaresi yer almaktadır. Manastırı inşa edenin Episkopos Mıgırdiç Nağış ve onaranın da günümüzden yüzyıl önce Katolikos ve Patrik olan Antepli Yeğyazar olduğu bilinmektedir. Nağış, Nıperd ya da Şehitler Şehridir. Episkopos Şınavon’un yerleştiği şehit reliklerinin büyük kısmını buraya, bir kısmını da Muş’taki Surp Garabed Manastırı ve Daron’daki diğer Manastırlara nakletmişlerdir. Ancak söylenceye göre Nakaş’tan önce burada Aziz Tadeus eliyle yapılmış bir şapel mevcutmuş.

Kilisenin içinde, yıldırım düştüğü günlerde “Ateş yıldırım ateşini alsın” diyerek yaktıkları, dışı gümüş içi topraktan bir kandil gördük. Manastır bulunduğu mevki itibarıyla sürekli yıldırıma maruz kalıyormuş. Kandilin gümüş kısmında “Kandil Rahip Garabed Acemyan hatırasına 1206 tarihinde hediye edilmiştir” kaydı bulunuyor.

Bu kandile benzeyen ama topraktan yapılmış değişik bir örneğini beraberimde getirip Galata Kütüphanesi’ne hediye ettim.

Binaların onarımıyla ilgili başka bir kayıta da şunlar yazıyor: “Manastırın odaları İstanbul Patriği Krikor’un vekili Sasunlu Rahip Garabed ve onun selefi Rahip Bağos tarafından 1213’te inşa edilmiştir.” Adı geçen Rahip Garabed’in mezarı tıpkı diğer önderler gibi kilise kapısına bitişiktir.” (Güzel, 2014: 426-427).

Ergani’nin ilk ailelerinden birine mensup Cahver Uğur, Ergani’de Ermenilerle birlikte yaşadıklarını ve Meryem Ana Kilisesinde bölgedeki diğer kiliseler için papaz yetiştirildiğini ifade eder (Doru, 2014: 213).

Katılımcılarımızdan Davut Gülsün de kilisenin kalıntılarının yakın zamana kadar mevcut olduğunu, kendisinin bizzat bahsedilen kalıntıları (dehlizleri ve kubbeli yapıları) gördüğünü, zamanında adı geçen kilisenin rahip yetiştiren bir manastır olduğunu ve çevre köylerden Hristiyanların hacı olmak için zaman zaman sözü edilen kiliseyi ziyaret ettiklerini ifade etmektedir.

Meryem Ana Kilisesi, eskiden belli dönemlerde bölgeden ve bölge dışından gelen Hristiyanlar tarafından ziyaret edilirdi. Bahsi geçen ziyaretler, Hristiyanların hem dini vecibeleri yerine getirmelerini hem de diğer bölgelerdeki arkadaşlarıyla görüşmelerini ve şenlik havasında bir gezi gerçekleştirmelerini sağlardı. Bu konuda Müslüm Üzülmaz “Çayönü’nden Ergani’ye Uzun Bir Yürüyüş” adlı eserinde şu ifadeleri kullanır:

“Eskiden, çok değil, 1960’lı yıllarda, Ermeniler baharın başlangıcında, Paskalya Bayramı’nın 40. günü İsa Mesih’in göğe yükselişi olan Hampartsum’da, insanlar bağlık bahçelik ve çayırlara giderek şenlikler düzenler, şarkılar söyler, oyunlar söyler... ve bölgenin sayılı kutsal yerlerinden biri olduğu için aynı zamanda yaşlısından gencine, kadınlı erkekli ama çoğunlukla kadınlar, kızlar ve çocuklar gruplar halinde Meryem Ana Kilise’sine gelirler. Gece Meryem Ana Kilisesinde kalırlardı. Etrafında dönerlerdi. İbadet ederlerdi. Dualar okurlardı. Gökyüzünün parlak olduğu geceler, bizim evden, Ergani’den bakıldığında kilisenin etrafında, gökteki yıldızların dışında, dağın zirvesinde yıldızlaşmış yanan ve hareket eden ışıkları görürdük ama duaların sesini duymazdık. Sadece çok yavaş ışıkların hareket ettiklerini görürdük.” (Üzülmez, 2005: 278).

Mıgırdiç Margosyan da “Tespîh Taneleri” adlı kitabında çocukluğunda ailesi, akrabaları ve diğer tanıdıklarla birlikte Diyarbakır’ın Gavur Mahallesinden yola çıkarak trenle Ergani’ye gidip oradaki Hristiyanlarla buluşarak Meryem Ana Kilisesinin harabelerini ziyaret ettiklerini, orada sabaha kadar dua edip dileklerini, kabul olması için saf ve temiz Meryem Ana’ya havale ettiklerini ve şifalı sulardan içip mezkûr suyu yüzlerine sürdüklerini, ardından da güneşin ilk ışıklarıyla birlikte kiliseden ayrılp Diyarbakır’a döndüklerini yazmaktadır (Margosyan, 2007: 135).

Ergani’de Meryem Ana Kilisesinin dışında başka kiliseler de mevcuttu. Bunların bulunduğu yerler hâlâ halk tarafından kiliselerin ismiyle zikredilir. Bunlardan bazıları şunlardır: Ergani- Maden yolu üzerindeki Papaz Gölü, Ergani-Dicle yolu üzerindeki Kral Köyü, (Kilisa Kırra/Kral Kilisesi) diye ifade edilen Kırlar Kilisesi, Gavurun gölü, Hılar köyündeki Kral Sarkis’in Mezarı, Ermeni Krallarının ismi olan Aşot ile anılan Aşot Ovası vb. (K.K.8, K.K.29, K.K.32).

3.2.3. Enüş Peygamber Türbesi

Enüş Peygamber’in türbesi, Ergani’nin 17 km güney batısında bugünkü adı Otluca olan Kızılca köyünde bulunmaktadır. Türbe köyün batısında, caminin avlusunda yer alan mezarlığın içerisinde. Bu köy, arkeolojik kazıların yapıldığı, M.Ö. 7500-6500 yıllarına ait kalıntıların tespit edildiği Çayönü antik kazı alanına çok yakındır. Türbenin mülkiyeti köy tüzel kişiliğine aittir (Melek ve Demir, 2009: 32-33).

Şit, Âdem’in oğlu ve ondan sonra gönderilen ikinci peygamberdir. Hz. Âdem vefat edince Kendisine 50 suhuf ve peygamberlik verilmiştir. Şit’in vefat etmeden önce en çok sevdiği oğlu olan Enüş (Yaneş)’ü kendisine halife tayin ettiği; Enüş’ün, babası 105 yaşındayken doğduğu, annesinin Hazura Hanım olduğu ve Na’me adında bir hanımla evlendiği ileri sürülmektedir (Güzel, 2013: 165).

Tevrat’ta “Şit 105 yaşındayken Enoş doğdu. Enoş, Kenan’ın babası olduktan sonra Enoş 815 yıl daha yaşadı. Başka oğulları ve kızları oldu.” şeklinde bir ifade bulunmaktadır (Yaratılış 5).

Peygamberler tarihi kaynaklarından biri olan, İbnul Kesir'in belirttiğine göre Enüş, Şit'in oğlu olup babasının ölümünden sonra vasiyeti üzerine işlerin yönetimini ele alan kişidir(2011: 169). 1316/1898 tarihli Diyarbakır Salnamelerinde de Hz. Enüş'ün Şit'in oğlu olduğu, hükümdarlık yaptığı ve Ergani'nin Kızılca (Otluca) Köyünde medfun olduğu kayıtlıdır (Doru, 2014: 86-87).

Kaynak kişilerden Şehmus Aslan, Enüş Peygamber hakkında şu bilgileri vermiştir: “Enüş Peygamber, halk arasındaki anlatılara göre Gök bilim hakkında derin bilgisi olan zattır. Medfûn olduğu Kızılca Köyü ve çevresinde bulunan Hilar ve Kikan dünyanın ilk yerleşim yeri olarak kabul edilir. Yani insanın yaratılışı ve çoğalımı burada başlayıp buradan dünyaya yayılmıştır.”

Bugün Kızılca köyünün güneyinde bulunan Giresor ve kuzeyinde bulunan Balahur (Kızılyamaç)'da şehir harabeleri mevcuttur. Anlatılan efsanelere göre söz konusu şehirler Enüş tarafından kurulmuştur. Enüş'ün torunu olan Hz.İdris de burada yaşamış, Enüş Peygamber öldüğünde İdris Peygamber tarafından cenaze namazı kılınmıştır. İdris Peygamber, kalemle ilk yazıyı yazan, yıldızlar ve hesap ilmine vakıf biriydi. Hz. İdris aynı zamanda ilk kez iğne ile dikiş dikip elbise giyen kişidir (Köksal, 2004:79-80) Bahsi geçen bölgede yapılan Çayönü kazılarında köyün batı kısmında kemik aletler, boncuk deliciler üretildiği ve buralarda derinin işlendiği tespit edilmiştir. Zikredilen aletlerle giysiler yapıp süslenmekteydi. Bahsedilen arkeolojik kazılar tarihte ilk dikişin Çayönü (Hilar) mağaralarında gerçekleştiğini ortaya koymaktadır (Doru, 2014: 87).

Yıldızlara tapan Sabiilerce Diyarbakır ve çevresi büyük önem arz etmektedir. Onların Şit ve İdris'i Peygamber olarak kabul etmeleri de bu peygamberlerin burada yaşadıklarının dolayısıyla Enüş Peygamberin de burada yaşadığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Ancak yörede İdris ve Şit (a.s.)'a ait bilinen bir mekân ya da türbe bulunmamaktadır (Doru, 2014: 87).

Bu ziyarete Yöre halkı tarafından Enüş Peygamber türbesi denildiği gibi Abbas Peygamber Türbesi de denilmektedir. Ancak katılımcılarımızdan Davut Gülsün, “Abbas” adının türbede yatan kişiye değil o türbeyi oraya yaptıran kişiye ait olduğunu, Abbas adındaki bu kişinin, rüyasında Enüş Peygamberi gördüğünü, bunun üzerine İstanbul'dan gelip köyün aşağısında dere yatağında bulunan kabrini yukarı taşıyıp üzerine türbe yaptırdığını söyler.

Bahsi geçen türbede yatan kişinin Enüş Peygamber olduğundan yöre halkı asla şüphe etmemektedir (K.K.8, K.K.9, K.K.47). Yörede yaşayanlar tarafından Enüş Peygamber'in zaman zaman görüldüğü söylenmekte ve buna yakînen inanılmaktadır. Katılımcılarımızdan Sosiye Yaraş şöyle bir olay anlatmaktadır:

“Kortaş Köyüne bağlı Dalbudak mezrasında oturan Zeynel Uğur’un babası Çavuş Amca, Kızılca Köyüne ücret karşılığında çift sürmeye giderdi. Çavuş Amca, şafak sökmeden önce öküzlerini otlatmak için meraya götürür. Bu sırada iki atının geldiğini görür. Ancak bu atların ayakları yokmuş. Atlar sürekli kişneyerek yaklaşırlar. Çavuş Amca, atlardan birinin yularından tutar. Atlı ona ne dilerse dile demiş. O da içinden ‘Ya Rabbi! Beni başkalarına hizmet etmekten, onlara çift sürmekten halas eyle.’ diye dua etmiş. Sonra atlılar gider ancak Çavuş Amca öğleye kadar konuşamaz, dili tutulur. O yıl Allah, hasat mevsiminde öyle bir bereket nasip eder ki, Çavuş Amca bütün borçlarını öder ve bir daha hiç kimseye çift sürmez (K.K.41).

Türbe, genellikle cuma akşamları (perşembeyi cumaya bağlayan gece) ve cuma günleri ziyaret edilir. Çocuk sahibi olmak isteyenler, çocuğu yürüyemeyenler, konuşamayanlar, hastalığına şifa arayanlar, ailesinde huzursuzluk olanlar, modern tıpta derdine derman bulamayanlar, evlenmek isteyip de evlenemeyen gençler ve akıllara gelebilecek her türlü sıkıntı için insanlar ziyarete gelirler.

Türbe fiziksel ya da ruhsal her türlü hastalık için ziyaret edilse de özellikle konuşamayan, geç konuşan, dili ağır ya da peltek olanların sıkça ziyaret etmesi gerektiğine ve onlara şifa olduğuna inanılmaktadır. Konuşamayan çocuklar Cuma akşamı ya da Cuma günü Cuma namazına kadar ziyarete getirilir, türbenin anahtarı çocuğun ağzına ve diline sürülür. Böylece çocuğun dilindeki bağın çözüleceğine ve rahat konuşacağına inanılır (K.K.13, K.K.20, K.K.34, K.K.40, K.K.41, K.K.46).

Söz konusu ziyaret sırasında Yasin, Fatiha ve İhlas sureleri okunur. Orada bulunanlara şeker, bisküvi, lokum vs. dağıtılır. Bahsi geçen ziyarette özellikle bir horoz kesilir ve ihtiyaç sahibi birine verilir. Dilekleri kabul olanların adakları varsa gelip türbenin yanında keser ve etini ihtiyaç sahiplerine dağıtırlar (K.K.20).

Çocukları olmayanlar bahsedilen ziyaretten sonra çocuk sahibi olmuş iseler çocuk erkekse ismini Abbas ya da Enüş koyarlar. Aksi takdirde söz konusu çocuğun yaşayamayacağına inanılır. Bu nedenle Ergani ve çevresinde Enüş, Zülküf/Zilkif ve Zülfiye isimleri çok yaygındır. Mevzu bahis ziyaretlerden sonra çocuk sahibi olunduğu için insanlar bunu bir vefa olarak bilmiş ve çocuklarına zikredilen isimleri vermeleri gerektiğine inanmışlardır.

3.2.4. Kotekan Ziyareti

Kotekan Ziyaret bölgesi, Ergani’nin 10 km kuzeydoğusunda Makam Dağı’nın eteğinde bulunan ve Halk tarafından “Şeyhler Köyü” olarak da bilinen Kotekan (Yakacık)

köyündedir. Kotekan köyünde Şeyh Zülfü (Şeyh-i kot) ve ailesi vardır. Ailenin ataları Bağdat'tan Anadolu'ya gelmişlerdir. Mardin, Diyarbakır ve Hazro üzerinden Erzurum'a kadar gitmişler. Ancak daha sonra tekrar Diyarbakır'a dönerek Ergani'nin Yakacık (Kotekan) köyüne yerleşmişlerdir (Güzel, 2014: 435). Ergani'de bu aileye mensup olup vefat eden bütün Şeyhler Kotekan'da medfundur.

Kotekan şeyhlerinin, seyyit olan Şeyh Abdulkadir Geylani'nin soyundan geldikleri ifade edilir. Şeyh Abdulkadir Geylani'nin annesi seyyit ve babası şerif olduğundan Kotekan şeyhleri hem seyyit hem de şeriftirler. Bu nedenle Kotekan şeyhleri kadiri tarikatının şeyhleridir. Kotekan şeyhleri, Kadiri, Rufai, Bedevi ve Düsoki tarikatı olmak üzere 4 tarikatın tamamından icazet almış, şecereleri sağlam ve tasdikli bir aileye mensupturlar. Osmanlının son dönemlerinde Türkiye'ye göç ederler. Şeyh Abdulkadir'in torunlarından olan Şeyh Zülfî eşiyile birlikte Ergani'ye yerleşir. Şeyh Kut'un babası Seyyid Şeyh Ahmet şecereyi tasdikletmek için her yıl İstanbul hükümetine gider ancak son gidişinde orada vefat eder (Güzel, 2013: 165). Türbesi Sultan Ahmet Camiinde bulunmaktadır. Kotekan ziyareti Mübarek Tepe ve Amber Kuyusu olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Buralarda şeyhlerin mezarları bulunmaktadır.

Her yıl Eylül ayının son Pazar akşamı Kotekan ziyaretinde toplanılır ve 26 Eylül 1992'de vefat eden Şeyh Bedran'ın vefat yıl dönümü nedeniyle anma töreni düzenlenir. Bunun dışında düzenli olarak Cuma akşamları Şeyhin evinde toplanılır, Kur'an-ı Kerim okunur, def çalınarak ilahiler söylenir ardından sohbet edilir. Zikirler sesli yapılmaktadır (K.K.3, K.K.8). Kotekan şeyhleri Türk, Kürt, Arap ve Zaza kim olursa olsun hiçbir ayırım yapmadan bütün Müslümanlara dini ve özellikle tasavvufi bilgiler aktarmışlar ve aktarmaya devam etmektedirler.

Kotekan şeyhlerinden, aynı zamanda birbirinin kardeşi de olan Şeyh Bedran ve Şeyh Salim Ergani ilçe merkezinde oturmaktaydılar. Onların vefatından sonra Şeyh Bedran'ın yerine oğlu Şeyh Zekeriya, Şeyh Salim'in yerine de oğlu Şeyh Zeynelabidin geçer. Yılın her mevsiminde gerek Kotekan köyü gerekse Şeyh Zekeriya ve Şeyh Zeynelabidin'in evleri ziyaretçi akınına uğrar (K.K.3)

Kotekan şeyhlerini ziyaret edenler arasında özellikle sara hastaları ile psikolojik rahatsızlıklara sahip olanlar yoğunluktadır. Sözü edilen kişiler hastalıklarına şifa bulmak için gelirler. Şeyhin önünde diz çökerler. Şeyh dua ederek âsâsını kişinin başından başlayarak önce sağ sonra sol tarafından vücuduna değdirerek aşağı indirir. Bu yolla hastanın şifa bulacağına inanılır. Şeyhin âsâ kullanmasının amacı da kadınlara dokunmanın haram olmasıdır. Bu nedenle genel olarak âsâ kullanılır. Şeyhe gelenler de söz konusu ocağın yüzü

suyu hürmetine şifa bulmak için Allah’a dua ederler. Bahsi geçen ziyaret günleri Çarşamba akşamı (Salıyı çarşambaya bağlayan gece) ve Çarşamba günü sabah öğlene kadardır (K.K.3).

Salı ve Çarşamba günü gelen hastalara teberik içirilir. Teberik Kotekan köyünden getirilen özel bir topraktır. Suya konulur ve şifa umarak gelen hastalara içirilir. Şeyhi Kut’un giydiği mest de hastaların vücuduna sürülür. Ayrıca Şeyh gelen hastalara ilk hafta dua ederek yeşil ipten bir halka örür. Hasta bu halkayı üstünde taşır. Hastaya iyi gelirse üçüncü hafta geldiğinde bu defa ona boylama yapılır. Boylama da yine dua edilerek 7 renk ipek ipten örülür. Hasta bundan sonraki hayatında boylamayı üstünde taşır. Bahsedilen ziyaretlerin düzenli bir şekilde üç hafta yapılması daha makbuldür (K.K.3).

Kotekan köyüne giden hastaların imkânları var ise orada bir gece kalmaları daha makbuldür. Orada medfun olan zatlar, nasıl ki bir tıp doktoru maddi hastalıkları tedavi ederse, Onlar da manevi hastalıklara şifa olurlar. Katılımcılarımızdan Hacer Hanım şeyh çocuklarından birinin kendisine şu ifadelerini kullandığını söyledi: “Kotekan köyünde bir gece kalmak ve uyumak daha makbuldür. Çünkü büyüklerimiz gece kalkarlar ve hastalarını tedavi ederler.” (K.K.3, K.K.13).

3.2.5. Şeyh Şükrü Türbesi

Şeyh Şükrü, Muş’tan gelip Ergani’ye yerleşen Rufai tarikatına bağlı bir Allah dostudur. Ergani’de müftülük yapmış ve birçok müridi olan büyük bir zattır. “Nerede ölürsem beni oraya gömün.” dediği için Ergani’de medfundur (K.K.8, K.K.13).

Rivayete göre Şeyh Şükrü’nün türbesine her gece bir testi dolusu su bırakılır ancak sabah bu testi boşalmış çünkü Şeyh geceleri mezarından kalkar bu suyla abdest almış. Ayrıca her yıl hacca gidenler Şeyh Şükrü’yü orada görürlermiş. Kendisi hakkında olumsuz konuşanların rüyasına girerek “Bir daha hakkımda kötü söylersen gözlerini oyarım” dermiş. Adı geçen türbe de Ergani’deki diğer ziyaretler gibi çeşitli niyetlerle ziyaret edilir ancak onlardan farklı olarak burada dilek dilerken mum da yakıldığı görülmektedir (Üzülmez, 2005: 764).

3.2.6. Dedüğü Baba Ziyareti

Dedüğü Baba Ziyareti, Şeyh Şükrü Türbesinin bulunduğu yerdedir. Eski Ergani ve Yeni Ergani yolunun arasında, şehir mezarlığının karşısında bulunmaktadır. Mezar üç sıra briketle çevrilidir. Mezardaki kişinin, 1530 tarihli 998 numaralı tahrir defterindeki ifadelerden şeyh olduğu anlaşılmaktadır (Doru, 2014: 53).

Sözü edilen kişi halk arasında Dedikli Baba olarak da bilinen değerli bir zattır. Onun medfun bulunduğu mezarda edilen duaların daha çok kabul olduğuna inanılır. Mezarının

başında asırlık bir ağaç bulunmaktadır. Ziyarete gidilirken dilek dilenir ve dua edilir. Dileği kabul olanlar mutlaka ciğerli pilav pişirip tekrar ziyaret ederler. Bu pilav orada 7 kişiye verilir. Kalan pilav geri getirilmez orada kuşlar yesin diye uygun bir yere dökülür. Gidenler Allah'ın izniyle dualarının kabul olacağına inanırlar. Özellikle çocukları sınava girenler ziyaret ederler. Sınava bir ay kalınca bu mezar hiç boş kalmaz (K.K.5, K.K.13, K.K.36).

Rivayete göre Ahmet Ağa adındaki biri bahçe duvarını yaparken mezarlıktan bir taş götürüp duvarın yapımında kullanır. Gece rüyasına bir dede gelir ve “Benim adım Dedüğü Baba, söktüğün taş da benim mezar taşım, hemen getir ve onu yerine koy, bu sırrı da kimseye söyleme.” der. Ahmet Ağa taşı götürüp yerine koyar ve gördüğü rüyayı da anlatır. Söz konusu sırrı açıkladığı için de kısa zaman sonra ölür. Zikredilen ziyarete gidenler; ev, araba erkek veya kız çocuk vs. her ne istiyorlarsa onun resmini mezarın toprağına çizerler (Üzülmez, 2005: 761).

Dedüğü Baba mezarının içinin boş olduğunu söyleyenler de vardır. Katılımcılarımızdan Kütüphane Eski Müdürü Davut Gülsün şu ifadeleri kullanmıştır: “Bir gün Zülküf Peygamber ziyaretine giderken Dedüğü Babanın mezarı açılmış dediler. Biz de hemen gidip baktık. Mezar açılmıştı. İki mezar büyüklüğündeydi. İçi betonla sıvanmış boş bir çukur karşımızda duruyordu. Sonra kapatıldı. Ancak içi boş bir mezar olduğunu biliyoruz.” Yine de bu mekân günümüzde sıkça ziyaret edilmektedir.

3.2.7. Vahit Baba Ziyareti

Vahit Baba Ziyareti, Ergani merkezde Diyarbakır-Elazığ yolunun yanında bulunmaktadır. Vahit Baba halk arasında sevilip sayılan bir ihtiyardır. Vahit Baba bir gün yolda yürürken önünde bir kuzunun yürüdüğünü ve bu kuzunun bir pınarın başına gelip o pınarın gözesine girip kaybolduğunu görür. Daha sonra buraya bir çeşme yapılır ve şifalı olduğuna inanılır. Çocuğu olmayanlar ve sıtma hastalığına yakalananlar bahsi geçen çeşmenin suyundan içer ve taşına da yumurta ve para bırakırlar (Üzülmez, 2005: 764).

Katılımcılarımızdan Davut Gülsün günümüzde artık mevcut olmayan Vahit Baba Ziyareti için şu bilgileri vermiştir: “Vahit Baba Ziyaretinde bir mezar bulunmamaktaydı. Sadece bir çeşmeden ibaretti. Diyarbakır- Elazığ yolu yapılmadan önce suyu aşağıdaki bahçelere kadar akan derin bir çeşmeydi. Bu çeşme ninemin ablası Xeco'nun evinin avlusundaydı. Heco'nun dediğine göre bir oğlak gelip çeşmenin gözesine girmiş ve gözden kaybolmuştur. Bu çeşme halk tarafından ziyaret olarak kabul edilirdi. Her Cuma akşamı ziyaret edilir. Mum yakılır, dilek tutulur, adak adanır ve bir şeyler dağıtılırdı.”

Katılımcılarımızdan Rahime Gülsün, “Vahit Baba ziyaretinin kime ait bir mekân olduğunu bilmiyoruz ancak kendimizi bildik bileli Onu ziyaret ederdik. Cuma akşamları ve Cuma günleri ziyaret ederdik. Her murat için ziyaret edilse de daha çok çocuğu olmayanlar tarafından ziyaret edilirdi. Ziyarete gelenler şeker, bisküvi ve lokum dağıtırlardı. Bazıları da evde yemek yapar getirip orada dağıtırlardı. Bugün o ziyaretin ve çeşmenin bulunduğu yer doldurulmuş üzerine bina inşa edilmiş. Binanın sahibi, birinci katta ziyaretin olduğu yere bırakılan her şeyin bozulduğunu söylüyor.” ifadelerini kullanmıştır.

Ergani’de yukarıda zikredilen ziyaret yerlerin dışında ziyaret edilen birçok mekân daha bulunmaktadır. Halk bu mekânların bazılarının sahabilere ait olduğuna inanmaktadır.

Bu bağlamda genel kabule göre, Ergani’nin Otluca köyünde 1, İncehıdır’da1, Selman’da 1, Usluca’da 1, Hilar yakınlarında 1 (Şeyh Suvar/Atlı Sahabe), Alitaş köyü’nde 1, Kesentaş’ta 2 ve Bozyer’de (Kolbeht) 2 sahabe Medfundur.

Sahabe-i Sor, Ergani-Çermik yolunun üzerindeki Kesentaş (Gisgis) köyünün karşısında Meşe tepesinin arkasında bir yatırdır. Bu yatır halk arasında “Sabe sor/ Save Sor” yani Kızıl Sahabe olarak adlandırılır. Burada üç yaşlı ağacın altında üç mezar bulunmaktadır. Söz konusu mezarların kime ait olduğu bilinmemektedir. Halk tarafından Çarşamba günleri sık sık ziyaret edilir. Bunu ağaçlara bağlanan dilek bezlerinden anlamak mümkündür. Bahsi geçen ziyarete gelenler genellikle horoz keser ve bir yoksula verirler (K.K.14, K.K.19). Ziyarete her derde deva olsun diye gelinmektedir. Ancak ziyaretin daha çok, dirençli romatizma hastalığına iyi geldiğine inanılmaktadır. Ayrıca burada kesilen horozun kızıl olması tercih edilmektedir (Erpolat, 2004: 528).

Şeyh Süvar (Atlı Sahabe), Ergani’nin 10 km güneyinde Sökündüzü köy mezarlığının içindedir. Bu mezar Cuma akşamları (perşembeyi cumaya bağlayan gece) ya da Cuma günü Cuma namazına kadar ziyaret edilir. Kaynak kişinin ifadesine göre sözü edilen ziyarete gelenler hangi sıkıntıları için gelmişler ise o sıkıntılarından kurtulmuşlardır. Birçok hastanın şifa bulduğuna köylüler tanıklık etmişlerdir. Bahsi geçen kaynak kişi, bu ziyaretin dertlere derman, hastalıklara şifa olduğunu söyledikten sonra İstanbul’dan kör birinin şifa bulmak için Şeyh Süvar’a geldiğini ve daha ziyaretten ayrılmadan gözlerinin gördüğünü ifade etti. Ardından da “Ziyaretimiz köyümüzü de korumaktadır. Bir defasında köye hırsızlar dadanmışlar. Bu ziyaretten alevler yükselip bir ateş topu gibi hırsızları kovalayarak köyden uzaklaştırmış.” açıklamasında bulundu (K.K.6).

Söz konusu ziyarete gelenler kurban keser, orada bulunanlara şeker, lokum, bisküvi dağıtırlar. Yörede bahsi geçen ziyarete duyulan hürmet nedeniyle çocuklara “Atlı” anlamında “Süvar” ismi de verilmektedir.

SONUÇ

Ergani Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kuzeybatısında yer alan Diyarbakır'a bağlı bir ilçedir. İnsanlığın ilk yerleşik hayata geçtiği Çayönü toprakları Ergani sınırları içerisinde yer almaktadır. Bu özelliğiyle kadim bir kent olan Ergani ilk çağlardan beri birçok medeniyete ve din mensuplarına ev sahipliği yapmıştır. Ergani geçmişte farklı ırkların ve dinlerin bir arada yaşadığı bir yöredir. Günümüzde söz konusu özelliğini dinler konusunda koruyamasa da hâlâ Türkler ve Kürtler bir arada yaşamaktadırlar.

İnsan, kendisinden üstün yüce bir varlığa inanma ihtiyacıyla doğar. Bu ihtiyaç nedeniyle insanın var olduğu her yerde ve zamanda din de zorunlu olarak mevcudiyetini korumuştur. Yine bu ihtiyaç nedeniyle insan inançlarına sıkı sıkı sarıldıkça mutmain olmakta ve huzur bulmaktadır. Toplumun kültürü, gelenek, görenekleri ve inanışlarının oluşumunda insanların benimsediği din; belirleyici, etkileyici ve yön verici en önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Halk inanışları, geçmişten alınan ve bugünkü değerlerle de yoğrulup değişime uğrayarak geleceğe aktarılan uygulamaları içerisinde barındırır. Bu aktarımların şifahi yolla gerçekleştiğini, görerek ve yaşayarak yaygınlaştığı görülmektedir. Halk inanışları, aynı topraklar üzerinde yaşayan halkların ortak kültür ve değerlerini yansıtır. Bu açıdan bakıldığında varlığı neredeyse insanlık tarihi kadar eski olan, bu nedenle halk inanışları açısından zengin bir birikime sahip olduğu düşünülen Ergani'nin coğrafi yapısına, geçmişte bu topraklarda yaşayan medeniyetlere ve yer yer bu medeniyetlerin inançlarına değinildi. Geçmişteki inançların sonraki dönemlere inanış olarak aktarıldığı görülmüştür.

Hayatın önemli evrelerinden ilki olan doğum yeni bir yaşamın başlangıcı olması nedeniyle önemlidir. Aileye yeni bir birey katıldığı için aynı zamanda heyecan vericidir. Ergani'de doğum, öncesi ve sonrasıyla birlikte birçok inanışın uygulandığı bir süreçtir. Bahsedilen süreçte anne ve bebeğin savunmasız olduğuna ve zarar görebileceklerine inanılmaktadır. Bu nedenle süreç boyunca ve özellikle doğumdan sonraki kırk gün boyunca anne ve bebeği korumak adına birçok inanışın ortaya çıktığı görülmektedir.

Evlenme ise neslin devamını sağlamak ve sağlıklı nesiller yetiştirmek için yeni bir ailenin temellerinin atıldığı; insanın, hayatını bir başkasıyla paylaştığı önemli bir evredir. Ergani'de evlenme yeni bir yaşama geçişin eşiği olarak kabul edilir. Çalışmada sözü edilen süreç boyunca olumsuzlukların yaşanmaması için çeşitli uygulamaların mevcut olduğu tespit edilmiştir. Mesela düğünde kaza ve belaların önüne geçmesi için kan dökmeye (kurban kesme) önem verilir. Düğün boyunca ihtiyaç sahiplerine ve yaşlılara yemek gönderilir.

Ölüm, insanın dünya hayatının son bulması ve ahiret hayatının başlamasını ifade eder. Ölüm sonsuzluk âlemine doğmaktır. Ölüm öncesi, ölüm anı ve ölüm sonrası inanışlarda yörede inanılan din olan İslam'ın etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Sekerât, yıkanma, kefenlenme, cenaze namazı, gömülme; mezarlık ziyaretlerinde, taziye ve törenlerde uygulanan inanışlarda hep İslam dininin emirlerine uygunluk esas alınmaktadır. Ölümle birlikte imtihanın bittiğine ve ölen kişinin hesap verip ardından mükâfatlandırılacağına ya da cezaya maruz kalacağına inanıldığı için yörede ölüyü rahat ettirmek adına ardından birçok inanış ve uygulama gerçekleştirilmektedir.

Ergani ve çevresinde kutsal zamanların daha çok İslam dininden kutsiyetini aldığı anlaşılmaktadır. Yöredeki kutsal mekânların ise bazılarının kutsiyeti İslam'a dayanırken bazıları diğer dinlere dayanmaktadır. Bazı ziyaret yerleri hakkında ise herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Kutsal mekânlarla ilgili çalışmalar incelendiğinde ya da gözlemler yapıldığında insanların çocuk sahibi olabilmek, evlenebilmek, maddi ve manevi bütün hastalıklarına şifa bulmak ve çaresiz kaldıkları durumlarda Allah'tan yardım dilemek için ziyaretlere gittiği görülür. Anadolu'daki ziyaret yerlerine genel olarak kadınların daha çok ilgi gösterdikleri aşikârdır. Ancak Ergani'de durum farklıdır. Araştırmamız neticesinde özellikle Zülküf Peygamber makamının ve Enüş Peygamber'in türbesinin kadınlı erkekli bütün halkın ilgi odağı olduğu ve her türlü sıkıntı için ziyaret edildiği hatta bayramlarda kadınlar gidemese bile erkeklerin gitmeye çalıştığı tespit edilmiştir.

Halk inanışlarının yaptırım gücü çok yüksektir. İnsanlar bu inanışları uyguladıklarında psikolojik olarak kendilerini huzurlu ve güvende hissederler. Bu nedenle özellikle ziyaret yerlerinde yapılması İslam dinine göre yanlış ve faydasız olduğu düşünülen inanışlar yazılıp o mekânlara asıldığı halde insanların bahsi geçen uygulamaları terk etmediği görülmektedir. Halk inanışları içerisinde gücünü dinden alan inanışların değişiminin çok zor olduğu söylenebilir. Kişilerin din değiştirdikleri durumlarda bile eski dinlere ait bazı inançlarını inanış olarak devam ettirdikleri, terk edemedikleri görülmektedir. Ergani'nin İslamlaşmasından sonra eski dinlere ait bazı inanışların terkedilmediği, aksine sözü edilen inanışlardan kaynaklanan uygulamaların devam ettirildiği tespit edilmiştir. Sözü edilen duruma aya ve güneşe dair inanışlarda, ziyaret yerlerindeki ağaçların kutsal kabul edilip onlara bez bağlanmasında bariz bir şekilde rastlanılmaktadır.

Halk inanışlarının kökeninin çok eskilere dayandığı ve tespit edilmesinin çok güç olduğu bilinmektedir. Bazı halk inanışları neden yapıldığı bile bilinmemesine rağmen yapılmaya devam edilmektedir. Çünkü uygulayan kişi için inanışın neden kaynaklandığı değil

büyüklerinden böyle görmesi ve toplumun bu şekilde uygulanmasını istemesi daha önemlidir. Çalışmanın neticesinde doğrusuyla yanlışıyla sözü edilen inanışların toplum tarafından güçlü bir şekilde benimsendiği ve istense bile terkedilmesinin çok zor olduğu müşahade edilmiştir.

Halk inanışları bazen eski ve yeni dinlerin inançlarının kaynaştırılmasıyla karşımıza çıkabilmektedir. Bu durum özellikle inançla ilgili hususların form değiştirerek devam edebileceğini göstermesi açısından önemlidir. Örneğin yörede, hastalanan çocukların alnına ayın hareketlerinden etkilenip her ay düzenli olarak ayetler okuyup Allah'a dua ederek ocak karası ile artı (+) işaretinin çizilmesinde, hem aya dair inancın hem Hıristiyanlığın hem de İslam'ın etkisi görülmektedir. Zikredilen durum günümüzde benimsenen din İslam olsa da Ay'a tapanların ve Hıristiyanların inanışlarının devam ettiğini gösterir.

Çalışma sürecinde çeşitli kaynaklarda Ergani'de yaşadığı ifade edilen Şit, İdris, Elyasa ve İbrahim peygamberler ile ilgili inanışların mevcut olduğu müşahade edildi. Ayrıca yörede ruhani varlıklar (cin, peri, alkarısı, karabasan, hızır, evliya), tabiat kültleri (su, toprak, ateş, taş, kaya, güneş, ay ve yıldızlar), uğur ve uğursuzlukla ilgili birçok inanışın varlığını güçlü bir şekilde devam ettirdiği görüldü. Bilim insanlarının bahsi geçen konularla ilgili yapacağı çalışmalar bilim dünyasına ve insanlığa katkı sağlayacaktır.

İnsanın var olduğu her zaman ve mekânda halk inanışları da var olmuştur. Sözü edilen inanışlar günlük yaşamın her alanında karşımıza çıkabileceği gibi özellikle geçiş dönemlerinde daha yoğun bir şekilde görülmektedir. Çalışmamızda Ergani ve çevresindeki doğum, evlenme, ölüm, kutsal zaman ve mekânlarla ilgili halk inanışlarını objektif bir bakışla gücümüz nispetinde aktarmaya çalıştık. Yerel değerlerin ve inanışların kaybolmaya yüz tuttuğu küreselleşen dünyada çalışmamızın Ergani'ye, Dinler Tarihi ve diğer bilim dallarına katkı sağlayacağını ve bundan sonraki çalışmalara da kaynaklık edeceğini ümit etmekteyiz.

KAYNAKÇA

- Adam, B. (2017). “Kutsal Nedir?”. D. Arık ve A. H. Eroğlu (Ed.), *Halk İnanışları El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara, 46-64.
- Akarsu, B. (1975). *Felsefe Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Akbayır S. (2016). *Sezai Karakoç Aktıkça Derinleşen Irmak*. Karamete Tanıtım & tasarım, Ankara.
- Akça, G. (2009). Diyarbakır İli Ergani İlçesi Halk Kültürü Araştırması. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Albayrak, A. ve Çapçioğlu, İ. (2006). “Ehli Sünnet Geleneğine Bağlı Bir Orta Anadolu Köyünde Halk İnançları ve Uygulamaları”. *Dini Araştırmalar Dergisi*, 8(24): 107-132.
- Alkır, Y. (2020). Bulgaristan Türklerinin Halk İnanışları: Şumnu ve Çevresi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Altay, S. (2017). Sosyal Kelam Açısından Yoksul Mahallelerdeki Kadınlarda Dini Düşünce ve Bu Düşüncenin Sosyal Yaşama Yansımaları (Diyarbakır Örneği). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Arık, D. (2017). “Kutsal Mekân ve Ziyaret Fenomeni”. D. Arık ve A. H. Eroğlu (Ed.), *Halk İnanışları El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara, 70-95.
- Arık, D. (2020). *Kavram Atlası Dinler Tarihi I*. Gazi Kitabevi, Ankara.
- Aslan, Ş. (2014). “Ergani Gelenek Görenek ve Adetleri”. C. Güzel ve Y. K. Haspolat (Ed.), *Tüm Yönleriyle Ergani İlçesi ve Turizm*, Amaç Matbaacılık ve Ciltleme, İstanbul, 410-422.
- Atatürk, M. K. (2017). *Nutuk*. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Aydın, M. A. (2007).” Aile Hayatı: Huzur ve Saadetin Kaynağı”. *İslam’a Giriş Ana Konulara Yeni Yaklaşımlar*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Aydın, M. (2007). “Hristiyanlık”. *Yaşayan Dünya Dinleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Aydın, S. ve Atay, T. (2009). Halk Bilimi Toplumsal Uygulamalar Törenler ve Ritüelleri Geçiş Törenleri, T.C. Kültür Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara.
- Azar, A. ve Anarbekova, V. (2018). “Gelenekten Gelenlerle Palu Düğün Adetleri”. *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. 11-13 Ekim, Elazığ, 433-488.

- Başak, V. (2021). Uşak ve Çevresi Halk İnanışları ve Bu İnanışların Dinler Tarihi Açısından Değerlendirmesi. Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uşak.
- Bayraktar, İ. (1992). “Bayram”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 5, 257- 261.
- Beysanoğlu, Ş. (1987). *Anıtları ve Kitabeleriyle Diyarbakır Tarihi I Başlangıçtan Akkoyunlular’a Kadar*, Neyir Matbaası, Ankara.
- Boratav, P. N. (1984), *100 Soruda Türk Folkloru*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Bozkurt, N. (2010) “Sünnet”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 38, 155-159.
- Çinpolat, S. (2017). “Yahudilikte Yenidoğan Törenleri”, *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 2(4):83-102.
- Çetin, F. (2008). *Anneannem*, Metis yayınları, İstanbul.
- Danış, D. (2010). Nüfus ve Toplum. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Sosyoloji Lisans programı, İstanbul.
- Demirci, K. (2002). “Kutsiyet”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 26, 495-496.
- Demirok, R. (2014). Hani ve Çevresi Halk İnanışlarının Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Din İşleri Yüksek Kurulu. (2019). *Fetvalar*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul.
- Doru, A. (2014). “Fotoğraflarda Ergani’de Hayat ve Ekoturizm”. C. Güzel ve Y. K. Haspolat (Ed.), *Tüm Yönleriyle Ergani İlçesi ve Turizm*, Amaç Matbaacılık ve Ciltleme, İstanbul, 10-228.
- Erbaş, A. (2004). “Muhtelif Dinlerde Su Motifi”, *Ekev Akademi Dergisi*, 8(20): 241-258.
- Eroğlu, A. H. (2017). “Geçiş Dönemleri İle İlgili İnanışlar”, D. Arık ve A. H. Eroğlu (Ed.), *Halk İnanışları El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara, 258-279.
- Eroğlu, A. H. (2017). “Halk İnanışlarına Giriş”, D. Arık ve A. H. Eroğlu (Ed.), *Halk İnanışları El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara, 20-39.
- Eroğlu, A. H. (2020). *Kavram Atlası Dinler Tarihi II*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Eroğlu, T. ve Kılıç, H. (2010). “Türk İnançları ve İnanışlar”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 0(49): 749-770.
- Erpolat, S. (2004). “Dünden Bugüne Ergani’deki Ziyaret Yerleri ve Bu Ziyaret Yerleri için Kullanılan Terimler”. *Uluslararası Türk Dünyası İnanç Merkezleri Kongresi Bildirileri*, 23-27 Eylül 2002. Ankara, 515-531.
- Fromm, E. (2014). *Umut Devrimi*. Payel Yayınları, İstanbul.

- Gökçimen, A. (2010). Türkmen “İrımları” (Halk İnanışları) ve İşlevleri. *Millî Folklor*, 22(87): 148-158.
- Güç, A. (2002). “Kurban”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 26, 433-435.
- Güldoğan, V. (2010). “Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan ve Doğum Yeri Diyarbakır Ergani İlçesi Kılleş (Şölen Beldesi)”. *Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır 2*. 12-13 Nisan 2010, Diyarbakır, 367-376.
- Günay, H. M. (2007). “Ramazan”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 34, 433- 435.
- Güneli, Ş. (1966), *Bütün Yönleriyle Ergani*. Modern Matbaa, Ankara.
- Güngör, H. ve Köylü, B. (2017). *Türk Halk İnanışları Üzerine Notlar*. Kimlik Yayınları, Kayseri.
- Gürbüz, A. (2019). Türk Romanında Görücü Usulü Evlilikler (1971-1980), *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1): 67-86.
- Güzel, C. (2013). “Ergani İlçesinde Bulunan Kutsal Mekânlar”, *Her Yönüyle Diyarbakır İlçeleri*, Uzman Matbaacılık ve Ciltleme, İstanbul, 161-169.
- Güzel, İ. (2014). “Ergani İlçesinde Bulunan Kutsal Mekânlar”. C. Güzel ve Y. K. Haspolat (Ed.), *Tüm Yönleriyle Ergani İlçesi ve Turizm*, Amaç Matbaacılık ve Ciltleme, İstanbul, 423-447.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Dünya İnançları Sözlüğü*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Harman, Ö. F. (1993). “Çocuk Düşürme”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 8, 363-364.
- Haspolat, Y. K. “Hz. İbrahim, Hz. Nuh, Hz. Zülkarneyn ve Ergani İlişkisi: Hz. İbrahim Ergani ve Diyarbakır”, *Tüm Yönleriyle Ergani İlçesi ve Turizm*, Amaç Matbaacılık ve Ciltleme, İstanbul, 456-475.
- Hekimoğlu Y. ve Atılgan, E. (1967). *Ergani*. Fatih Matbaası, İstanbul.
- İbn Kesir, İmam Hafız. (2011). *Kasasü’-Enbiya Peygamberler Tarihi*. Karınca & Polen Yayınları, İstanbul.
- İbni Mace, (2009). *Sünen*. Dârü’r-Risale el-İlmiyye, Beyrut.
- İnan, A. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Kabataş, F. (2006). Rize ve Çevresindeki Yaygın Halk İnanışları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Kalafat, Y. (1999). “Türkiye’de halk inançları ve Alevilik”. *Türk Kültürü Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 6(9): 15-20.

- Karakelle, A. ve Özbaşı, T. (2019). “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Bağlamında Çeyiz Geleneği “Erzurum Örneği”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 24(3): 668-689.
- Karaman, F., Karagöz, İ., Paçacı, İ. (2006). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Karaman, H., Bardakoğlu, A., Apaydın, H. Y. (2006). *İlmihal İman ve İbadetler I*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Karaman, H., Çağrı, M., Dönmez, İ.K., Gümüş, S. (2007), *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara
- Kılıç, R. (2010). “Kanuni Sultan Süleyman ve Diyarbakır”. *Nebiler, Sahabiler, Azizler ve Krallar Kenti Diyarbakır 2*, 12-13 Nisan 2010, Diyarbakır, 377-416.
- Kılıç, S. (2017). “Halk Hekimliği/Sağaltma ocakları ile ilgili İnanışlar”. D. Arık ve A. H. Eroğlu (Ed.), *Halk İnanışları El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara, 310-321.
- Kılıç, S. ve Gül, İ. (2014). “Ergani İlçesinde Tarım ve Hayvancılık”. C. Güzel ve Y. K. Haspolat (Ed.), *Tüm Yönleriyle Ergani İlçesi ve Turizm*, Amaç Matbaacılık ve Ciltleme, İstanbul, 374-402.
- Köksal, M. A. (2004). *Peygamberler Tarihi I-II*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Kur'an-ı Kerim, (2006). Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara.
- Kurt, A. O. (2017). “Dinlerde Kutsal Zaman”. D. Arık ve A. H. Eroğlu (Ed.), *Halk İnanışları El Kitabı*. Grafiker Yayınları, Ankara, 138-164.
- Kutsal Kitap, (2003), Yereyia, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul.
- Küçükbasmacı, G. (2016). “Kültürel Bellek ve Süreklilik: Kına Gecelerinden Mezuniyet Kınalarına”, *Millî Folklor*, 28(112): 73-94.
- Margosyan, M. (2007). *Tespîh Taneleri*. Aras Yayıncılık, İstanbul.
- Melek, A. ve Demir, A. (2009). *Dini Değerleri ile Diyarbakır*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Diyarbakır.
- Ögel, B. (2010). *Türk Mitolojisi (Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar)*. Cilt 1. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk Halk Bilimi*. TC Kültür Bakanlığı, 2. Baskı, Ankara.
- Örnek, S.V. (1977). *Türk Halk Bilimi*. İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Özaydın, M. (2014). “Ergani’de Nedfun Bulunan Manevi Önder ve Mutasavvıflar”. C. Güzel ve Y. K. Haspolat (Ed.), *Tüm Yönleriyle Ergani İlçesi ve Turizm*, Amaç Matbaacılık ve Ciltleme, İstanbul, 448-455.

- Özer, M. H. (2014). “Günümüz İtibariyle Ergani Ve Çevresinde Ekonomik Yapı”. C. Güzel ve Y. K. Haspolat (Ed.), *Tüm Yönleriyle Ergani İlçesi ve Turizm*, Amaç Matbaacılık ve Ciltleme, İstanbul, 403-408.
- Parlayan, M. (2012). Tunceli ve Çevresinde Halk İnanışları. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Poyraz Tacoğlu, T. (2011). “Türkiye’de Gerçekleştirilen Geleneksel Evlilik Çeşitlerinin Nedenleri ve Evlilikler Üzerinde Törenin Etkisi”. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2(4): 114-143.
- Sezen, L. (2005).”Türkiye’de Evlenme Biçimleri”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. Şinasi Tekin Özel Sayısı*, 27: 185-195.
- Sırma, İ.S. (2014). *Müslümanların Tarihi cilt 3*. Beyan Yayınları, İstanbul.
- Songür, M. (2014). Hurri’lerden Osmanlıya Ergani- M.Ö. 3000-M.S. 1515. C. Güzel ve Y. K. Haspolat (Ed.), *Tüm Yönleriyle Ergani İlçesi ve Turizm*, Amaç Matbaacılık ve Ciltleme, İstanbul, 235-248.
- Şahin, F. S. (2014). “Ergani Arkeolojisi”. C. Güzel ve Y. K. Haspolat (Ed.), *Tüm Yönleriyle Ergani İlçesi ve Turizm*, Amaç Matbaacılık ve Ciltleme, İstanbul, 229-234.
- Şentürk, L. Yazıcı, S. (2007). *İslam İlmihali*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, (1993). *Yeni Rehber Ansiklopedisi*. İhlas Gazetecilik, İstanbul, 10. 144.
- Tatlılıoğlu, D. (2000). “Türkmen İrımları (Halk İnançları)”. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi*, (4): 151-156.
- Teke, E. (2005). Osmaniye’de Doğumla İlgili İnanç ve Uygulamalar. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Tezcan, M. (2003). “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 6(6).
- Tuncer, O.C. (2013). *Diyarbakır Surları*. A grafik, Ankara.
- Tüfekçi, İ. (2013). “İslam Hukukuna Göre Gebeliğin Sonlandırılması”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisi*, 45: 111-154.
- Uysal, E. (2007). “İnsanlara Karşı Görevler”. İslam’a Giriş Gençliğin İslam Bilgisi, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 339-363.
- Ünal, A. (2021). “Kırgız Toplumunda Geçmişten Günümüze Kalın (Başlık Parası) Geleneği”, *Milli Folklor*, 17(131):
- Üzülmez, M. (2005). *Çayönü’nden Ergani’ye Uzun bir Yürüyüş*. Ladin Matbaacılık, İstanbul.

- Yakuboğlu, K. ve Erpolat, M. S. ve Sarıbiyık, M. (ed.). (2013). *Osmanlı Belgelerinde Diyarbakır*, Grafik Tasarım-Baskı A grafik, Diyarbakır.
- Yalçın, H. ve Koçak, N (2013). “Gebelik İlgili Geleneksel İnanç ve Uygulamalar ve Karaman Örneği”. *Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi*, 6(1): 18-34.
- Yaran, R. (1994). “Düğün”. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 10, 15-16.
- Yaşar, İ. (2014). Ergani Köyleri”. C. Güzel ve Y. K. Haspolat (Ed.), *Tüm Yönleriyle Ergani İlçesi ve Turizm*, Amaç Matbaacılık ve Ciltleme, İstanbul, 485-584.
- Yılmaz, Ş. (2020). “Kına Gecesi Ritüelinde Anlamsal İşleyiş: Çağrışımlar, Düşünyapılar, Dönüşümler”. *Milli Folklor*, 16(125): 163-176.

İnternet Kaynakları

- <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 13.12.2021
- <http://www.ergani.gov.tr/ilcemiz-ergani>, Erişim Tarihi:17.10.2020
- <https://erganiforum.tr.gg/ergani-iklimi-ve-bitki-.oe.rt.ue.s.ue.htm> Erişim Tarihi: 5.12.2021
- <http://www.ergani.gov.tr/ilcemiz-ergani>, Erişim Tarihi: 17.10.2020
- <http://www.diyarbakir.bel.tr/diyarbakir/genel-bilgiler/ilce-nufus.html> Erişim tarihi: 13.10.2020
- <http://www.limakcimento.com/Tesisler/Ergani-Cimento-Fabrikasi/Hakkinda>, Erişim tarihi: 14.10.2020
- <http://www.ergani.gov.tr/ilcemiz-ergani>, Erişim tarihi: 14.10. 2020
- <http://ergani.meb.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 29.10.2020
- <http://www.dicle.edu.tr/tr/akademik/meslek-yuksekokullari/ergani-meslek-yuksekokulu/tarihce-3029>, Erişim tarihi: 14.10.2020
- http://isamveri.org/pdfdrg/D191162/2010/2010_POLATK.pdf, Erişim Tarihi:12.04.2022

EK-1 KAYNAK KİŞİLER

Kişi Kodu	Adı Soyadı	Mesleği	Yaş	Cins	Öğrenim Durumu	İkamet Adresi
K.K.1	Abdulahdi DUYU	İmam	43	E	Lisans	Ergani
K.K.2	Abdulhalim ALPHAN	Vaiz	39	E	Yüksek Lisans	Ergani
K.K.3	Ahmet ASLAN	Memur	43	E	Lise Mezunu	Ergani
K.K. 4	Ayfer DAMAR	İşçi	44	K	Ön Lisans	İstanbul
K.K.5	Ayşe Yeşil	Emekli	50	K	Lise Mezunu	Elazığ
K.K.6	Besra Karataş	Ev Hanımı	69	K	Okur Yazar değil	Ergani
K.K.7	Bozan YARAŞ	Ev hanımı	73	K	Okur yazar değil	Kortaş
K.K. 8	Davut GÜLSÜN	Emekli	68	E	Lisans	Ergani
K.K. 9	Emine Ulaş	Memur	39	K	Lisans	Ergani
K.K.10	Fatma Karaman	Ev hanımı	88	K	Okur-yazar değil	Ergani
K.K.11	Gülçin Üzülmmez	Ev hanımı	75	K	Okur-yazar değil	Ergani
K.K.12	Hacer AZAK	Ev hanımı	51	K	Lise Mezunu	Diyarbakır
K.K. 13	Hacer Toğrul	Ev hanımı	56	K	Lise Mezunu	Ergani
K.K.14	Hacire ÖGEL	Ev hanımı	52	K	Okur-Yazar	Ergani
K.K.15	Handan Eker	Memur	51	K	Yüksek lisans	Diyarbakır
K.K.16	Hanefi Çiçek	Öğretmen	43	E	Lisans	Ergani
K.K.17	Havva BAKAN	Ebe	48	K	Lisans	Denizli
K.K.18	Hilmi SUBAŞI	Esnaf	56	E	Lise Mezunu	Ergani
K.K.19	Hüseyin ÖGEL	Emekli	55	E	Lise Mezunu	Ergani
K.K. 20	Hüseyin TARCAN	İmam	26	E	Lise Mezunu	Otluca
K.K. 21	İbrahim Kınık	İmam	34	E	Lisans	Ergani
K.K.22	İrfan KAYNAK	Öğretmen	45	E	Lisans	Ergani
K.K.23	Mehmet Öztürk	Emekli	83	E	İlkokul mezunu	Ortayazı Köyü
K.K.24	Muhabbet DAMAR	Ev hanımı	66	K	OkurYazar değil	Salihli Köyü
K.K.25	Muhsin DEMİREL	Müftü	58	E	Lisans	Ergani
K.K.26	Murat ÖZDALI	Emekli Öğretmen	63	E	Lisans	Diyarbakır
K.K.27	Musa AZAK	Gazeteci	53	E	Önlisans	Diyarbakır
K.K.28	Mustafa ÜZÜLMEZ	Araştırmacı yazar	80	E	İlkokul Mezunu	Ergani
K.K.29	Müslüm ÜZÜLMEZ	Araştırmacı Yazar	71	E	Lisans	İstanbul
K.K.30	Nazire ÜLKÜ	Ev hanımı	69	K	Okur yazar değil	Kortaş Köyü
K.K.31	Nedret ÖZDALI	Emekli	81	E	İlkokul mezunu	Ortayazı Köyü
K.K.32	Rahime Gülsün	Ev hanımı	75	K	Okur yazar	Ergani
K.K.33	Ramazan DAMAR	Emekli	70	E	Ortaokul mezunu	Ergani
K.K. 34	Remziye Öz	Kur'an Kursu	43	K	Önlisans	Ergani

		Öğreticisi				
K.K.35	Reyhan BİNGÖL	Ev hanımı	88	K	Okuryazar Değil	Ergani
K.K.36	Sema KARAÇÖL	Usta Öğretici	43	K	Lise Mezunu	Ergani
K.K.37	Senem UĞUR	Ev hanımı	61	K	Okuryazar değı	Kortaş köyü
K.K.38	Seyran UĞUR	Ev hanımı	65	K	Okur-yazar değil/	Kortaş Köyü
K.K.39	Sezai Öz	Öğretmen	46	E	Lisans/	Ergani
K.K. 40	Sosiye UĞUR	Ev hanımı	66	K	Okur-yazar değil	Ergani
K.K.41	Sosiye YARAŞ	Ev hanımı	54	E	Lisans	Ergani
K.K.42	Şefika ÖZTÜRK	Ev hanımı	55	K	İlkokul mezunu	Ortayazı Köyü
K.K.43	Şehmus ASLAN	Yazar	66	E	Lisans	Ergani
K.K.44	Şöhret KARAMAN	Ev hanımı	65	K	Okuryazar değil	Ergani
K.K. 45	Yaşar UĞUR	Emekli	73	E	Lise Mezunu	Ergani
K.K.46	Zeynep UĞUR	Ev hanımı	50	K	İlkokul Mezunu	Ergani
K.K. 47	Zülfikar ULAŞ	Öğretmen	83	E	Lisans	Ergani
K.K.48	Zülfiye ERCİL	Ev hanımı	40	K	Okuryazar değil	Ergani

EK-2 FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1. Zülküf Peygamber Dağından Ergani

Fotoğraf 2. Zülküf Peygamber Dağı

Fotoğraf 3. Nefise Nali

Fotoğraf 4. Nefise Nali

Fotoğraf 5. Zülküf Peygamber'in makamı (Ziyareti)

Fotoğraf 6. Hz. Zülküf Nebi (a.s.)'in temsili Kabri

Fotoğraf 7. Meryam Ana Manastırı'nın Kalıntıları

Fotoğraf 8. Entüş Peygamber Ziyareti

Fotoğraf 9. Anahtarı çocukların ağızına sürülen kapı

Fotoğraf 10. Enüş Peygamber'in Kabri

Fotoğraf 11. Kotekan (Yakacık Köyü) Ziyareti

Fotoğraf 12. Kotekan Ziyaretinde medfûn Şeyh Halim'in Kabri

Fotoğraf 13. Şeyh Şükrü Ziyareti

Fotoğraf 14. Şeyh Şükrü'nün Kabri

Fotoğraf 15. Dedüğü Baba Ziyareti

Fotoğraf 16. Dedüğü Baba'nın Kabri

Ö Z G E Ç M İ Ş

Adı-SOYADI	Özgül ALTAY
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Ergani İmam Hatip Lisesi
Lisans Diploması	Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İŞ DENEYİMLERİ	
Çalıştığı Kurumlar	Diyanet İşleri Başkanlığı (Kur'an Kursu Öğreticisi) Milli Eğitim Bakanlığı (Öğretmen)